

בַּצֵּרֶהוֹן

ירחון למדע, לספרות ולכעיות הזמן

נוסד על-ידי חיים טשרנוביץ (רב צעיר) ז"ל

העורכים: נחום גלאצר (עורך-תורם), צבי וולפסון, שמעון הלקין
 חיים ליף — חבר המערכת
 מנהל המערכת: משה טשרנוביץ

הוכרת ו' (279)

סיונתמוז, תשכ"ט

שנה ל' (כרך ס')

רב צעיר (כסלו, תר"ל — אייר, תש"ט)

צייר נתן הופמן, ניו יורק

התוכן

כ' שנה לפטירתו של רב צעיר :

55 שלום לך, ירושלים . . . רב צעיר

58 אגרת ברכה לרב צעיר ליובלו השבעים

60 ארץ-ישראל הכפויה . אהרן בן-עמי

65 גדליה אלקושי שלוש איגרות של רב צעיר ז"ל .

65 גדליה אלקושי

מהגותו של רב צעיר על התורה שבכתב

73 והתורה שבעל-פה ג. א. חורגין

רב צעיר בוועידה העברית בקיבו .

80 א. ר. מלאכי

עם ח. נ. ביאליק בוילנה . . .

89 ישראל קלזנר

96 מחודש לחודש . . . יצחק עברי

הערכות ודברי בקורת :

(א) "צעירים בדרום" לצ"ז וינברג

100 עםנואל בן-גוריון

(ב) על ערכם המדיני-גיאוגרפי של

102 ספרי ח. ברודומא . . .

ש. ז. צייטלין

104 ידיעות . . . . .

BITZARON

THE HEBREW MONTHLY OF AMERICA

Founded by CHAIM TCHERNOWITZ (RAV TZAIR)

Editors: NAHUM GLATZER (Contributing Editor)

HARRY WOLFSON, SIMON HALKIN (S. Israel)

HAYIM LEAF, Associate Editor

Executive Editor: MAURICE E. CHERNOWITZ

Thirtieth Year of Publication

Vol. LX   SIVAN-TAMUZ, 5729 (May-June, 1969)   No. 6 (279)

SALUTE TO ISRAEL ON ITS 21st ANNIVERSARY

CONTENTS:

Shalom, Jerusalem!	<i>Rav Tzair</i>	55
Jerusalem Greeting Rav Tzair On His Jubilee		58
Greater Israel and Its Critics	<i>Aaron Ben-Ami</i>	60
Three Unpublished Letters of Rav Tzair	<i>G. Elkosbi</i>	65
Rav Tzair On the Written and Oral Law <i>Gershon A. Churgin</i>		73
Rav Tzair at the Hebrew Convention in Kiev	<i>A. R. Malachi</i>	80
With Chaim Nachman Bialik in Vilna	<i>Israel Klausner</i>	89
The Month In Review	<i>Itzbak Ivry</i>	96

BITZARON
1141 Broadway
NEW YORK
MU 6-7680

EVALUATIONS AND BOOK REVIEWS:

(a) On Weinberg's "Youths In Their Generation"	<i>Emanuel Ben-Gurion</i>	100
(b) The Political and Georgraphic Importance of Bar-Daroma's Works	<i>Sh. Z. Zeitlin</i>	102
News and Events		104

Copyright 1969, by Bitzaron, Inc.

משנה תורה לרמב"ם

במהדורה מקוצרת, מנוקדת, ומתורגמת לאנגלית בהירה ורהוטה

מאת ד"ר פלטיאל בירנבוים

גדולי המלומדים סמכו ידם על מהדורת זו ושיבחה בזכות מעלותיה הרבות מבחינה ספרותית וחינוכית. המקור העברי והתרגום האנגלי ערוכים עמוד מול עמוד. הטכסט מזהיר בניקודו המדויק, בביאור המשפטים הקשים. שני המבואות, בעברית ובאנגלית, מפליאים בשלימותם, בהם מתבארים בלשון ברורה ודרך קצרה אישיותו של הרמב"ם וסגנונו המנוון. בשולי כל עמוד יש הערות מאלפות וביאורים תמציתיים השווים לכל נפש. עבודת מחקר ועבודת עריכה ותרגום נתמזגו יפה במהדורה עברית-אנגלית זו, שנועדה לכל מי שמבקש להכיר את היהדות בעזרת המורה הגדול, רבינו משה בן מיימון ז"ל.

הספר מחזיק 736 עמודים בכריכה הדורה ומחירו \$7.50
מחיר המהדורה העברית, בלי תרגום אנגלי מקביל, \$5.00

עברית שוטפת

מאת פלטיאל בירנבוים

הספר מכיל חמישה מדורות, עשרים-ושבעה פרקי שיחה, חמישים-ושלושה פרקי קריאה, שלושים ושלושה פרקי סגנון והרבה פרקי אימון בערכי מלים. הספר נועד לתלמידים בכתבי-ספר ולמתלמדים והוא מיוסד על הנסיונות האחרונים בלימוד לשונות. בספר למעלה מחמש מאות עמוד, בדפוס מאיר עינים

המחיר — \$4.50

בכריכה הדורה

חמישה חומשי תורה

עם תרגום אנגלי ופירוש רש"י במקורו העברי, באותיות מרובעות ובניקוד וגם בצירוף תרגום אנגלי. התרגומים נעשו בידי

הרב מ. רוזנבוים והר"ר א. מ. זילברמן

בכריכת-עור מהודרת — \$40.00

5 כרכים — \$20.00

את הספרים האלה, וכל ספרי בית הוצאתנו, אפשר להשיג בכל בתי מסחר הספרים העברים וגם ברטיסי ברכה לראש השנה ולכל מועד והזדמנות של שמחה

HEBREW PUBLISHING COMPANY

79 Delancey Street

Tel.: 925-3700

New York, N. Y. 10002

מצב החירום נמשך...

עוזר שוב לעם במדינת ישראל
על ידי סיפוק צרכים אנושיים דחופים!

תרום כמיטב יכולתך

לקרן החירום לישראל

של

המגבית היהודית המאוחדת

למען צרכים אנושיים דחופים בישראל

ותרום למגבית הסדירה

של קהילתך

לצרכי צדקה מקומיים ושמעבר לים

UNITED JEWISH APPEAL INC.
National Office

1290 AVENUE OF THE AMERICAS, NEW YORK, N. Y. 10019

Tel.: 757-1500

הגליל הציוני דברוקלין

של ההסתדרות הציונית באמריקה

מברך את

מדינת ישראל

בימי מסה ועוז-רוח

בכיבושים נוספים בשדה העלייה, ההתיישבות ופיתוח הארץ

מי יתן ויכונן השלום לעד!

הרב ברוך סילברשטיין, נשיא
צבי כרמלי, נשיא-כבוד
דוד ש. מאיר, יו"ר ועד הפועל
יצחק פינקל, סגן-נשיא-כבוד

הגליל הציוני דמנהטן

של ההסתדרות הציונית באמריקה

מגיש את ברכותיו

למדינת ישראל

בימי גבורה וחרף נפש

ישנה חילה וירומם קרנה ותזכה

להיכונן לבנין עדי-עד!

לואים קפלן, נשיא

השכונה הציונית

מספר 14 של איסטון פארקוויי
ברוקלין, נ. י.

מברכת את

מדינת ישראל

בהגשמת חזון הדורות

ד"ר מילטון שיה, נשיא
יהודה קושנר, סגן-נשיא
יעקב חופמן, גזכר
צבי כרמלי, רבי ישראל ה. לווינטאל
רבי בנימין קרייטמן
נשיאי-כבוד

השכונה הציונית

דפלאטבוש מספר 32

מברכת את

מדינת ישראל

בשעה הגדולה של בטחון קיומה
וביצורה בעתיד

Harry Bialik, Pres.
Morris Leibowitz, Exec. Sec.
Bernard Rosenfeld, Ch. of Bd.

שלום ושלחה למדינת ישראל וחיים ארוכים ל"בצרון"

THE SALT LAKE CITY ZIONIST DISTRICT

Simon Shapiro, Hon. Pres.
Dr. Louis C. Zucker, President
Ben M. Roe, Vice-Pres.

David Alder, Sec'y.
Abe B. Cline, Treas.

השכונה הציונית

מספר 15, ברוקלין, נ. י.
מברכת את

מדינת ישראל

בשנות אושר ושלום, בטחון והצלחה

יעקב גרינפסמט, נשיא
אהרן שכנאי, סגן-נשיא

השכונה הציונית

מאטאפאן - דורצ'סטר - רוקסברי
מאסס.

מברכת את

מדינת ישראל

בגאולה שלמה ובביצור העם והמולדת

השכונה הציונית

של מורים נחמיאס
דושאמיקא, נ. י.

שולחת שפע ברכות ואיחולים
למדינת ישראל

שפע ברכות
למדינת ישראל
תשמש נא מכורתנו מבצר-עוז לעמנו
ולרוחנו לעולמי עדי!
יהודה קושנר וב"ב

מנחם כהן וב"ב
מגישים את ברכותיהם
למדינת ישראל
לגאולה שלמה והגשמת שאיפותיה

ברכות שלום ושיגשוג למדינת ישראל
השכונה הציונית מספר 2, ניו-יורק, נ. י.
אברהם שפירא, נשיא
בוריס שטיינשלייפר, נשיאי-כבוד

השכונה הציונית מספר 30-10, וואשינגטון הייטס, נ. י.

מגישה מנא של ברכה

למדינת ישראל

לנצחון שלם וקיבוץ בניה לתוכה

נתנאל פוגל, יו"ר

זכריה קליימן, נשיא

השכונה הציונית

של מנהטן בימש

ברוקלין, נ. י.

מברכת את

מדינת ישראל

בברכות שלום ובטחון, וביצור כלכלי,

תרבותי ומדיני

יצחק פינקל, נשיא-כבוד

יהודה פינקל, נשיא

ההסתדרות הציונית

של דיטרויט, מישיגן

מצרפת את ברכותיה

למדינת ישראל

לשנת העשרים ואחת לקיומה

יהיו הימים הבאים ימי שלום, אושר ובנין.

אריה פאנוש, נשיא

ה ד ס ה

מציינת את השנה הכ"א למדינת ישראל
ומברכת את ה"בצרון" לרגל סיום כ"ה שנה
לתרומה מתמידה ונאמנה לספרות העברית.

גב' מקס שנק, נשיאה ארצית

ההסתדרות של פועלי ציון באמריקה

מברכת את מדינת ישראל

בימי אונה וגאונה

תוסיף לכצר את עם ישראל כארצו ואת רוח ישראל בתפוצות.

דניאל מאן, מזכיר

ד"ר אריה דיזנדרוק, נשיא

ההנהלה הראשית של אפע"ל (איגוד פועלים יהודים לאומיים)

שולחת את ברכתה, ברכת חברים, לתושבי מדינת ישראל ולממשלה
במאבקה על שלום העם והארץ
ה"פארבאנד" — איגוד הפועלים היהודים הלאומיים

יעקב קצמן, מזכיר

יששכר באנמשעק, נשיא

הגליל הציוני דלונג-איילאנד

שולח את ברכותיו הנאמנות

למדינת ישראל

לחיי יצירה, התישבות, עלייה ובנין

אליעזר סגל, מנהל

שמואל פאול, נשיא

בְּצֵרוֹן

נוֹמֵר עַל־יְדֵי חַיִּים מְשֻׁנָּבוֹיָץ (רַב צַעִיר) ז"ל

שְׁנַת ל' (כֶּרֶךְ ס') סיון-תמוז, תשכ"ט חוברת ו' (279)

שְׁלוֹם לך, יְרוּשָׁלַיִם*

מֵאֵת רַב צַעִיר

שְׁלוֹם לְךָ יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקּוֹדֵשׁ, עִיר שֶׁשָׁמָּה שְׁלוֹם.

שְׁלוֹם לָכֶם חֲכָמֵי וַיִּקְרִי יְרוּשָׁלַיִם. מִי שֶׁשִּׁיכַן אֶת שְׁמוֹ בְּבֵית הַזֶּה הוּא יִשְׁכֵּן בִּינֵיכֶם שְׁלוֹם וְאַמֵּת, אֶהְבֶּה וְאַחֲזוּהָ וְרַעוּת עַד עוֹלָם.

שְׁלוֹם לָכֶם מִנְהַיְגֵי וּמִנְהַלֵי הַמוֹסְדוֹת הַלְּאוֹמִיִּים הַנוֹשָׂאִים בְּעוֹל הַצִּיְבוֹר וְכָל הָעֲמָלִים עִמְכֶם לֶשֶׁם שְׁמַיִם, שְׁלוֹם לָכֶם מוֹרִים וּמַחֲנִכִים שׁוֹמְרֵי חוֹמוֹת הַחִינוּךְ וְתַלְמוּד תּוֹרָה, שְׁאִין עוֹלְמָנוּ מִתְקִיִּים אֲלֵא בְּהַבֵּל פִּיהֶם שֶׁל תִּינוּקוֹת שֶׁל בֵּית רַבֵּן, שְׁלוֹם לָכֶם עוֹבְדֵי חֲרוּצִים, בְּנֵי צִיּוֹן הַיִּקְרִים, שֶׁשָּׁבוּ לַגְּבוּלִם מִמְּזֻרָח וּמִמְעַרְב מִצְפוֹן וּמִיָּם וּנִיצַלְתֶּם מִגְּלוּת וּמִחַבְלֵי מִשִּׁיחַ וַיִּצְאֲתֶם מֵאֲפִילָה לְאוֹר גְּדוֹל וּמִשִּׁעְבוֹד הַרוּחַ לְגֵאוּלָּה וְחִירוֹת לְאוֹמִיָּה, שְׁאִין לְךָ קֶץ מִגּוֹלָה מִזֶּה. וְאַתֶּם הָרִי יִשְׂרָאֵל עֲנַפִּיכֶם תִּשְׂאוּ וּפְרִיכֶם תִּתְּנוּ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל וְהָאָרֶץ הַנִּשְׁמָה תִּיעַבֵד תַּחַת אֲשֶׁר הִיָּתָה שְׁמָמָה לְעֵינַי כָּל עוֹבֵר וְחִיכְתָּה לָנוּ כְּאִם עוֹזְבָה וְעַצוּבַת רוּחַ, וְאַתֶּם פּוֹעֲלִים חֲרוּצִים הַרוּיִתֶם אוֹתָהּ מִדְּמַכְּם וּמִזִּיעַת אִפְכֶם. יְהִי חֶלְקְכֶם עִם כָּל גִּיבּוֹרֵי הַרוּחַ אֲשֶׁר יִצְרָה הַהִסְטוֹרִיָּה הָעוֹלָמִית שֶׁלָּנוּ. בְּרוּכִים אַתֶּם לֵה' אֲשֶׁר לֹא עוֹב חֲסָדוֹ אֶת הַחַיִּים וְאֵת הַמֵּתִים אֲשֶׁר קִידְשׁוּ שֵׁם יִשְׂרָאֵל בְּרַבִּים וְלַעֲגוּ לְמוֹת וּלְיִסּוּרֵי מוֹת, כִּי בְּמוֹתֶם צִוּוּ לָנוּ חַיִּים עַד הָעוֹלָם וְהַפִּיחוּ רוּחַ גְּבוּרָה בְּלִבְ הַדּוֹרוֹת הַבָּאִים לְהַתְּגַבֵּר עַל כָּל הַמַּכְשׁוּלִים וְעַל כָּל הַגְּלוּלִים, כִּי נִצַּח יִשְׂרָאֵל לֹא יִשְׁקַר וְלֹא יַעֲזוּב ה' אֶת עַמּוֹ וְנִחַלְתָּהּ אֲשֶׁר צִוּוּהָ מִיָּמֵי קֶדֶם.

הִנֵּה הַבֹּאֵתִי לָכֶם בְּשׁוֹרָה מִן הַגּוֹלָה שֶׁל הַיְהוּדוֹת הַצַּעִירָה, הַיְהוּדוֹת הָאֲמֵרִיקָאִית, שֶׁהֵיא מִתְּגַעְגַּעַת אֲלֵיכֶם וְאֵל הַחַיִּים הַמְּחוּדָשִׁים אֲשֶׁר אַתֶּם בּוֹנִים

(* נֹאֵם שֶׁנִּשְׂא רַב צַעִיר בִּירוּשָׁלַיִם בְּקִיץ תרצ"ח.)

ויוצרים פה. אנחנו מתבוננים ברעדת גיל אל כל תנועה ותנועה שלכם, עמכם אנחנו בצרה ועמכם אנחנו בגאולה. אנחנו מצפים לישועה, לאור ה' מציון ולהשפעה הרוחנית העתידה של המרכז הרוחני אשר אתם הולכים ויוצרים בבית הלאומי. ואנחנו מקווים לראות בבניכם נפש בריאה בגוף של מדינה בריאה, לבנין חדש על גבי ישן, להמזיגה היפה והנהדרה של ערכי המסורת ונכסי החיים החדשים והישגיהם. יהי רצון שתזכו לשמש החוט המקשר בין העבר והעתיד, שתזכו להעמיד את בנין הבית הלאומי על שלושת העמודים האיתנים שאנשי כנסת הגדולה, תלמידי עזרא ונחמיה, העמידו עליהם את עולם ישראל — על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים. כי כל עבודה שאין עמה תורה, תורת תרבותנו, סופה בטלה. וגדולים וחזקים הם שני העמודים הללו כשהם מלוכדים יחד עם העמוד השלישי, עמוד גמילות חסדים. שעלידי זה שבעלי התורה ובעלי העבודה מתקרבים אלה לאלה ומוותרים מדעותיהם והשקפותיהם אלו לאלו הם גומלים חסד איש לרעהו ומתמזגים לאמה אחת חזקה וגדולה, והיה משכן האומה אחד.

ועוד צוואה רוחנית ציוו לנו בוני הבית השני, על שלושה דברים העולם קיים: על הדין ועל האמת ועל השלום, שאין אמת ואין שלום אלא כשיש דין בעולם. ולפיכך אנו מתפללים: השיבה שופטינו כבראשונה ויועצינו כבתחילה, שהמשפט הוא ראשון והתחלה לכל בנין אומה וארץ, שהדין הוא מן הדברים שנבראו קודם בריאת העולם, שבלעדי משפט אין העולם מתקיים ולא יצוייר כל ישוב מדיני. שכן משה רבנו ע"ה התחיל תיכף אחר מתן תורה מן ואלה המשפטים, הקדים את המשפטים אף לבנין המשכן, שכל זמן שאין משפט אין שום בנין אפשרי, שהדין הוא הדבק שבין איש לרעהו, ויסוד לכל החיים הצבוריים והלאומיים. הוא נובע מן הרגש המוסרי-הלאומי, שעל ידו כל עצם פרצוף רוח האומה ושורש נשמתו מתבלטים ומשתקפים. כי מהי עצמיות של אומה ורוחניותה אם לא תפיסת העולם שלה והשקפתה על סדר העולם והמדינה ודרך החיים בין איש לרעהו ובין עם לעם. שכן אין ערך ואין מציאות למוסר מופשט בעולם אלא אם כן הוא געוץ בתוכי חיי הממש, אלא אם כן הוא הולך ומתגשם בפועל בחיי החברה. מיום היות ישראל לגוי קיבל תורה, שעצם מהותה היא סדר-חיים הבנוי על היושר ועל המוסר האלקי והאנושי, שנאמר: ראה נתתי לפניכם היום את החיים ואת הטוב ובחרת בחיים. כי כל תורה שאין עמה מעשים טובים אף תורה אינה וסופה בטלה. וכלל הוא: אין מעשים טובים מתקיימים באומה בלי משמעת חזקה של כל אברי האומה, שכולם יהיו מצייתים ומכוונים לתכלית אחת והיא תחיית האומה, אשרה והצלחתה.

כשעלה עזרא מן הגולה היה תפקידו הראשון שניתן לו מן המלכות למנות שופטים ודיינים „לכל יודעי דתי אלקך ודי לא ידע תהודעון”. כי עזרא ברוחו הכביר הבין שכדי לייסד ישוב מדיני מבוסס וכדי לחדש את החיים המדיניים והרוחניים של האומה נחוץ קודם כל להנהיג משמעת חזקה. והדין והמשפט הוא המשמעת של המשמעת, שכשאין דין ואין דייק כל העם הוא בבחינת „איש כל הישר בעיניו יעשה”.

כשרצה בעל ספר שופטים לצייר את האנדרלמוסיא שבארץ בסוף תקופת השופטים ביטא אותה בפסוק: «בימים ההם אין מלך בישראל, איש כל הישר בעיניו יעשה», שהמלך היה יוצר המשפט ושומר סדר המדינה, המחוקק חוקים ומציאם אל הפועל. ולפיכך כשאין מחוקק ואין משפט מסודר אין משמעת ונעשה עולם של הפקר שאיש כל הישר בעיניו יעשה. «שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך» הוא שהיה והוא הווה ויהיה הצו ההסטורי של תורת ישראל ויעמוד לעולם. כי המשפט והצדק הם אבן הפינה של קיום עם ישראל בעולם והם חיינו ואורך ימינו והם תעודתנו מימי קדם לתקן עולם במלכות שדי ולהפנות כל רשעי עולם אל מושגי הישר והצדק של תורתנו.

גם היום, כשזכינו לסדר את חיי אומתנו מחדש, הצעד הראשון שאנו מחוייבים לעשות הוא סידור המשפט העברי, שהוא מצוות עשה שהזמן גרמא, כי המשפט העברי מיוסד על הישר החברתי ועל המוסר המוחלט באופן סידור החיים המשפחתיים, הכלכליים והמדיניים; בדרכי הסידור של המעמדות בעניני הדרישות והתביעות שבין איש לרעהו, בין קבוצה לקבוצה, בין מעמד למעמד — יותר מכל משפטי העולם העתיקים והחדשים הידועים לנו. המשפט הישראלי הוא מוחלט ונוקב ויורד לתוך תהום הישר והצדק בלי משא-פנים לאיזו קבוצה או מעמד, כנאמר: «כי יהיה להם ריב ונגשו אל המשפט», לא נאמר אל השופט, כי אפשר שתהיה לו להשופט נטייה עצמית או משפט קדום לצד אחד או לצד שני, אלא נאמר אל המשפט, שמשמעו המשפט האובייקטיבי המוחלט. וכבר העיר אחד מן החכמים על המוסריות המשפטית המובעה בהציווי של «דל לא תהדר בריבו», כלומר, שאף רגש הרחמנות על דל ואביון לא יעביר את הדין על שורת הדין כדי לחייב את העשיר שיש לו רב ולזכות את הדל באשר הוא דל, אלא יקוב הדין את ההר מבלי לשאת פנים במשפט לא לעשיר ולא לעני, לא לתקיף ולא לעניו ונכה רוח. כי המשפט לאלקים הוא וכל באי עולם שווים לפני כס משפטו.

סידור וחידוש המשפט הלאומי שלנו משמש גם יסוד ושורש של עצם בנין הבית הלאומי שלנו, כי ההצהרה הבלפורית יסודה בהכרה המשפטית והצדקית של זכותנו על ארץ אבותינו. כי באנו אל הארץ הזאת אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו לא בחרב ולא בחנית, לא בחיל ולא בכח, כי אם ברוח משפט גלוי מוכר מאת כל אומות העולם. ואנו תולים עינינו לאלקי אבותינו ולבנו סמוך ובטוח שדבר הישר ההיסטורי יקום לעולם והדין יקוב את כל ההרים הרמים וכל הגבעות והמכשולים העומדים על דרכינו יהיו למישור, כנאמר: ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה.

מכתב-ברכה לרב צעיר,

ליובלו השבעים

(ראש חודש כסלו, ת"ש)

אגרת-הברכה שולחה אל רב צעיר להגל יובלו השבעים, בכסלו, ת"ש. על האגרת, שנכתבה מתוך חיבה והערצה למורה, החוקר והחכם חתמו כמה אנשי-שם, סופרים, חוקרים, מנהיגי ציבור והוגי-העצות מיקירי ירושלים — „ידידים, מוקירים, תלמידים“. המסיבה לכבוד בעל היובל התקיימה בביתם של חתנו ובתו, ד"ר אברהם ובתו מרים גרנות (גרנובסקי).

בין החתומים: מנחם מ. אוסישקין, ג. אגרונסקי (אגרון), חנה אורלוף, נתן ביסטריצקי (אגמון), ר' בנימין (יהושע אדלר), יצחק גרינבוים, בן-ציון דינבורג (דינור), צבי ויסלובסקי, דוד ילין, גד פרומקין, יהודה אבן-שמואל (קופמן), יחזקאל קופמן, אהרן קוראלניק, משה קליינמן, א. רופין, מנחם שניאורסון, א. שרתוק (שרת), שמואל יוסף עגנון רשם את שמו תחת הקדשתו: „חיים של עוז וכבוד לר' חיים“.

זוה נוסח האגרת:

אנחנו, החתומים מטה, ידידים, מוקירים, תלמידים, נתאספנו הערב, ראש חודש כסלו, לחוג את יובלך, בבית בתך מרים. רב צעיר היקר והקרוב, ברכתינו שלוחות לך מעומק לב שתאריך ימים, ימי יצירה עשירה, ושתזכה במהרה לשובך אלינו על מנת להשתקע בארץ ושתזכה להיות מרביץ את תורתך בארץ ומסיים אצלנו את הבנין הגדול והנהדר של „תולדות ההלכה“.

ארץ-ישראל הכפויה

מאת ד"ר אהרן ברעמי

„לא יצאנו לשחרר שטחים שיש לנו קשר היסטורי עמוק אליהם... הריב הטרגי בינינו לבין הערבים אינו על שטחים. אנו רוצים להתקיים, ואילו הם אינם משלימים עם כך על שום שטח“ — גולדה מאיר

א. כפייה ובחירה

יסוד הכפייה ויסוד הבחירה בהיסטוריה יחדו כרוכים. האחד נולד מתוך השני, אלא שלא תמיד ניתן להבחין בעין אנושית בסדר הדברים ובטעמם. משל לברק הנראה כמקדים את הרעם וגורם לו, ולאמיתו של הבר שניהם אינם אלא תוצאה של מאורע שלישי. האדם החילוני, הנוטה לבאר תמיד דבר מתוך דבר, יגדיר את יסוד הכפייה כ„תנאים אובייקטיביים“, ואת הבחירה ישותית ועל ידיעת האפשרויות הקיימות, או על מתן „משמעות“ לדברים שאין מהם מפלט ממילא. ואילו המאמין יודע כי יש משמעות נסתרת לדברים, שהיא מעבר ומחוץ לעולמו הסובייקטיבי הפנימי. אבל לא נתכוונו לעסוק כאן בשאלה זו מבחינה עיונית. הנושא המעסיק אותנו הוא ארצי ביותר ונוגע לשטחים הנתונים כיום בידי העם היהודי שאינו יודע כיצד להתייחס אליהם, אם כ„מוחזקים“ או כ„משוחררים“, כ„נחלת זרים“ או כ„נחלת אבות“. כאן כמדומה ועולה מחדש הבעייה של ארץ הבחירה ודרגת השתתפותו של העם בבחירתה.

דבריה של גולדה מאיר, המצוטטים לעיל, משקפים אותה מבוכה, הטיפוסית כיום לחלקי ציבור ניכרים בישראל, במלוא פשטותה ועומקה. „לא יצאנו לשחרר שטחים“ — זו אמת שבדיעבד. מלחמת יוני 1967 היתה מלחמת קיום במהותה, כמותה כמלחמת השחרור ב-1948. יוצא, כביכול, שרצון הקיום נתן ורצון הקיום עלול לקחת מיידנו את „השטחים“. אבל מה עושה הקב"ה? שטחים אלה בהם אנו יושבים עתה יש להם משמעות כפולה. מצד אחד, „הערבים אינם משלימים עם קיומנו על שום שטח“, ומצד שני, „יש לנו קשר היסטורי עמוק אליהם“. משמע שעל כורחנו הגענו אליהם, על כורחנו אנו יושבים בהם, ו„הקשר ההיסטורי“ נכפה עלינו הר כגמיגית. . . . ובינתיים מתלבטים יהודים בין עמידה על „זכות הקיום“ לבין „קיום הזכות“ על ארץ ישראל, מבלי לחוש שההבדל בין השניים מתבטל והולך. עמידה זו מול הערבים בשטחים המונעים מהם את יכולת הפריצה וההשמדה, והימנעות זו מקביעת הבעלות היהודית עליהם הלכה למעשה מציינת את האשלייה הרווחת ועדיין בחוגים שונים בדבר „שלום תמורת שטחים“. דוגמה מאלפת למבוכה הכללית היא פרשת חברון.

העלייה לחברון בוצעה למעשה על-ידי מספר רבנים ותלמידי ישיבה בליל הסדר תשכ"ח. משל, „לזכות לה' אלהינו אנו יוצאים“ במלון פארק הערבי במבואות חברון, למשך שלשת ימים. התנועה למען ארץ ישראל השלימה, ולא

גוף ממלכתי כלשהו, סיפקה למתנחלים את צרכיהם הראשוניים. משנפלה החברה במדינה "יהודים עליך, חברון", נשמעו ב"קול ישראל" ונכתבו בעתונות דברים על ידי ציונים טובים, שאינם נופלים בחומרתם מהדברים שגרמו בשעתם להוספת התפילה על המינים והמלשינים... אבל שלושה משרי ישראל, אלון וורהפטיג ובגין, ביקרו אצל מתנחלי חברון בשבוע הראשון והשמיעו דברים סדורבנות.

השר אלון אמר: "אין להעלות על הדעת שייאסר על יהודים להתנחל מחדש בעיר האבות הקדומה — קהילה יהודית חייה בחברון בתנאי מצוקה כלכלית ובטחונות תחת השלטון התורכי הבריטי עד שנעקרה מכאן בכוח האלימות לפני ארבעים שנה. ברוך מציב גבול אלמנה". אחר-כך נאבק אלון ועם חבריו למפלגה ולממשלה בזעם נגד הכוונה לבטל את התנחלות חברון, ואף עזב את ישיבת הממשלה.

השר בגין דיבר על שתי עליות, עלייה לארץ ועלייה בתוך הארץ, והבטיח את מלוא תמיכתו בהקמתה של קריית חברון. והשר וורהפטיג דיבר על מסירות הנפש למען חברון בכל הדורות, ועל הרצון לחדש את הישיבה אשר עשרות מבחוריה נשחטו בחברון בדורנו. אף שר הבטחון שלח את ברכתו למתנחלים, וחברי כנסת ממפלגות שונות (כאמנון לין ממפלגת העבודה ושמואל תמיר מן המרכז והחופשי) ביקרו וחיזקו את ידיהם.

אחר החברים האלה החליטה הממשלה "להקים ישיבה בחברון" והעבירה את המתנחלים לבגין המושל הצבאי. בכך הוגבל מספרם והוקפאה יוזמתם לבנות את חברון. העניין "נמצא בטיפול" זה שנתיים, כעניין שהשתיקה יפה לו, לא מפני המעשה, אלא מפני המחדל. במשך השנתיים הללו נערכו מגעים בסתר עם המלך חוסיין במטרה להגיעו למשאומתן על חוזה שלום עם ישראל על יסוד "תכנית אלון" הידועה, או "תכנית אבן" הידועה לא פחות. התברר שהבחירה בין שלום ומלחמה איננה בידי חוסיין, אלא בידי נאצר ואירגוני הטרור, הרואים בעצם השלום עם ישראל כניעה מתפירה.

חברון זו, שהיתה נקודת ההתיישבות הראשונה בתולדות העם היהודי ועיר מלכותו הראשונה של דוד, שכמעט ולא פסק בה ישוב יהודי במשך ארבעת אלפים שנה, ושבה אירעו גם השחיטה והגישול השלמים של קהילה יהודית בארץ-ישראל החדשה, מוחזקת עדיין ע"י ממשלת ישראל, שנתיים לאחר שיחרורה בתור "קלף" למשאומתן, שאיש אינו רואה אף את אפס קצהו. מתברר, איפוא, שכוח הקיום לא רק נתן אלא אף מקיים את חברון בידנו.

אבל כאשר מהברת ראש הממשלה על "שטחים שיש לנו קשר היסטורי ועמוק אליהם", או כאשר מדבר שר הבטחון על "שטחי מולדת כשכם ויריחו שנשמתנו יוצאת אליהם", וכאשר מתפרצים צעירים יהודים להתיישבות-ללא-רשיון בהר גריזים ובשילה ומחוזרים בבושת-פנים (לא כל כך ברור של מי הבושה) אפשר לראות כבר את אפס קציה של הזיקה בין כפייה ובחירה בארץ-ישראל. אברהם יצא ממולדתו והגיע עד חברון על פי צו אלוהי. מחברון יצא אברהם לעקידת יצחק, שוב על פי צו, למקום שנועד לבית-הבחירה. לימים

יצא ממנה דוד לכבוש את ירושלים. בימינו יצאו יהודים מירושלים על פי בחירתם לתקוע יתד חדשה ליד קברי האבות ובחברון. וממשלת ישראל מחזיקה בחברון לפי צו בטחוני. הרי זו עדות חייה לבחירה הבאה בכפייה בהיסטוריה.

ב. חזון העצמות הפלשתיניות היבשות בישראל

במשך השנתיים האחרונות היתה עדנה למרבית הרעיונות (היהודיים ובמקורם ובתוצאתם) למען דו־קיום יהודי-ערבי, שריחפו בחלל מאז ראשית הציונות. פה ושם אף נוצרו תנועות-שוליים המציעות בלהט יהודי טיפוסי מיני פאטנטים מושלמים, כביכול, לשלום קרוב. על יסוד המתרחש במציאות קשה שלא לראות בהן תנועות "על נקלה", בעקבות הפסוק בירמיהו: "המרפאים את שבר בת עמי על נקלה לאמור: שלום, שלום, ואין שלום..."

מיד אחר המלחמה קמה "התנועה למען פדרציה ישראל-פלשתינית" מיסודם של ח"כ אבנרי, נתן ילין-מור, מנהיג לח"י לשעבר, וצעירים וצעמים מסוגו של עמוס קינן. הללו דגלו למעשה ברעיון "החדש" של חלוקת הארץ. ירושלים תשמש בירה משותפת לשני העמים. שותפות כלכלית בין שתי המדינות, והתקדמות המדינה הערבית לעצמאות מלאה תחת חסותו של צה"ל. אחת מטענותיהם העיקריות: קיימת אומה פלשתינאית (אבנרי אף הניף את דגלה הלאומי מעל במה תל-אביבית לשם דרמטיזציה...). ורק ע"י פשרה הוגנת בין שאיפותיה הלאומיות ושאילות ישראל ייכון השלום בארץ-ישראל-פלשתינית. ממשלת ישראל נדרשה לפתוח במשא-ומתן עם נציגי הפלשתינאים על יסוד זכותם להגדרה עצמית.

אבנרי וחבריו אינם מתרשמים ביותר מן העובדה שאירגונים כמו אל-פת"ח והחזית העממית לשיחרור פלשתינית נעשו מקובלים יותר ויותר על לב הפלשתינאים והערבים בכלל הודות למלחמתם בישראל. הם מאמינים שמנהיגי הפלשתינאים הכבושים, לאחר שיקבלו את עצמאותם מידי ישראל על מגש של כסף, ישכנעו את בני עמם לראות בכך "שיחרור לאומי" וצידוק להפניית עורף לסולידריות הערבית הכללית. יש להניח על פי קו מחשבה זה כי במקרה של חילוקי דעות בין הערבים הפלשתינאים משתפי-הפעולה עם ישראל ובין אלה שהקימו לעצמם צבא לאומי ומיתוס לאומי של גבורה וגדולה, הרי הראשונים יילחמו באחרונים בנשק שתתן בידם ישראל, וכך יזכו בתמיכה גוברת של העם הפלשתינאי שוחר השלום... בינתיים התרחקה אוטופיה זו מן המציאות עד כדי כך שאבנרי וילין-מור ניתלים לאחרונה בסיכויי ההסכם הבושש לבוא בין ארבע או שתי המעצמות. "הסדר רע", אומרים הם, "עדיף ממלחמה טובה". ולכן מצטרפים הם לאיזמים הזרים על ממשלת ישראל שעתידיה היא להישאר מבודדת, כביכול, אם תתעקש על משא-ומתן ישיר עם הערבים. ח"כ אבנרי יצא למסע שתדלנות במסדרונות האו"ם אצל הלורד קארדון, צ'ארלס יוסט וסיסקו על מנת לנסות ולמכור להם את רעיון החלוקה בטרם נעילה. בגלישה זו מתכנית החלוקה המוסכמת אל תכנית החלוקה הכפויה, מצטרפת תנועה זו בדיעבד לתכנית חארטום, הדוגלת בסניגה ישראלית תמורת הודעה ערבית על "הפסקת הלחמה" מצד מדינות ערב והפקדתה הזמנית בידי אירגוני הטירוור הפלשתינאיים.

רוחות דומות בעיקרן ביחס ל"ישות הפלשתינאית" מנשבות גם בחוגים סגור, התנועה לבטחון ושלוש" ומפ"ם. ויש גם מוכיחים בשער בלתי מאורגנים כפרופסורים י. אריאלי, י. טלמון ואלוף במילואים מתתיהו פלד. יש הרואים ב"ישות" זו את היורשת הטבעית למלוכה ההאשמית הירדנית, וממילא נרשאת של מדינה פלשתינאית משני עברי הירדן. ויש המאמינים באפשרות להשתמש בה כמדינת-חייץ ננסית ומעוקרת, או אפילו בתחברית בחזית המזרחית של ישראל. המשותף לכל בעלי הגישות הללו הוא מטבע בעל שני צדדים. צד אחד עקרוני, המחייב הכרה בזכות "ההגדרה העצמית" הערבית בארץ-ישראל, שבלעדיו ומאסדת ישראל, כביכול, את אופייה המוסרי והדימוקרטי (כמה מדינות מוסריות ודימוקרטיות ישארו בעולם אם נוציא את אלה שיש בהן מיעוטים לאומיים...?). וצד שני פרגמטי, הדורש להימנע מהכללת מיליון ערבים בישראל מטעמי "הבעייה הדימוגרפית".

צידו הראשון של המטבע טבוע במידת-מה בחותם הדימוגיה הערבית, כאילו מדינה ישראלית בת-קיימא מעמידה בסכנה את קיומם של מאה מיליון ערבים בשטחים העולים על אלה של אירופה או ארצות-הברית. אומה זו החולשת על לאומים שונים במרבית ארצותיה (ביניהם הכורדים בעיראק, הדרוזים בסוריה ובלבנון, המארוגים בלבנון, הקופטים במצרים, הלא-מוסלמים בדרום סודאן, הברברים באלזיריה, ושבים שונים אחרים) תקופת חלילה אם אחוז אחד מבניה יחיה בסטאטוס של מיעוט במדינת ישראל, על מנת לאפשר לישראל את עצם קיומה, והגבול שיש למתוח בין ישראל לערבים חייב כאילו לכלול עומק של אלף ק"מ בצד הערבי לעומת עשרים ק"מ בצד היהודי, ובלבד שלא תיפגע זכות "ההגדרה העצמית". ואולם, אם תאמר שיהודים המקבלים עקרון זה, אינם אלא דואגים לשלימותה המוסרית של ישראל ולדו-קיום עם הפלש-תינאים, הרי באמת דרושה מנה גדושה של "בטחון יהודי" מן הסוג שהוביל לתא-הגאוזים באירופה כדי שלא לתפוס את הקשר בין "הישות הפלשתינאית" ו"הפתרון הסופי" המיועד לישראל ע"י מדינות ערב.

אשר לצידו השני של המטבע, "הסכנה הדימוגרפית", יש לשאול את בעלי החרדה כמה וכמה שאלות. ראשית, האם בכך שמותחים גבול בליבה של ארץ ישראל נפתרת הבעייה? או שמא נפתח בכך פתח למאמץ תיכנון ערבי (שלא נעשה עד היום תחת השלטון ההאשמי, אבל שעלול להיעשות תחת היורשים הפלשתינאים הוודאיים) להגביר את צפיפות האוכלוסיה הערבית במבואות ירושלים, תל-אביב וחיפה עד בוא יום הפריצה הגדול? שנית, אם נעמוד על גבולות בטוחים קימעא מן הגבולות הקודמים (כלומר בצרף אלינו את עזה ואת טול-כרם וקלקיליה וסביבות ירושלים) כלום לא נכלול ממילא כשלושת רבעי מיליון ערבים במדינת ישראל, ובכך רק נדחה את הסכנה לעשר שנים? ושלישית — ובכך העיקר — מה מידת האמת בכל החישובים הדימוגרפיים המעמידים את תושבי ישראל במצב סטטי ומניחים את כל הדינמיקה לצד הערבי? היחס הקיים בין שנים וחצי מיליון יהודים ומיליון ורבע ערבים הוא 2 : 1 (אגב, בשנתיים האחרונות פחת אחוז הערבים בארץ ישראל בשני אחוזים...)

פירוש הדבר, שאפילו אם עולה הריבוי הטבעי הערבי על הריבוי הטבעי היהודי פי שניים, הרי במספרים מוחלטים מאזנת הילודה היהודית את הילודה הערבית. מכאן שכל תוספת של עלייה יהודית משפרת את המצב. עלייה של חמישים אלף יהודים בשנה היתה מבטיחה את שמירת היחס הקיים בין ערבים ליהודים בארץ-ישראל. בשנת 1969 צפויה עלייה של ארבעים אלף. כלום מן הנמנע הוא שאחוז היהודים בארץ יגדל ולא יקטן בשנים הבאות? מכל מקום, כל אותם דיבורים על ההכרח לפנות שטחים בגלל הסכנה שהרוב היהודי ייהפך למיעוט בארץ-ישראל, אינם אלא חסרי אחריות ותבונה אפילו מבחינתם של אלה המקווים להגיע להסכם עם הערבים על "שלום תמורת שטחים". אם השטחים הם נטל ולא נכס, מדוע חייבים הערבים לתת לישראל תמורה כלשהי עבורם? עצם "שיחזור" של ישראל מן השטחים, היא התמורה...

אכן, לא אלמן ישראל מ"חכמים" גם מן הסוג הטוען במישרים או בעקיפין את הטענה הנ"ל. למשל, פנחס לבון או פרופיסור לייבוויץ הדוברים מישרים, ושר החוץ אבא אבן והשר פנחס ספיר המרמזים על כך בדרכי עקלתון.

ג. נציג וינשופים

האופנה האחרונה, בעקבות המחלוקת האמריקאית על מלחמת וייטנאם, היא לחלק את המדינאים ואת דעת הקהל ל"נציגים" ו"וינשים". בישראל נעשה נסיון לכנות את דורשי שלימות הארץ "נציגים" בעוד הניתלים בחלוקת הארץ, כזו או אחרת, בתקווה לשלום; הם "וינשים".

לאחרונה עבר מוקד-הוויכוח משאלת היקף הויתורים האפשריים למדינות ערב כאשר ישבו אל שולחן המשא-ומתן, אל השאלה המעשית יותר של התיישבות או הימנעות מהתיישבות, ביחוד ביהודה ושומרון. בממשלה קיים עדיין רוב המעכב התנחלות, ואלה נקראים "וינשים". עד כמה חופף הדבר את המציאות הישראלית תעיד העובדה, שאיסור ההתנחלות הולך בד בבד עם התגברות המלחמה בסואץ, על הירדן ובתוך הארץ. בווינשופים משוחחים הרוסים עם האמריקאים על "הסדר חז"י" שיביא לנסיגה כוללת כמעט של ישראל, וכל הוויכוח הוא אם יבוצע ההסכם כ"חבילה אחת", או שלבים שלבים, כשהשלב הראשון הנדרש ע"י הרוסים הוא נסיגה ישראלית מוקדמת. ובישראל טוענים ה"וינשים" שההימנעות מקביעת עובדות התיישבותיות ב"שטחים" משאירה אופציות פתוחות להסכם שלום...

כלום יש צורך להיות בקי גדול בחכמת הצפרים על מנת להבין כי לובן היונים הולך ומתחלף לעינינו באפילת הינשופים?

רק קרן אור אחת בוקעת מן החשיכה. בחודש שקדם למלחמת ששת הימים הכניסה מצרים ארבע דיביזיות למדבר סיני. זה הספיק כדי לכפות על ישראל גיוס מלא של המילואים, שפירושו היה שיתוק כלכלת הארץ וקוצר נשימה בלתי נסבל. הנרי קיסינג'ר, יועצו של נשיא ארה"ב, הגדיר את ישראל בגבולותיה הקודמים כ"פצצת מגע". היינו מספיק שאתה מרכזו כוח ניכר בגבולותיה

שלוש איגרות של רב צעיר ז"ל

הובאו לדפוס עם מכוא והערות ע"י ד"ר ג. אלקושי

[במלאות עשרים שנה לפטירתו של פרופ' חיים טשרנוביץ — רב צעיר ז"ל מפרסמים אנו בזה שלוש מאיגרותיו, שנכתבו בזמן אחד כמעט, באביב ובקיץ תרצ"ח, ואף נושאן המרכזי אחד הוא: ביקורו של רב צעיר באותו קיץ בארץ ישראל, הלא הוא ביקורו האחרון בארץ משא נפשו קודם שנתבקש לישיבה של מעלה.

והימים ימי חרות ליישוב היהודי בארץ ישראל, ימי התגברות טירור הדמים של הערבים, ימי איבהירות מדינית לאחר מינוי ועדת-החלוקה בראשותו של ג'ון וודהד (ביאנואר 1938), ועם זאת ימים אלה גם ימים גדולים, שכן בהם מתגלה גבורתו של היישוב בעמידתו האיתנה בפני הפורעים ובהתערותו באדמת המולדת תוך כדי המאבק המדיני והתנגה על הגפוש והרכוש.

והיישוב העברי בארץ, יחד עם התנועה הציונית כולה, עומדים באותו זמן בסימן הפולמוס מסביב להצעת החלוקה. וכידוע, נמנה אז רב צעיר עם השוללים הקיצוניים של חכנית החלוקה, אשר הוצעה ע"י ועדת פיל ביולי 1937. ואכן, מבין השיטין של שתי האיגרות הראשונות המתפרסמות להלן, שנכתבו ערב ביקורו בארץ, בוקעים ועולים חששותיו הכבדים לסכנת החלוקה, המאיימת בויתורים על חלקים נוספים של ארץ ישראל השלימה. ואילו מאיגרתו השלישית, שנכתבה בירושלים, והמשקפת את אשר ראו עיניו ושמעו אזניו בארץ כיסופיו, נשמעת נימה אחרת, נימת ההתפעלות מעמידת הגבורה של היישוב, מהישגי הלשון העברית ותרבותה ומתחושת הממלכתיות שבה חזרו הציבור היהודי בארץ. ועד כזו כך נסחף רב צעיר בזרם רגשותיו עד שהוא מכריז: "אני מרגיש את עצמי בתוך מדינה יהודית, וכך אני מצויר לעצמי היתה ארץ ישראל בזמן החשמונאים, ובזמן הורדוס, ובזמן הילל ושמאי וכדומה".

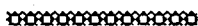
ועם זאת משתלבת בתוך אווירה זו של נחמה ותקווה, בה שרוי רב צעיר בזמן ביקורו בארץ, גם נימה אישית עגומה ביותר: נפשו עליו תאבל מדי היוזרה, כי בעיטין של מסיבות החיים לא ניתן לו להשתרש בארץ ישראל, ונגזר עליו לחיות על אדמת הגולה, היא גולת אמריקה, והפגישה עם ארץ תמדתו היא רק לשעה קלה בלבד. ואיגרתו מסתיימת באקורדים נוגים: "כשאני נזכר, שעלי לשוב לשקי ולתענית — נפשי סולדת — — — כשאני נזכר בצאתך לשלום, אני רואה לפני לא מלאכי השרת, אלא מלאכי חבלה" — — —.

האיגרת הראשונה מופנית אל החכם ד"ר יהודה אבן-שמואל (קויפמן), חוקר תרבות ישראל, היושב בארץ ישראל מאז 1926. אבן-שמואל היה בשעתו מתלמידיו של רב צעיר ב"הישיבה הגדולה" באודיסה.

האיגרת השניה מופנית אל ד"ר יחזקאל קויפמן (1889-1963), ההיסטוריון וחוקר-המקרא הנודע, בעל החיבורים המונומנטליים "גולה וניכר" ו"תולדות האמונה הישראלית". באותו זמן הוא ישב בחיפה ושימש כמורה בבית הספר הריאלי.

האיגרת השלישית מופנית אל רע וידידו ד"ר ניסן טורוב (1877-1953), הסופר והפדגוג הנודע, שבאותו זמן ישב באמריקה, ויחד עם רב צעיר הורה ב"המכון היהודי לדת" מיסודו של ד"ר סטיפן ויז בניו יורק.

האיגרות מתפרסמות מתוך העתקי כה"י השמורים בארכיונו של רב צעיר ז"ל. כדי להקל על הקוראים הוכנסו תיקונים קלים בכתיב ובפיסוק.

א

[ניו יורק, כה באייר תרצ"ח]

May 26. 1938

למר ד"ר יהודה קויפמן, המכונה אבן שמואל, נ"י, שלום וברכה.
ידידי-תלמידי החשוב,

כתבתי לך לפני זמן ע"ד מחשבתי ללכת בקיץ זה לארץ ישראל לשהות שם ימי החופש שלי. הנני שמוח להודיעך כי מחשבתי מצטרפת לידי מעשה. כי מנויה וגמורה אצלי נסיעתי השתא. וכבר אני עושה את כל ההכנות לנסיעתי ביהוד עם אשתי. יודע אני, שלא עת ועכשיו לעשות נסיעות לא"י¹). אבל היה זמן שאמרו ג"כ לא עת, לא עת וגו'²) ואעפ"כ הלכו ובנו. ומי יודע מה יולד יום? כשם שנאמר: אל תאמר, שהימים הראשונים היו טובים מאלה³). כך אפשר לומר חלילה להיפך. בימים הטובים ההם, ימי החלומות היפים, הייתי כחולם בגולה, כי לא היה בי רוח להתגבר על מחלת לבי לראות את הארץ מרחוק, ושמה לא אוכל לבוא. כעת עשיתי שלום עם נפשי, כי אין אני הולך ואין אני חושב עמ"נ [= על מנת] להשתקע שם, אלא לראות את משפחתי ואת אהובי נפשי. ידידי וקרובי לבבי הולכים ונשמטים אחד אחד למדורו של מלאך המוות. איני יודע באמת מה הבהלה. אמרתי לנפשי, עד מתי? הלוא צריכים פעם אחת לראות את הארץ, ואת העם, ואת החיים החדשים שם. אמנם, הרבה אי אפשר לראות כעת, כי בוודאי שעת סכנה היא לעבור ממקום למקום. אבל בירושלים ובתל-אביב אפשר לשבת במנוחה עד כמה שאפשר. והלוא אנשים חיים שם. אף אני אהיה כאחד מהם. סוף סוף, אותו מלאך⁴) מלא עיניים הוא, ואין שלטון בימומו, וכמה שליחים לו. בשנה זו יש לי ימי חופש ארוכים, מן שבועות עד סוכות. יש בדעתי לצאת באניה היוצאת בי"ח ליון⁵) ומגעת לחיפה או לתל-אביב בראשית חודש יולי. בוודאי תיודע מבתי⁶) על פרטי הזמן שאגיע לארץ. יכולני לשהות בארץ כעשרה שבועות בערך, עד סוף או אמצע ספטמבר. אולם לא הייתי חפץ שיפרסמו את דברי בואי קודם זמנו, כדי שלא לתת פתחון פה למחשבי קיצין לשאול באיב וידעוני ולקסום קסמים, ולראות בתרפים ובתורפים, כי כלום יכול אני לחשוב מחשבות להשתקע בארץ ישראל? לאוגיברסיטה⁷) איני יכול ללכת מפני שני טעמים חשובים: ראשית, מפני שאין הפוליטיקנים שם רוצים בי; ושנית, מפני שאין אני רוצה בהם. ובגורל הגדול עדיין לא זכיתי ג"כ. ובענייני הפוליטיקה יש ג"כ אותם שני הטעמים שלמעלה. ובכלל, קשה לי כעת שינוי החיים. המצב כאן באינסטיטוט⁸) הוטב הרבה מן הצד

(1) בגלל מעשי הטירור של הערבים.

(2) על פי חגי א, 2.

(3) קוהלת ז, 10.

(4) מלאך המוות.

(5) ב"ב 18 ביוני.

(6) מרים, רעייתו של ד"ר אברהם גרנות (1890-1962).

(7) העברית בירושלים.

(8) Jewish Institute of Religion (המכון היהודי לדת) בניו יורק, בו שימש

רב צעיר כפרופסור (לתלמוד וספרות רבנית).

הרחנני. ישנם כאן הרבה תלמידי ישיבות שבאו ללמוד תורה שם. בוודאי לא הייתי צריך לוותר על חזקתי בא"י ביום שהיה מדובר בי'. אבל זהו מעשה עבר, כיוון שנשבר אין לו תקנה. מאוד לא יהיה נעים לי אם יחשבו שיש לי איזה סיכויים להישאר בארץ, אעפ"י שגעועי גדולים מאוד לארץ, אבל ההכרח לא יגונה. כמה דורות מחכים לביאת המשיח ובן דויד עדיין לא בא. בכלל אני רואה את עתידנו בארץ בעיני יאוש. איני יודע אם המנהיגים אשמים באמת כ"כ בשיטתם, או שהיה כאן הכרח "הגירה" שא"א [= שאי אפשר] היה לשנות. אבל איך שיהיה — המצב הוא רע מאד. הללו שמאמינים בחלוקה¹⁰ הלא זוהי כאמונה משיחית חדשה, אוי למאמין. אבל מי שאינו מאמין בזה — מה כוחנו כי נייחל? כשאני לעצמי, יפה בעיני אמונה במשיח נסי מאמונה בגאולה טבעית שכזו, שהיא למעלה מן הטבע. אולם, אפשר כשאבוא לארץ ואראה את המצב האמיתי אשנה את דעתי. אפשר, שהפח יותר טוב מן הפחת. גם הרב העלער¹¹, השוהה כעת כאן, דעתו כחציתי. אנחנו מתראים לפרקים. הוא גדול באמת, ואני מחבבו עד לאחת. אפילו כשהוא מספר בשבח עצמו. הוא אחד מחסידיך. הראית את המשך מאמרי בהעולם "תשובה כהלכה"¹²? אמנם לא זכיתי שתהא מלאכתי נעשית ע"י אחרים, אבל לפעמים אף זו זכות היא שאין לך חכם כבעל נסיון היושב על האבניים ועושה מלאכת עצמו. חלק שלישי¹³ מסודר לדפוס, אבל אין לי גואלים. את שני החלקים הראשונים הוצאתי, כידוע לך, על חשבון עצמי, אבל לא הוצאתי את הוצאותי. ביחוד אין קונים בא"י, שחשבתי ששם יש מקום לספר שכזה. דוקא באמריקה נפוצו הספרים עד ששלחתי להביא בחזרה את מספר האכסמפלרים שהיו שם¹⁴. כי שם יש קופצים רק על מתנות.

הגני מקוה לדבר עמך ארוכות וקצרות אי"ה [= אם ירצה השם] כשאבוא לארץ ואתענג על חברותך וחבורת בני ביתך. בדרישת שלום וברכה לך ולרעייתך הכבודה ולבתך הת"ח [= התלמידת חכמים].

חיים משרנוביץ

9) בזמן הקמת האוניברסיטה העברית בירושלים. וראה בעניין זה: רב צעיר, פרקי חיים, הוצאת "בצרון", ניו יורק תשי"ד, ע' 196-197.
 10) בחלוקת ארץ ישראל על פי הצעת ועדת פיל ב-1937.
 11) הרב חיים הלר (1879-1960), חכם תורני-מדעי.
 12) תשובתו של רב צעיר ב"העולם" תרצ"ח לביקורתו של גוליה אלון ב"קריית ספר" (כרך יד, תרצ"ז-תרצ"ח, ע' 400-416) על "תולדות ההלכה" של רב צעיר.
 13) של "תולדות ההלכה".
 14) בארץ-ישראל.

ב

[ניו יורק, כה באייר תרצ"ח]

May 26, 1938

לתלמידי היקר ד"ר יחזקאל קויפמן נ"י שלום וברכה.

ידידי היקר,

קיבלתי מכתבך בנוגע לאותו האיש ששאלתיך עליו. אין העניין חשוב כ"כ [= כל כך]. פשוט, פנו אלי מאיזה מוסד ובנוגע אליו, והיו אצלי שמועות שונות עליו, ובעצמו עושה איזה רושם משונה, חשבתי לברר את העניין מן המקור. ותודה בעד התשובה.

יש לי חדשות להודיעך והוא, כי החלטתי השתא ללכת לבקר את א"י. אני מקבל זה עלי בתור עונש מן השמים. כל אותן השנים הטובות, כשהיננו "כחולמים", לא הלכתי. ועכשיו, כשכל החלומות הלכו אחרי הפה של השטן שפתרם לרעה, אני הולך. ומה אפשר כעת לראות כשאי אפשר ללכת ממקום למקום? אבל איני רוצה בשום אופן לדחות יותר, כי מי יודע מה יולד יום? וכינתיים, כל ידידי נעזרי הולכים ומסתלקים אחד אחד, ועכשיו גם דרואנוב? ידידי נעזרי הלך לעולמו, וחוששני שכל מה שאדחה יותר אהיה כחוני המעגל בשעתו לאחר שבעים שנה שלא יכירוני עוד. את הארץ אי אפשר כעת לראות בשעת סכנה כזו, אבל עיקר תכלית נסיעתי היא לראות את משפחתי ואת ידידי משכבר, הקרובים ללבי. שאלתי וחקרתי את מרים⁽¹⁾ וקב⁽²⁾ והם אומרים שבירושלים ובתל אביב אפשר לשבת במנוחה שבועות אחדים, אם המצב הנוכחי לא ישתנה לרעה חלילה. כבר עושה אני את כל ההכנות הדרושות. אני אצא בסוף חודש יוני ואגיע לא"י בתחילת חודש יולי. קרוב לוודאי שהאניה תעמוד בחיפה, ואשמח מאד להתראות עמך ועם כל חבריני. בכל אופן, אפילו אם אנייתי לא תעמוד בביאתה בחיפה מקווה אני להתראות עמך. כי אתם, בני הארץ, בוודאי אין אתם חוששים לנסיעות ממקום למקום כאורחים. בוודאי ייודע ממשפחתי את יום ביאתי בדיוק, גם אשתי הולכת עמדי. יש לי השתא חודשי חופש ארוכים עד אמצע אוקטובר כמעט, באופן שיכול אני להתמהמה בארץ כעשרה שבועות. אעפ"י שימי הקיץ אינם כ"כ [= כל כך] גוהים — אבל מה לעשות, אין לי זמן אחר.

קבלתי את ספרך ח"ב⁽³⁾ בתודה וכבר הקדמתי וקניתי, כי תאב הייתי לראותו. הוא מלא וגדוש. בקיאותו מבהילה, והחריפות — חריפות קויפמן, כידוע לי עוד מן הישיבה⁽⁴⁾. אבל בכל הבקיות הגדולה מצאתי ספר אחד חסר שם. אפשר שגם זו לטובה. חפץ הייתי שתקרא את כל המשך מאמרי תשובה כהלכה⁽⁵⁾. אם

(1) ראה אגרת קודמת, הערה 1.

(2) אלטר דרואנוב (1870-1983), הסופר, הפולקלוריסט וההיסטוריון של תנועת חיבת

ציון.

(3) ראה אגרת קודמת, הערה 6.

(4) המספר הנודע אהרן אברהם קבק (1885-1944), גיסו של רב צעיר.

(5) תולדות האמונה הישראלית, כרך א, ספר ב (תל-אביב תרצ"ח).

(6) "הישיבה הגדולה" באודיסה, שבראשה עמד רב צעיר.

(7) ראה איגרת קודמת, הערה 12.

יש לך זמן, ותראה כמה מן עקמומיות המוח יש שם⁸, ועד כמה השנאה והקנאה מוציאים את האדם מן עולם המציאות לעולם הדמיון. ואעפ"י שיפה אמרת וניסחת: זכה מלאכתו נעשית על ידי עצמו, אבל הנוסח המקובל הוא להיפך⁹. אתה, שבעל ביקורת המקרא אתה, מנסח אתה כל מקרא שלא ככתבו, אבל אני עדיין מחזיק באמיתת נוסח המסורה¹⁰.

ובכן "להתראות" ושלוש לך. בידידות רבה,

חיים טשרנוביץ

בזמנים האחרונים קראתי מודעה מאת י"ח רבניצקי¹¹ שמבקש לשלוח לו העתקות מן פתגמים ושירים שביאליק ע"ה כתב על ספריו לידידיו. והנה זוכרני שביאליק הביא לי מתנה קובץ אחד משיריו ועליו היה כתוב שיר יפה על שמי כדרכו. אבל ברבות הימים "נעלם" ממני הקובץ הזה. בוודאי מי שהוא "שאל" אותו על מנת שלא להחזיר, וזוכר אני רק מלים מקוטעות שהיה חרוז קרובץ-צרנוביץ*.) אולם זוכר אני שחיים אהרן שלנו¹² היה זוכר את הפתגם הזה בע"פ ופעם אחת הקריאו לפני. שמא עדיין זוכר הוא אותו או שמא עשה ממנו העתקה — תגיד לו משמי שהייתי רוצה שיעתיקנו לרבניצקי, ואפשר יש אצל מי שהוא עוד מן החברים העתקה נאמנה אחרת להשוותה המקור. בוודאי טוב שתהא המלאכה נעשית על ידי שנים שלא תצא שגיאה.

כ"ו מנחם אב תצרח [23 אבגוסט 1938]

ירושלים

ידידי רבי ניסן שיחיה,

זה כבר כמה[ה] לך נפשי לכתוב לך "מכתב ארוך", אבל מן השמים ומן הבריות מעכבים אותי. יום ולילה אני מוטרד בהכנסת אורחים. מנהג מקובל מאוד אצל יקירי ירושלים, שאיני יודע משום מה זכיתי לכך. בית בתי¹³ הוא פתוח לרווחה, ורבים משכימים לפתחה, ובכלל האינטליגנציה הירושלמית היא להוטה אחרי חברת אנשים, שהרי אין לה "שעשועים" אחרים למלא את תפקיד החיים

(8) בביקורת של גדליה אלון.

(9) בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתו נעשית ע"י אחרים (ברכות לה, ע"ב).

(10) יש כאן רמז לטינתו של רב צעיר, שאיש לא נחלץ להשיב על ביקורתו של ג. אלון, והוא נאלץ לעשות זאת בעצמו.

(11) יהושע תנא רבניצקי (1859-1944), הסופר והמו"ל, שותפו של ת. נ. ביאליק בחיבור "ספר האגדה" ובמפעלים ספרותיים אחרים.

(12) חיים אהרן קרופניק (1889-1942), תלמיד חכם עברי. תרגם לעברית "סיפורי מעשיות" של האחים גרים (ברלין תרפ"א). מתלמידיו של רב צעיר ב"הישיבה הגדולה" באודיסה. בזמן היכתב איגרות זו שימש כמוכיר הטכניון בחיפה, ונמצא בקרבת ד"ר יחזקאל קויפמן.

חוץ מעבודה ציבורית, ואין פלא ששוקדים על חיי חברה ומכש"כ [= ומכל שכן] כשבאים פנים חדשות, ומכש"כ חדשות וגם ישנות, כחברך רב צעיר שמלפנים, הכול רוצים לראות את הפלא הגדול הזה: "רב צעיר" בעל זקנה ושיבה, וכאן הוציאו עלי חכמי ויקירי ירושלים קול שאני "איזה איש", קול שהוכחש בהחלט באמריקה שלנו. וראה זה פלא: אני משמיע קול, ומדבר דיבורים ממש כאיש. ויש אומרים, שדברי ראויים להישמע גם כן. בקיצור, ידידי, אין לי מנוחה יום ולילה. באים תחילה לבקרני פעם ופעמיים, ובכן הלוא מן הדין ומן היושר להשיב ביקור, וחוזר חלילה. וכך אני בעולם התווה מיום שבאתי ועד היום הזה. ולא עוד, אלא למרות זה שאני הולך כרגיל לישון בשעות מאוחרות בלילה, אני מקיץ בבוקר השכם, שלא כדרך למודי², בשעה החמישית, ולפעמים עוד בשעה מוקדמת. אמנם את השעות הללו אני גוזל בשביל כתיבת מכתבים, אבל אף לזה שיעור, וקריאת עיתונים מתי תהא נעשית? וסתם בלבול הדעת ובלבולו של עולם התווה, וחשבון הנפשות של המתים והחיים, וחללה של רשות ועם כל רשעתה ושאוונה והמונה, ביחד עם התערובת של עולם שכולו טוב.

ירושלים כלילת יופי, מושג לכל הארצות, זכרונות קדומים. העיר העליונה וההומיה תל אביב עם רחובותיה של שמות הקרובים ללבך. כמדומה לך שאתה רואה את אחד העם חי ברחובו ואת בית ביאליק עם ביאליק עומד על הגוזזטרא של ביתו ומדבר, ושוטף דיבורים בלי הרף, ומשמיע קולו באזני, ואת בן ציון³, ואת בן יהודה⁴ ואת דזינגוף⁵ הנריז והממולח, זה החי והרענן, המצדד תמיד בוועד חו"צ⁶ בזכותו של א"ה⁷, וכן כל האנשים שאתה זוכרם לפניך בשטח של ד' אמות נתפשט גופם לאורך ולרוחב של רחוב שלם שאתה דורך עליהם כאלו על קברותיהם, ואנשים אחרים עוברים ומתנועעים על ראשיהם ומשמיעים קול מזור, קול של מעבר יבוק, מתים מדברים, מתים מהלכים, מתים קמים לתחיה, תחיית המתים. צל המתים אתה רואה כחיים. איזה עיר מוזרה תל אביב זו. מין אגדת הקדם. רואה, ואין אתה מאמין למראה עיניך. עיר שכולה יהודים: המשטרה, העומדים על הסדר, פקידים, אמרכלים, גזברים — כולם יהודים. בייחוד לוקח את לבך ומטיל עליך השתוממות השוטר היהודי המדבר אליך עברית ומפקד ימינה שמאלה. כמדומה, יהודי כמוך, יהודי משלך, ואעפ"כ אינו שלך. כלום שמעת מימך שוטר עם רבולבר⁸ ממש מדבר אליך עברית? ואעפ"כ אתה מחויב לשמוע אליו כאילו היה גוי להבדיל. איזה מין בלבול המוח. נראה כאלו דורו של מתיהו ויוחנן כהן גדול קם לפניך לתחיה. והיהודים כמדומה מכריזים מאודיסה, מוילנא ומברדיטשוב, ואעפ"כ מדברים אליך בלשון מוזרה כאילו מעולם

(2) שלא כהרגלי.

(3) המספר שמחה אלתר בן ציון (1870-1932).

(4) אלעזר בן יהודה (1858-1922), הבלשן ומחיה הלשון העברית.

(5) מאיר דזינגוף (1861-1963), מפעילי תנועת חיבת ציון ברוסיה, מייסדי תל-אביב

וראש עירייתה הראשון.

(6) חובבי ציון, באודיסה.

(7) אחד העם.

(8) אקדה.

אחר. כלום שמעת מימך אשת ביאליק ואשת דרואנוב ועוד ועוד ממכריך, הלל לויין⁹ מאדעסא, גבאי בימ"ד [= בית מדרש] הגדול, החסיד היקר, מדברים אליך עברית? כ"ז [= כל זה] טבעי ופשוט כלשון בני אדם. כמה משונה הדבר הזה, שומע ואיני שומע, כמדומני, שמכל הכיבושים שכבשנו — וכידוע לך הרי אני מן הפסימיסטים ביותר בנוגע לרכישת מדינה יהודית — הכיבוש הגדול ביותר ושאינו מוטל בשום ספק הוא הדיבור העברי, זהו כיבוש נצחי שיהיה חי וקים לעולם וזה שיעשה את "פלישתיה" לארץ ישראל, בין כשירצו בין לכשלא ירצו הגויים, ודווקא בדבר זה, שאנ"ש [= שאנשי שלומנו] זלזלו בו, ואני עבדך בתוכם! דבר זה, אני רואה בחוש, הוא סימן תחיה בלי ספק, ושקול הוא כנגד כמה וכמה ערכים דתיים ולאומיים. אני מרגיש א"ע [= את עצמי] בתוך מדינה יהודית, וכך אני מצייד לעצמי היתה א"י בזמן החשמונאים ובזמן הורדוס ובזמן הלל ושמאי וכדומה. העברית הרסוקה והרצוצה שאני שומע מפי נשים וקנות, המתקשות לדבר עברית, או מפי גרמני טהור בעל כרס ושפם וזקן חד וחלק, המדבר עברית רצוצה מלאה שגיאות בצלצול אשכנזי, היא חביבה בעיני הרבה יותר מן העברית המליצית, התנכ"ית, שאני שומע באמריקה מאנ"ש [= מאנשי שלומנו]. מפני שבמידה זו אני מרגיש אנשים ונשים מתאמצים לדבר פה בשפת המדינה, בה במידה שאני מתאמץ לדבר צרפתית בצרפת ואיטלקית ברומא. על ידי העברית השבושית שאני שומע ברחוב, בשוק ובחנות, אני מרגיש את המדינה העברית, שאנשים זרים מוכרחים לדבר בה בלשון המדינה שבאו אליה. והדבר הוא ב"כ [= כל כך] טבעי ופשוט, בלי סימן של עשייה וחיקוי, אלא כמנהגו של עולם. בקיצור: העברית נצחה נצחון עולם, שהוא בלי ספק אופן חשוב ושקול בגלגל המדינה.

עוד כיבוש גדול ונפלא כבשנו בשטח המדינה היהודית, והוא החוש הציבורי המפותח במדריגה עליונה, שלא הגענו אליה בגלות. אמנם היה לנו שלטון "הקהל" בימי הביניים ובזמן הגיטו בכלל. אבל שונה הוא החוש הזה כאן מזה שלפניו, בין בעצם מושגו ובין בגבורתו ותוקפו. במושגו נשתנה מדתיות ללאומיות, או היה מושגו דתי לחלוטין ושמירתו היתה על ידי שלטון דתי תקיף. אמנם, אפשר שמתחת הקליפה הדתית הסתתר חוש לאומי חזק, אבל כל פרצופו והתבלטותו היה דתי, הממילא גם הרגשתו היתה דתית, על כל פנים עד כמה שהתבלט בחיי העם ובשדרות הרחבות של ההמונים, מה שאין כן עכשיו, שהוא לאומי וכולו לאומי. אפילו אצל הדתיים, התובעים חיי דת יותר בולטים וחזקים, מודים הם בהרגשה לאומית, וכמעט שאפשר לומר, שיש כאן הרגשת מדינה יהודית, אעפ"י שעדיין לא הזדו בה אמות העולם, ובייחוד הממשלה המנדטורית. העיקר — שבא עליה הסכם העם העברי, ודווקא בה במידה שמתחזקים הערבים וחולקים על הודאה זו מצד עם ישראל ואזמרים כולה שלנו, במידה זו ומתחזקת וההרגשה, שאנחנו נלחמים כאן על מדינת ישראל, מלחמת מצווה על כיבוש הארץ, ממש כבימי יהושע ובימי החשמונאים, והרגשה זו היא החזקה ביותר והמפותחה ביותר אצל כל השדרות. הרגשה זו, שהיתה בכוח אצלנו אלפי שנים ועדיין בימי היישוב הקדום, יצאה מכוח

9) מעסקי חובבי ציון באודיסה, ומגבאי "הישיבה הגדולה" ובית המדרש הגדול בזמן כהונתו של רב צעיר ברבנות בעיר זו.

אל הפועל בחזק רב ובהשתערויות עזה עד שאין חולק עליה. הסימן התקיף ביותר הוא שנותנים את נפשם עליה. ממש לועגים למוות. כקטן כמדול, כנער כזקן, כאדוק כחפשי — אין פחד המוות לנגד עיניהם. ביטול גמור ומוחלט של המסורה על פחדנות היהודים. רגש החובה המוסרית והאחריות הלאומית מפותח במידה גדולה שאין למעלה ממנה, בייחוד אצל הצעירים החלוצים, שהולכים לקראת סכנת מוות בגבורה ובעוז בלי שום שאלה ופקפוק כלל וכלל, דבר שלא ראינו מימי החורבן. כל אחד הוא חייל העומד על משמרתו עד נשימתו האחרונה — רגש שלא היה יכול להתפתח בלי ההסכם, שרגלינו עומדות על קרקע של המדינה היהודית, ארץ ישראל, ממש כמו חיל צבא במלחמת המדינה. בבחינת כי תצא למלחמה על אויביך. מצד זה נופלות כמה וכמה קושיות על ההנהגה הדתית של החלוצים. כמובן, יהודים כמוני מצטערים על זה, שהרי אפשר היה לשתיים להתקיים, ואחת אינה מוציאה את חברתה. אבל אין מדקדקין כחוט השערה עם הנידון למוות, וכל חלוץ וחלוץ הוא כמעט, בבחינה זו, חייל הנמצא בחזית המלחמה. יפה אמר לי הזקן ר' אלכסנדר זיסקינד רבינוביץ⁽¹⁰⁾: אם אדם נותן מחיי שעה קלה לתורה ולתפילה הרי הוא צדיק, ואם אדם נותן את נפשו, כלום אין זה שווה כלום? זקן זה, כל זמן שמזקין דעתו מתיישבת עליו. היתה לי שעה של קורת רוח בשיחה עמדו. זכה האיש לגבורות הנפש בגיל של גבורות. בכלל, נפגשים כאן עם אנשי רוח ממדריגה עליונה. אין צריך לומר — החבורה שלנו. רבניצקי⁽¹¹⁾ כנחו או כוחו עתה, אלא שכהתה עינו, אבל לא נס ליחו. וברקוביץ⁽¹²⁾ שלנו המסכן מתאבל על מתו היקר⁽¹³⁾ ואין לו תנחומין — — — הוא חולה את רגליו, וחוששני שמחלה זו תימשך. עושה רושם שביר ומדוכה. אבל בכלום הרגשתי איזו התרוממות הרוח. אף אני מרגיש בעצמי כך, מין נשמה יתירה ניתנה בי. אפשר באמת, אוויר דא"י מחכים. כשאני נזכר, שעלי לשוב לשקי ולתענית⁽¹⁴⁾ — נפשי סולדת. למה אי אפשר לי להישאר בארץ? כל אחד שואל אותי, אם אני רוצה להישאר בארץ, כאילו ברצוני בלבד הדבר תלוי. עם „איש הברזל“⁽¹⁵⁾ היו לי דברים כבושים, אבל פתאום נסע ואני נוסע, והדבר נפסק באמצע⁽¹⁶⁾. קבלת פנים של „בואך לשלום“ היתה נהדרה, אבל כשאני נזכר ב„צאתך לשלום“ אני רואה לפני לא מלאכי השרת אלא מלאכי חבלה. אבל אפשר עוד לא נבראו המלאכים שלי. בקיצור, יקירי, היה ברוך, עלי לשים קנצי למילין, כי בתיק המכתבים שלי מחכים לתשובה כמה וכמה מכתבים, ושלום לך מאת רעייתי.

שלך, חיים משרנוביץ

-
- (10) המספר, הידוע בר"ת אז"ר (1854-1945), ישב בארץ ישראל למן 1906.
 (11) ראה איגרת ב, הערה 11.
 (12) המספר יצחק דב ברקוביץ (1885-1967), ישב בארץ ישראל למן 1928.
 (13) על רעייתו אסתר, בתו של שלום עליכם.
 (14) על פי איכה רבתי ב; והכוונה כאן — כשהוא נזכר שעליו לחזור לעבודתו בניו

יורק.

- (15) המנהיג הציוני מנחם אוסישקין (1863-1941).
 (16) לרב צעיר היו זין ודברים עם אוסישקין בקשר לקרן מעובונו של הגדיב ר' שלמה רפאל גוץ, שעם חברי הקורטוריון שלה נמנו אוסישקין ורב צעיר. וראה על כך: רב צעיר, פחקי חיים, הוצאת „בצרון“, ניו יורק תשי"ד, ע' 196-197.

מהגותו של רב צעיר על התורה שבכתב והתורה שבעל-פה

(למלאות עשרים שנה לפטירתו)

מאת ד"ר גרשון חורגין

א.

היחס שבין התורה שבכתב והתורה שבעל-פה הוא ענין שדשו בו חכמים רבים וכולו שנוי בחילוקי הדעות. יש חוקרי תולדות הרעיונות בישראל, בני ברית ושאינם בני ברית, המבדילים בין "דת ישראל" של בית ראשון ובין "דת יהודית" של בית שני. שתי "הדתות" לפי משנותיהם, שונות אחת מחברתה, בכיוונן ומטרתן. "דת ישראל" שאפה להרחבת התחומים, היא בקשה גשר בינה ובין עולם האומות. לעומתה "דת יהודית", שימיה מימי עזרא, שואפת להסתגר בתוך עצמה, להקים חומה בינה ובין הגויים. "דת יהודית" מרוכזת בצמצום ומבקשת להיבדל מכל עמי הנכר. "דת ישראל", לפי השקפתם משתקפת בספרי התנ"ך ואילו "דת יהודית" כרוכה וקשורה בתורה שבעל-פה.¹

יש מהחוקרים, בישראל ובעמים האומרים שתורת הבית השני אינה המשך מתורת הבית הראשון שהוא התנ"ך. "התקדמות היהדות של בית ראשון, כלומר התנ"ך, היתה בדרך סלולה. התקדמות זו נתעכבה בגלל המאורעות המדיניים שהפריעו את התפתחותה הטבעית. החיים הלאומיים פסקו שלא באופן טבעי. כאשר החלו אחרי כן, בתקופה מאוחרת, לקומם את הריסות האומה, גרמו סיבות חיצוניות לריאקציה פנימית אשר נתנו פנים חדשות ליהדות והסבו את התפתחותה כלפי מטרה אחרת. בשעת צמיחתה של היהדות וגדלותה, כאשר החלה לשאת פרי ולצאת מגדר המושגים הדתיים והמנהגים העתיקים, נפסקה התפתחותה באמצע. היהדות הזאת של בית ראשון היא יצירה שלא נשלמה, שלא הגיעה לידי גמר. יהדות זו הוא נסיון שלא יצא לפעולה כולו".²

בהרבה ממאמריהם של חז"ל מדובר על ההבדל שבין התורה שבכתב ובין התורה שבע"פ. כך, למשל, אמר הקב"ה למשה רבנו: "כתוב לך את הדברים (שמות לד, כו) כלומר, אכתוב לו רובי תורתו כמו זר נחשבו' (הושע תיב). בשעה שנגלה הקב"ה בהר סיני ליתן תורה לישראל אמרה למשה על הסדר: מקרא, משנה תלמוד ואגדה' שנאמר, וידבר אלקים את כל הדברים האלה' (שמות כ, א) אפילו מה שתלמיד שואל לרב. אמר הקב"ה למשה באותה שעה,

1. Harford, *The Pharisees*, p. 57; G. E. Moore, *Judaism*, Vol. I, Part I, Chapter 1.

2. ד"ר שמעון ברנפלד, בחינת היהדות, העתיד, ספר א', תרס"ח, ע' 46.

למדה לישראל, אמר לו אכתוב אותה להם. אמר לו, איני מבקש ליתנה להם בכתב מפני שגלוי לפני שאומות העולם עתידים לשלוט בהם וליטול אותם מהם ויהיו בזויים באמת. אלא המקרא אני נותן להם בכתב והמשנה התלמוד והאגדה אני נותן בעל פה. שאם יבואו אומות העולם וישתעבדו בהם יהיו מוסדלים מהם. אם, אכתוב לו רובי תורתי כמו זר נחשבו. ומה אני עושה להם, אני נותן את המקרא בכתב והמשנה והתלמוד והאגדה בעל פה. כתוב לך זה מקרא, כי על פי הדברים האלה זה משנה ותלמוד שהם מבדילים בין ישראל לעכו"ם³. כך גדול כוחה של התורה שבעל-פה מכוח התורה שבכתב מפני שהם שונים זה מזה ומוסדלים זה מזה.

רעיון זה מצא לו ביטוי במקום אחר: «נתן להם הקב"ה תורה שבעל-פה להיות מצוינים בה משאר האומות שעל כך לא נתנה בכתב כדי שלא יזיפהו אומות העולם כשם שעשו תורה שבכתב ויאמרו שהם ישראל. אמר הקב"ה: אם אכתוב לישראל את רובי תורתי זו המשנה, שהיא גדולה מן המקרא, כמו זר נחשבו⁴». מרובים מאמרי חז"ל המדגישים ומטעימים את ההבדל בין תורה שבכתב ובין תורה שבעל-פה. כך דרשו חז"ל בנעלותה של התורה שבעל-פה ואמרו: «חמורים דברי זקנים מדברי נביאים» נביא זקוק ל«חזתם וסימנטרין» להוכיח את אמיתת דבריו מה שאין כן בזקן⁵. «חביבין הן הדברים הנדרשים מן הפה מן הדברים הנדרשים מן הכתובים. נאמרו דברים בפה ונאמרו דברים שבכתב איזה מהם חביב? אלא דכתיב כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל. הלא אותה שבפה חביבין⁶». תורה שבכתב שונה מתורה שבעל-פה שהרי «לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא בשביל תורה שבעל-פה»⁷.

ברוח זה דיברו גם הגאונים שלא ביקשו אסמכתא לסברותיהם ופירושיהם מן המקרא. הראייה להלכה אינה מבוקשת במקרא אלא במנהג ישראל. «פוק חזה מה עמא דיבר», זהו העיקר והאסמכתא ואחר כך עיין במשנה או בגמרא בענין העולה על הפרק⁸. הגאונים החזיקו בשלשלת הקבלה והמנהג ולא נתנו את הדעת על אבני היסוד — המקרא. בעיניהם נעשה התלמוד עיקר והכתב טפל. וערכו של המקרא ירד מאד בעיניהם. יחס זה למקרא מצא את בטויו בדברי רב יהודאי גאון שנטל רשות לעצמו לומר: «ומה יועיל להם המקרא והיא אשה יפה וחסרת טעם»⁹. המקרא נדחה בתקופה ההיא ואולי גם בתקופה שלפניה ונעשה ענין של מותרות בלבד שנוקקים לו לשם נוי המבטא, או לאיזה דרשה שנתלית בפסוק.

התלמוד, או התורה שבעל-פה, היה לחם חוקם ויסוד חיותם ואורך ימיהם. למה להם המקרא, הנביאים והכתובים? אין להשתמש במקרא בעניני מעשים

(3) מדרש רבה שמות, מ"ו, א.

(4) מדרש רבה במדבר, י"ד, כ"ג.

(5) ירושלמי, ברכות י"ד, כ"ג.

(6) סנהדרין י"א ד.

(7) גיטין ס, ב.

(8) תמים דעים, ס"ו, קי"ט.

(9) רב צעיר, תולדות ההלכה, כרך ראשון, חלק ראשון, ע' 84, נירורק, תרצ"ה.

בכל יום. כך התפתחה הקבלה וההלכה עד שנקרעה כמעט מן הכתב ונעשו ליסוד משפט בפני עצמם. הקבלה והמסורה חובה היא למאמינים אבל אין בה משום הוכחה מופתית. רוב ההלכה שבתלמוד אין לה הוכחה וראייה מן התורה שבכתב. הגאונים החזיקו קו באמונה שלמה בהשתלשלות המסורת, וכל הבא להרהר אחריהם „עליו הראיה“¹⁰.

ב.

רב צעיר סובר שהתורה שבכתב והתורה שבעל-פה הן „מעור אחד“ ומתמשכות זו מזו ונאחזות אשה בחברתה כשלהבת בנחלת. חכמי התלמוד ותלמידיהם בדורות שלאחריהם, הם יורשי הנביאים. „הפרושים יושבים על כסאו של משה“ התורה שבעל-פה, אומר רב צעיר, היא „סכום ההשקפות והדעות שנוצרו לאומה בבגרותה. היא תולדה מהנביאים שעמדו לאומה בילדותה כשהיו הרגש השיר שולטים בה. היא כוללת בקרבה את התפתחותו והשתלמותו של רוח עם ישראל. התלמוד בא למלאות ולהשלים את הנביאים שהם בנין אב לו. מה שראו הנביאים באספקלריה של הנבואה בא התלמוד ולמדו במידת הבינה והשכל. הנביאים עמדו לגלות לבאי עולם מה שבלבה של האומה הישראלית, והתלמוד — מה שבמוחה“¹¹. מכאן, אומר רב צעיר, אתה למד „שהתלמוד הוא המשך הנביאים והכתובים ואותו ברא העם לכשתגדל ויצא מעולם הילדות, עולם השירה והרגש לעולם הבגרות, עולם המחשבה וההסתכלות“¹². חכמי התלמוד הרחיבו-העמיקו ופרשו את חברי מוריהם ורבותיהם שהם נביאי ישראל. בכלל סובר רב צעיר, שאין מקום לספק שקיים „המשך חי“ „והמשך טבעי“ בין עולם המקרא ובין ים התלמוד. יסודו של עולם התלמוד וכל בנינו, מהמסד ועד הטפחות עשוי מאותם חמדי הבנין עצמם שמהם נבנה עולם המקרא. אלא שמה שהיה בתנ"ך בתורת נעלם היה בתלמוד בבחינת נגלה. חכמי התלמוד השתמשו בחמרים הלקוחים מהתנ"ך לצרכיהם. פעם השתמשו בחמרים אלו ופעם דשו בחמרים אחרים. הכל לפי צורך הזמן והשעה“¹³. אבל, לפי דעת רב צעיר, אין כאן אלא המשך טבעי וקשר אמיץ בין התורה שבכתב ובין התורה שבעל פה.

את ההמשך הטבעי הזה רואה רב צעיר בשתי נטיות, או בשני זרמי מחשבה, המפכים בתורה שבכתב ובתורה שבעל-פה. שתי הנטיות האלו הן של הרחבה ושל צימצום. הנטייה להרחבה שואפת לפרוש את מצודתה של היהדות על כל באי עולם ולשפוך את רוחה על הגויים כולם. הנטייה של צימצום מכוונת להתרכזות ביהודים ובתורה בלבד. שתי הנטיות הללו משמשות בנין-אב לכמה השקפות ודעות שהן יסוד קיומה ועמוד חיותה של האומה הישראלית. נטיות אלו הן אספקלריה מאירה השופכת אור יקרות על הקשר האמיץ שבין ועולמו של התנ"ך ועולם חכמי התלמוד.

(10) שם, ע' 86.

(11) רב צעיר, התלמוד ע' 2, ורשה דפוס אוניברסל, תרע"ב.

(12) שם, ע' 3.

(13) תולדות ההלכה, ע' 306, כרך א, חלק א.

נטיות הצימצום וההרחבה הן בעצם שתיים שהן אחת. רעיון ההרחבה זרוע בדברי הנביאים. יש מהם שראו אותו באספקלריה מאירה ביותר ויש שראו אותו באספקלריה פחות מאירה. הצד השווה שביניהם שאלו ואלו, כלומר הנביאים חכמי התלמוד, ראו במושגים של הרחבה וצימצום ענינים מוסריים-אנושיים ולא במובן של טישטוש גבולות והתבוללות בין לאומים.

בכל מקום שהנביאים דיברו בלשון של הרחבה הם מתכוונים להבליט את גדולתו של עם ישראל והרמת קרנו בעיני העמים. אם יקום איש מורם מעם אשר ישפוט בין עמים ויוכיח לגויים עצומים למרחוק, אין כוונתו של הנביא להכניס את העמים כולם תחת כנפי השכינה ולטשטש את גבולות ארצותיהם, שהרי מסמך לענין זה את הרעיון: „כי כל הגוים ילכו איש בשם אלוהיו“ וגו'. ברזח זה של הרחבה ושל צימצום דיברו שאר הנביאים. כך תמצא בדברי צפניה, שאחרי שד' צבאות יבוא במשפט עם הגויים כי חרפו והגדילו על ד' צבאות „אז ישתחוו איש ממקומו“.

בכלל, סובר רב צעיר, היו הנביאים נגד טישטוש העמים והמדינות. עיקר השקפות הנביאים נראה מדבריהם המזכירים בכל מקום המדלים בין עמים ולשוונותיהם. כל עם ועם וארצו. „יצב גבולות עמים“¹⁴. נביאי ישראל מדברים על עמם ועל העמים. צימצום והרחבה עולים מדבריהם בקנה אחד. ועמוס פותח את גבולותיו בפשעי העמים ומוכיח אותם כדרך שהוכיח את ישראל. הוא מנבא גלות לגויים כדרך שחזה על ישראל. אלהי ישראל הוא אלהי העולם כולו. הוא משגיח על כל העמים ומביא עליהם עונשים בשל פשעיהם. הנביאים נשאו חזון של פורעניות ונחמה לגויים ולישראל.

ג.

רעיון הצימצום וההרחבה נשתלשל מהנביאים אל חכמי התלמוד והאגדה, היושבים במדור אחד בדברי הנביאים ובמאמריהם של חז"ל. השניות הזאת המתגלה בדברי הנביאים, כלומר הנטיות של צימצום והרחבה, הולכת ונשנית בבית מדרשם של חכמי התלמוד. שני היסודות האמורים מוצאים תד בדברי החכמים, ובתקנותיהם, הלכותיהם ואורח חייהם. כנביאים בשעתם הם מדברים רבות ונכסדות על מעלתו של ישראל ויחודו בין האומות. מן הצד השני הם מרבים להכיר על תיקון העולם במלכות שדי. הם מדגישים שעם ישראל הוא גוי אחד בארץ ושהעולם לא נברא אלא בשביל ישראל. בלשון של הרחבה הם מדברים על חסידי אומות העולם ועל הנביאים שעמדו להם. הנטיות המתנגדות האלה מובלטות וקבועות בהלכה ובאגדה.

רב צעיר סובר, שהדעות של הרחבה וצימצום התהלכו בישראל בירושה מדורי דורות. הן צמחו וזעלו מבתי מדרשיהם של הנביאים ותלמידיהם בני הנביאים. התפרדותן של הדעות האלה נובעת, אולי, משני מרכיביה של כנסת ישראל: ישראל שבגולה וישראל בארץ. היהדות בארץ ישראל של תקופת בית

14) עיין בענין זה ברשימי על הפסוק הראשון בבראשית בשם ר' יצחק.

שני דרשה בשבח הצימצום. היא היתה מקופלת בתוכה ושאפה להיבדל מעמי הנכר ולהיות "עם לבדד ישכון". היהדות שבחוץ לארץ התמצאה על מושג ההרחבה. אותה ההתבדלות הקיצונית ששררה בארץ ישראל שביקשה להרחיק כל נכרי מד' ומארצו לא היתה אפשרית בגולה. יהודי ארץ ישראל בתקופת בית שני לא הירשו לגויים לעבור דרך ארצם. הם הקפידו מאד על טומאת הארץ. בכרית שכרת הורקנוס הראשון עם הרומאים נקבע שאסור לגייסות של מלכי סוריה לעבור דרך ארץ ישראל. ידוע שדגלי לגיונותיהם של הרומאים היו אסורים להראות בירושלים¹⁵.

לעומת הצימצום ששרר בכל תוקף בארץ ישראל היה רעיון ההרחבה רוח ביהדות של הגולה. חזון הסיבילות ומשנות פילון מעידים על הנטייה החזקה להרחבת גבולותיה של היהדות ולהתפשטותה בכל העולם כולו. נטיות אלו משתקפות יפה ביחס היהדות לגרים. מכאן המחלוקת הגדולה שבין בית שמאי ובין בית הלל. שמאי הארצי-ישראלי דחה את הגר ואילו הלל הבבלי קרב אותו תחת כנפי השכינה¹⁶.

ד.

משא נפשם של הנביאים לתקן עולם במלכות שדי מצא ביטוי נמרץ בתפילות ישראל. מקורן של תפילות אלו נעלם ממנו. יש לשער בלי צל של ספק שמוצאן מחכמי התלמוד. מצד אחד "אתה בחרתנו מכל העמים" ו"עלינו לשבח", ומצד שני התפילה "ובכן תן פחדך". תפילות אלו מעידות על שתי הנטיות שרווחו בישראל. בצידה של התפילה על הבר בחירת ישראל כעם נבדל וקדוש שאין לו כל קשר עם גויי הארץ ושהוא יוצא מכלל התועים ואין חלקו עמהם אתה מוצא גם "ויעשו כולם אגודה אחת לעשות רצונך בלבב שלם". יסוד בחירת ישראל קבוע בתפילותינו כמו "ותמלוך אתה ד' לבדך על הר ציון משכן סבודך". קדושתו של עם ישראל ונעלותו הוא יסוד היסודות והעמוד התיכוני שעליהם מושתת התלמוד. "חביבין ישראל שנקראים בנים למקום" (אבות פ"ג י"ד), ואפילו כשעובדים עבודה זרה נקראו בנים (קדושין ל"ו) מרובים הם מאמרי חז"ל המרימים על נס את ערכו הרם של ישראל, קדושתו ויחודו בעולם ובעמים.

כנגד דברים אלו רבים הם מאמרי חז"ל המחברים בשבחן וטובתן של אומות העולם. מאמרים המביעים את רעיון ההרחבה שהולך ומתמשך מהתורה שבכתב והנביאים לתורה שבעל-פה וחכמיה. כן דרשו חז"ל "דודי ירד לגנו, דודי זה הקב"ה, לגנו זה העולם, לערוגת הבושם אלו ישראל, לראות בגנים אלו אומות העולם" (חולין צ"ד). חז"ל דרשו: "מעיד אני עלי שמים וארץ, בין גוי ובין ישראל בין איש ואשה בין עמד בין שפחה, הכל לפי המעשה שהוא עושה, כך רוח הקודש שורה עליו" (תנא דביאליהו פ"ט). גם דרשו "וכהניך ילבשו

15 קדמוניות היהודים ט, ב.

16 תולדות ההלכה כרך א, חלק א, ע' 308.

17 שם, ע' 309.

צדק אלו צדיקי אומות העולם שהם כהנים להקב"ה". "כשם שהבאת קרבנות מכפרת על ישראל כך צדקה מכפרת על אומות העולם" (בבא בתרא י"ב). הכל שווין בדיון. "אין הקב"ה פוסל לבריה אלא לכל הוא מקבל. השערים נפתחים בכל שעה וכל מי שמבקש להכנס יכנס" (מדרש רבה שמות י"ט ד').

כנגד מאמר הצימצום של ר' שמעון בר יוחאי שדרש: "אתם קרויין אדם ואין הגויים קרויין אדם" (יבמות ס"א) אומר ר' מאיר: "מניין שאפילו גוי העוסק בתורה שהוא ככהן גדול? תלמוד לומר אשר יעשה אותם האדם וחי בהם (ויקרא י"ה) כהנים לויים וישראלים לא נאמר בהם אלא אדם" (בבא קמא לה. א). ברוח זה דרש ר' ירמיה וחזר על אותו מקרא שר' מאיר תמך בו את יסודותיו והוסיף עליו כמה מקראות הכרוכים באדם בצדיק ובטוב שביין הבריות. "מניין שאפילו גוי העושה את התורה הרי הוא ככהן גדול? וזאת תורת הכהנים הלויים וישראל לא נאמר כאן אלא, וזאת תורת האדם. כן הוא אומר: פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים" (ישעיה כ"ב). לויים כהנים וישראלים לא נאמר אלא גוי צדיק, וכן כתוב, וזה השער לד' צדיקים יבואו בו, כהנים לויים וישראלים לא נאמר אלא, צדיקים יבואו בו, וכן כתוב, רבנו צדיקים, לא נאמר כהנים לויים וישראלים אלא, רבנו צדיקים לד'. כך גם אנו מוצאים ובכתובים: הטיבה ד' לטובים, לא אמר כהנים לויים וישראלים אלא לטובים" (ספרא דבי רב, הוצאת א. ה. ווייס, ויין תרכ"ב. אחרי מות פ"א. ב). ברוח של נטית ההרחבה דיברו הפרושים על אחדות המין האנושי כשהיו טוענים כלפי הרומאים בשעת גזירה רעה. לדוגמא אותה ההפגנה שהפגינו יהודה בן שמוע וחבריו בעצתה של מטרונית אחת שכל גדולי העיר מצויין אצלה, "הלכו ההפגינו בלילה ואמרו אי שמים לא אחיכם אנחנו? הלוא בני אב אחד אנחנו ולא בני אם אחת אנחנו? מה נשתנינו מכל ומה ולשון שאתם גוזרים עלינו גזירות קשות וביטלום" (ראש השנה י"ט. א).

ה.

יש מחכמינו ומחכמיהם הרואים פער בין התורה שבעל פה ובין התורה שבכתב בענין יחס ערכו של היחיד לעומת ערך הכלל. בתקופת בית ראשון היה הכלל חשוב יותר מהיחיד ובתקופת בית שני עלה ערכו של היחיד על ערך הכלל¹⁸. לחצה הזאת אין שחר. אין לעמת את בית הכנסת כנגד בית המקדש ואין לראות בתפילה בבית הכנסת צימצום הרעיון של כלל ישראל. רב צעיר סובר שדעה זאת אין לה רגלים. בית הכנסת מושתת על הדעה של הציבור הרבה יותר מבית המקדש. רוב הקרבנות בבית המקדש היו קרבנות של יחיד פרט לקרבן העם שנשא אופי של ציבור. העבודה בבית הכנסת כולה ציבורית היא ומכוונת לכלל ישראל. מושג הציבור וה"המניין" מקבל קדושה מיוחדת מזמנו של עזרא ותלמידיו שהרימו את ערכה של התפילה בציבור. חשיבותו של הציבור נראית בתיקון של קריאת התורה בציבור. יסודו של בית

(18) שם, ע' 311.

הכנסת קבוע ברעיון של מעלתו הרמה של הציבור „שאינן הקב"ה מואס בתפילתן של רבים" (רבכות ח).

המבטא „קהלא קדישא", הקהל הקדוש, מעיד על חשיבות הציבור בתקופת בית שני. כלל גדול הוא שאין היחיד אומר קדושה. כל הבר שבקדושה לא יהיה פחות מעשרה (ברכות א). חז"ל דרשו: בזמן שהציבור שרוי בצער אל יאמר אדם אלך לביתי אוכל ואשתה ושלום עליך נפשי, ואם עושה כך עליו הכתוב אומר: והנה ששון ושמחה, מה בתריה? ונגלה ובאזני ד' צבאות אם יכופר העון הזה עד תמותו" (תענית י"א). כל המצער עצמו עם הציבור זוכה ורואה בנחמת הציבור. הלל קבע את הכלל: „אל תפרוש מן הצבור". מכל האמור יש לראות עד כמה שגו החוקרים הגורסים שהנביאים הדגישו את ערך הכלל ואילו חז"ל הטעימו את ערך היחיד. חז"ל, כנביאים, הדגישו את ערך הציבור והיחיד, הכלל והפרט. כך קיים המשך בין דברי הנביאים ובין התורה שבעל-פה.

התורה שבעל-פה והתורה שבכתב, אומר רב צעיר, הם מעור אחד, אבל ישנו קו המפריד ביניהם. שני גוונים לקו הזה: אחד בניסוח הדעות והאמונות ואחד בניסוח החוקים והמשפטים. שני הגוונים האלה מבליטים את האופי העממי והלאומי בתלמוד שהוא בולט פחות בתורה שבכתב¹⁹. התורה שבכתב, לפי רב צעיר, היא יצירתם של השועים שבעם כמו: המורים, המנהיגים, כהנים, מושלים או נביאים. דבריהם הם פקודות, גזירות או ציוויים שמגמתם השלטון. ובכל חוקי התורה והנביאים בולטת יד חזקה של כח אלקי העומד למעלה מן העם. הוא מצווה וכופה על העם הר כגיגית, בתורה שבעל-פה שוררת רוח אחרת. היא מהווה יצירה עממית. בה מצאו להם מהלכים דעות ואמונות שרווחו בעם בזמן מן הזמנים בלי בחינה בין שמקורן מישראל ובין השפעות חוץ. התורה שבעל-פה היא, לפעמים, בית-קיבול לדעות ואמונות שנפלטו מהתורה שבכתב ונפסלו על ידה. התורה שבעל-פה, אומר רב צעיר, משמשת בית היוצר לנשמת האומה והתורה שבכתב היא בית היוצר של החכמים. התורה שבכתב יצאה מבית המחוקקים והתורה שבעל-פה יצאה מבית המדרש. שתיהן שתיים הן שהן אחת. שתיהן ממקור אחד יצאו והגן מעור אחד. רוח התורה שבכתב והתורה שבעל-פה אחת היא. על שתיהן טבוע חותמו של ישראל סבא²⁰.

19) שם, ע' 313.

20) שם, ע' 323.

רב צעיר בוועידה לשפה ולתרבות עברית בקיוב

מאת א. ר. מלאכי

א

בוועידת ההסתדרות לשפה ולתרבות עברית שהתקיימה בראשית חשון תרע"א בקיוב היה משום מפנה בעבודה העברית ברוסיה. ועידה זו צריכה היתה לשמש יסוד לעבודה עברית-תרבותית מאורגנת בעלת היקף וממדים רחבים, תכנית עניפה ומסונפת של פעולות ומעשים עם הון מספיק להתגשמות התכנית.

ההסתדרות ברוסיה היתה חוליה בההסתדרות לשפה ולתרבות העברית הכללית שנוסדה בקונגרס הציוני התשיעי שהתקיים בשנת תר"ע בהאמבורג ואשר מרכזה היה בברלין. ההסתדרות זו היתה מעין המשך ל"עבריה" שנוסדה בקונגרס הציוני השביעי שהתקיים בשנת תרס"ז בהאמבורג. "עבריה" היתה צריכה לרכז את התנועה העברית ולעשותה תנועה עולמית עם שני מרכזים — אחד בארץ ישראל ואחד בגולה. לשם מטרה זו החלט לכנס קונגרס עברי שנקבע בדצמבר 1909. על קול-הקורא לכינוס "הקונגרס לשפה ולקולטורה העברית", תועלתו ונחיצותו, חתמו 41 אנשים מראשי הסופרים ועסקני-התרבות בימים ההם, החל מ"ש"י אברמוביץ (מנדלי מוכר ספרים), אחד העם, אוישיסקין, ביאליק, בן-יהודה, וסיים בשלום-עליכם, ז. שניאור ובוריס ש"ץ. לא נעדרו גם שמותיהם של דובנוב, זשיטלובסקי, דוד ילין, יעקב כהן, לווינסקי, נורדוי, אהרנפרייז, פרישמן, ד"ר י. ל. קאצנלסון (בוקי בן יגלי) וקלוזנר ושאר סופרים מראשי המדברים בספרות העברית. נתמנה גם "ועד מכין" את הקונגרס שמקומו נקבע בברלין, וחבריו היו מארטין בובר, ד"ר יחזקאל באנט, ראובן בריינין, ש"י איש הורוויץ, ד"ר מרדכי ווארשויער, ד"ר אמיל לוי, ד"ר היינריך לווה, ד"ר שמריה לווין, א. ל. מוצקין, ד"ר יצחק אבגינז מייטוואך וברתולד פייבל. ממטרת הקונגרס היה גם הרחבת העברית בעם ויצירת עמדה פוליטית לשפה העברית.

הקונגרס לא התקיים. עבודת "עבריה" היתה בכלל אטית ומצומצמת והשפעתה לא מורגשת וניכרת, ועצם קיומה — עלוב. אולם רעיון הקונגרס רחף באויר. היו גלגלים ל"כנסיה" זו והיו מתנגדים, או כאלה שהתייחסו לרעיון בקרירות ושוויון-רוח, מפקפקים בתועלתו ובהצלחתו. ביניהם גם אחד העם, שגם הוא היה חתום על הכרוז לקריאת הקונגרס, שהזכרתי למעלה. ובעת שמרכז ההסתדרות בברלין התכונן לכינוס הקונגרס כתב אחד העם במכתבו (מא' בסיון, תר"ע) ל"ההסתדרות לטובת הלשון והקולטורה העברית בברלין": "חובתכם הראשונה והעיקרית היא לבל תרמו את עצמכם ולא תבנו מגדלים רמים על יסוד פראוות מצלצלות". ירא היה אחד העם שהקונגרס לא יצלח ומצא

לנחוך להזייר את מארגני הקונגרס שלא יהיו נחפזים במעשיהם, באמרו: «אם באמת יש סכנה, שאיזה מעשה יסתום את הגולל על כל נסיון לסדר את העבודה הקולטורית בהוה ובעתיד, — הנה המעשה הזה הוא — קונגרס בלתי מוצלח. ועל כן אין לכם רשות לקרוא את הקונגרס עד שתגיע עבודת ההכנה למדרגה כזו, שהצלחת הקונגרס תהיה ודאית».

פקפקו של אחד העם והזהרתו אמנם הביאו לידי כך שענין הקונגרס ירד שוב מעל הפרק (לפי הדין וחשבון של «ועד המכין» את הקונגרס בוועידת «עבריה» בברלין, בטבת תר"ע, שנתפרסם בעתונים, היה אחד העם צריך להרצות בקונגרס «על מצב היהדות והקולטורה»). אולם בכל זאת הוסיפו רבים ושלמים להחזיק ברעיון הקונגרס העברי ולראות ב«כנסיה גדולה» — כפי שאחד הסופרים קרא לקונגרס — חינוך לתנועה העברית, לתרבות העברית ולחינוך העברי, לתחיית הדיבור העברי בגולה ולתחייה הרוחנית שלנו בכלל.

אחד ההוגים ברעיון הקונגרס, יותר נכון: בארגון הכחות העבריים ויצירת הסתדרות כללית לשפה ולתרבות העברית, היה ש"י איש הורוויץ. מהסופרים והמהפכנים בספרות העברית עוד בנעוריו, במאמריו ב«השחר» וב«המליץ», ריוויזיוניסט ספרותי ומשנה ערכים עוד לפני ברדיטשבסקי, יצא בסוף שנות השמונים נגד קולט הרמבמ"ני — סקרטס העברי — וגילה את המאור שבתורת רב"ק ומשה הס. והוא גם ניסה לייסד בימה ספרותית בהוצאת ירחון עברי «בית עקד» — נסיון בלתי מוצלח, והתרחק מן הספרות. בחינת «שנה ופירש» היה, כי עשר שנים לא נראה בספרות, ובהקיצו משנתו לא היה «חוני המעגל». הוא תפס את זרמי הזמן ואת שאלות הזמן והפרובלימות הלאומיות העיקריות על לבו, והוא ניגש לפתור אותן לפי השקפתו על קיום היהדות, שעוררה התנגדות והתרגוזות, והביאה לפלומס סופרים. והוא אותו הסוער הריוויזיוניסטן והמהפכן כבשנות השמונים וביתר תקיפות, נוטה מן המסלול ובדרכים חדשים ילך. ראו אותו כאחד שבא להפוך את הקערה על פיה ואף עשו אותו למסית ומדיח.

אולם אהב ש"י איש הורוויץ את השפה העברית ובתחיית הספרות והתרבות העברית ראה עיקר הציונות והתחייה הלאומית. איש רוסי שהתערה בברלין, היתה לו השפעה על החוגים המדעיים והאינטלקטואליים הציונים ובלתי ציונים בברלין, והוא גם קרבם לתרבות העברית. עוד בשנת תרס"ה ייסד את «סיני» — «מוסד לאומי-קולטורי לעם ישראל». «סיני» נוסד לשם הרחבת הספרות העברית והתפתחותה על-ידי הוצאת ספרים מדעיים וספרותיים, האדרת המחשבה העברית והעמקתה, חכמת ישראל ומוסד היהדות, מאספים «לברור הפרובלימות המרחפות בעולמו של ישראל והמעסיקות את הלבבות והמוחות של טובי בנינו». צעדו הראשון של «סיני» היה «העתיד» שש"י איש הורוויץ התחיל להוציא לשם «בירור ענייני היהדות ולבירור הפרובלימות והשאיות הקולטוריות של האומה הישראלית», כפי שנאמר בקול-הקורא של «סיני» שעליו חתומים ל"ו איש מקברניטי הספרות וחכמת ישראל, עסקנים ציוניים ותרבותיים בכל תפוצות ישראל כגון מאיר איש שלום, ברנפלד, בריינין, ביאליק, משה גאסטר, דוד וואלפסון, הלל זלאטופולסקי, צבי פריץ חיות, ליליינבלום, סוקולוב, סלושץ,

אהרנפריי, פרישמאן, ד"ר י. ל. קאצנלסון, קלויזנר, שפ"ר ובוריס ש"ץ. (כמה מהם, מלבד אחד-העם, חתומים גם על הכרוז לכינוס הקונגרס).

אולם "סיני" לא היה סתם מוסד תרבותי-לאומי במטרה להוצאת ספרים, כי-אם נועד להיות "הסתדרות קולטורית-לאומית" בעלת תכנית רחבה — הסתדרות בין-ארצית שאגודות לה בכל תפוצות ישראל, ש"מטרתן להתעסק בעבודה הרוחנית של ישראל, להרחיב דעת היהדות, דעת הלשון והספרות העברית ולהשפיע על ענייני החינוך והלמוד בעדתם". דובר גם על "קשר חי, קבוע ומתמיד" בין האגודות והועד המרכזי על-ידי חליפות-מכתבים וחליפות-רעיונות וכו'. בתכנית "סיני" היה גם "קונגרס קולטורי", ונאמר על זה בסעיף ד' בפרק "עבודת ההסתדרות": "האורגן הראשי של ההסתדרות יהיה קונגרס קולטורי אשר ייקרא אחת לשנה או לשנתיים להוועץ על כל ענייני האומה הישראלית והצרכים הרוחניים, שיש לה בכל ארצות פזוריה".

ש"י איש הורוויץ היה עשיר גדול ומשך אליו עשירים גדולים, ו"סיני" התחיל לפעול בהון מסויים.

"סיני" יצא לאויר העולם, כאילו תורת ה"קולטורה הלאומית" מסיני זה גיתנה, ריח של ריקלאמה נדף גם ממכתבי בריינין על "סיני" ב"העתידי" הראשון, שנכתבו בפאתוס ובהתלהבות וברוח הגיגית האפייניים לבריינין. דובר בהם על "סיני" כ"אידיאל לאומי" ו"פתרון לפרובלימות הגדולות של היהדות". הוא רואה "חלום גדול ובנו תלוי הדבר להפוך את החלום, חלום האומה, למציאות קולטורית" — הכריזו בריינין בהתלהבות. אולם ההתלהבות פגה ו"סיני" כמוסד תרבותי-לאומי נעלם מהאופק, ההבטחות הגדולות לעבודת-תרבות רחבה והוצאת הספרים והמאספים לא נתקיימו. מלבד קבצי "העתידי" (חמישה במספר, הכרך השישי והאחרון, יצא אחרי פטירת ש"י איש הורוויץ ואין שם "סיני" עליו) לחכמת ישראל ולבירור שאלות קיום היהדות, שהטילו סערה בימי תחייה ותהייה, תקווה ויאוש, ואשר שם "סיני" חקוק על מצחם כמוציא לאור, "פירמה" פרטית של ש"י איש הורוויץ.

ב"סיני" בא רעיון ארגון העברים ויצירת הסתדרות לשפה ולתרבות העברית וקריאת קונגרס עברי לידי ביטוי ראשון. אבל "סיני" נשאר רק חלום, וגם החלום התנדף מהר, אבל רעיון ההסתדרות הקונגרס מצא אחיזה בחיינו. הקונגרס נדחה מתרס"ט לתר"ע וגם אז לא התקיים, אבל פחות או יותר דנו בו, אם לחיוב ואם לשלילה. לא לבש הרעיון "עור ועצמות", אבל רחף באויר ולא כ"נשמה ערטילאית" כי-אם כשאלה אקטואלית. הורגש צורך בהסתדרות מרכזית. בימים ההם נמצאו הספרות והתנועה העברית בין שפל ועלייה. הדיבור העברי בארץ-ישראל חדר לתפוצות הגולה וכבש לבבות. אגודות עבריות נוסדו בכל ארץ וארץ. השפעת הארץ על הגולה הורגשה גם בחינוך העברי. גם בספרות הארצישראלית ראו אות של תחייה. ריב הלשונית כמעט שבא למצב של ביניים. החיכוכים בין עברית לאידיית אמנם לא תמו, ביחוד אחרי ועידת טשרנוביץ, אבל הספרות העברית — "הספרות האלמת" בשנות הפרעות והמהפיכה ברוסיה — כפי ביטוי הנמרץ של מרדכי אהרנפרייז במאמרו בשם זה ב"השלח", מצאה

שוב את לשונה. נתחדש "השלח". "העולם" עבר מקלן לוילנה. פרישמאן התחיל להוציא את "הבוקר", ובעריכתו הופיעו קבצי "ספרות" ו"רשפים", זה השבועון הספרותי החינני. "הבוקר" אמנם לא הוציא את שנתו, אבל בשנת 1910 חודשה "הצפירה" ו"הזמן" כבר לא היה בן-יחיד ברוסיה. בן-אביגדור ניגש במרץ להוצאת ה"ביבליותיקה הגדולה" — מהנסיונות הראשונים לכינוס היצירה העברית מכל הדורות (ספרות ימי הביניים, ספרות ההשכלה, מחקר והספרות החדשה). בברלין התחיל להופיע "העברי" של ר' מאיר ברלין ובני-יורק ניגש בריינין להוציא את "הדרור". נתגלו כחות ספרותיים חדשים, משוררים וסופרים בכל מקצועות הספרות. איך התחיל ביאליק את מסתו הפיוטית "שירתנו הצעירה" (ב"השלח" כרך ט"ז)? "יללת תנים מצד זה ורקוד שעירים מצד זה. אין ספרות עברית! ובינתיים עלו בגננו הנטוש כמה ספחים משובחים, כשרונות רעננים, ששלשה מהם ברכו זה עתה את שירתנו הצעירה בקובצי שיריהם, קובצים, שבכל אחד מהם תוסס ומחלחל סם של חיים כיון חדש בקנקן וכדם רותח בבשר החי וכל אחד מהם קובע ברכת "שהחיינו" לעצמו".

"קורא אתה בשירים החדשים ואינך אלא תמה: מהיכן כל אותה הגבורה? כל אותו הנוי? כל אותה השלמות?" וביאליק עצמו — איזו גבורה, איזה כח עילאי הראה בשיריו ובמסותיו ב"השלח" (שגם השתתף בעריכתו), וטשרניחובסקי? ניצני תחיה ופריחה בכל ערוגות הספרות, ויצחק סובאלסקי, עם פירסום המכתבים החחרים של "הועד המרכזי" של ההסתדרות לשפה ולתרבות העברית והדו"ח על הוועידה העברית בקיוב, יריע בשמחה על התחייה העברית במאמר-ראשי "תחית שפת עבר" ("היהודי", שנה י"ד, גליון מ"א; ט"ו חשון תרע"א): "והימים לא רבים ועיינו ירדו דמעות על אפיסת הכח שבספרות העברית לפרנס את עצמה ולהתקיים. אז עתון אחר עתון נפל, ופתאום והנה זרחה עלינו השמש, אז ורבת בנים אומללה ועתה והנה עקרה ילדה שבעה, ובפעם אחת זוכים אנחנו לשלשה עתונים עברים חדשים — הצפירה המחודשת בווארשה, העברי בברלין, ועתון שבועי בני-יורק".

כאמור, לא הונח רעיון ייסוד הסתדרות כללית וקריאת קונגרס עברי לגמרי. בקונגרסים הציוניים ניסו להעלות את שאלת ייסוד ההסתדרות ובלי הצלחה. בפתחת הדין וחשבון של הוועידה של "העבריה" בברלין ב"המבשר" הקושטאי (שנה א', גליון ב'; כ"ג טבת, תר"ע. הדו"ח לקוח מ"הד הזמן") רשום: "עד השנים האחרונות לא התאגדו כל אלו [האגודות העבריות] להסתדרות אחת עם תכנית כללית. בכנסיות הציוניות האחרונות נעשה הנסיון ליצור הסתדרות של "העבריה", אך לצער כל העברים לא עלה הנסיון הזה, מפני סבות רבות ושונות, יפה". אולם בקונגרס הציוני התשיעי שהתקיים בדצמבר 1909 בהאמבורג, הונח סוף-סוף הייסוד להסתדרות זו. ולא על-ידי ציונים, כי-אם על-ידי עברים וחובבי שפת עבר. בקונגרס זה, כבקונגרסים הקודמים, הועלתה שאלת התרבות, זו השאלה — שאלת הקולטורה — שאהרנפרייז העלה באחד הקונגרסים הראשונים. וכידוע, דיברו אז על תרבות, אבל בעיני תרבות לא טיפלו. והקולטורה היתה אז לסלע-מחלוקת בין הציונים המדיניים והציונים

הקולטוריים, בין הפראקציה העממית מיסודם של ווייצמאן ומוצקין והמזרחי. ורבנים חובבי ציון וציונים מדיניים כרי"ל צירלסון, ר' גבריאל זאב מרגליות (ר' וולוולה) ור' אליהו עקיבא רבינוביץ יצאו מן ההסתדרות הציונית. עזבו את התנועה בחרי"אף והיו למתנגדי הציונות. והגדיל בזה ר' אליהו עקיבא רבינוביץ. זה שייסד את "הפלס", כלי-מבטא רבני אנטי-ציוני, הוא וסופריו נלחמו בכל מיני תכסיסים "נאים" ובלתי-נאים בציונות.

בקונגרס התשיעי באה התרבות, במידה ידועה, על סיפוקה. למעשה עוד התקיימה "עבריה" והועד המכין את הקונגרס היה עוד עסוק בעבודת ההכנה. ימים רק מעטים אחרי נעילת הקונגרס הציוני בהאמבורג, התקיימה ועידת "עבריה" בברלין, לדון על כינוס הקונגרס העברי. כשמונים איש, ביניהם חכמים וסופרים ועסקני-תרבות, נקהלו בוועידה זו. שנפתחה על ידי ראש הוועד המכין הד"ר באנט, בנאום עברי חדור אהבה לשפה, אבל גם הדור יאוש על עזיבת השפה ומצבה הירוד של הספרות העברית. הלא כה דבריו: "אלפים שנה עברו מהעת שבה נאלמה דומיה שפתנו, והיש לנו צדקה להאמין, כי נחיה ונקומם את השפה ונחזיר לה את כבודה? לבנו נשבר בנו בראותנו את השבר של ספרותנו. אנחנו, בני ישראל, אשר לאור שפתו ותורתו הלכו רבים, אנחנו עזבנו את שפתנו, לשון תפארתנו, שפת נביאינו וחזונו. אבל עוד חזקה התקווה בלבנו, כי כמו בכל דור ודור יקומו אנשים שיביאו גאולה לספרותנו".

ישיבות הוועידה התנהלו בנשיאותו של סוקולוב, ובהן הירצו מיטואך על ערך כינוס הקונגרס לתנועה העברית ולהרמת "הקולטורה העברית עד מאד"; מארטין בובר הבליט את ערכה של השפה כתותמה של התאחדות לאומית. קלזנר דיבר על "עבריה" כהסתדרות עברית שבקונגרס הציוני בהאג כבר קיבלה צורת הסתדרות ששייכות אליה 127 אגודות. הוא ציין את מטרתה השונה מ"אגודת חובבי שפת עבר" בפטרבורג. זו האחרונה עוסקת ביחוד בענייני ספרות וחינוך, בעת ש"עבריה" הניחה את הדיבור העברי לעיקר ויסוד עבודתה. הוא הסביר את תנאי העבודה הקשים של "עבריה" ברוסיה וירידתה מעל הבימה בגלל "אגודת חובבי שפת עבר" שמאושרת מאת הממשלה ויש לה רשיון לעבודה רחבה ומרובת-הצדדים, והדגיש: "אין כל פלא, אם, עבריה' יורדת ברוסיה מעל הבמה ורוב החברות שנוסדו בתור סניפים לחובבי שפת עבר בפטרסבורג נבנו על משואות, עבריה'".

אני מביא את דבריו של קלזנר על הצטמצמות עבודת "עבריה", לבטיה וסבלותיה ברוסיה, כפי שנמסרו ב"המבשר", ובהם גם אפיזודה אופיינית על איסור אסיפה עברית של "עבריה" באודיסה, מפני שרב צעיר השתדל להשיג רשיון לאסיפה זו. וזה אשר יספר קלזנר: "אם בימים האחרונים מתחילות פעולותיה של "עבריה" בכל המקומות להצטמצם ולהתטשטש, אז לא בה האשם. ברוסיה מפריעה המשטרה את "עבריה" מעבודתה בכל האפשרות. להשיג רשיון לאספה — זהו אחד מהדברים היותר קשים, יש גם הרבה מן המגוון בזה. כן, למשל, דחו באודיסה פעם את בקשתנו בדבר רשיון לאספה בעברית, מפני שאנו מדברים בלשון העתיקה, כלומר עוסקים בעניני דת, וחברות דתיות אינן רשאיות

להתאסף. פעם אחת חתם על ההשתדלות הרב טשרנוביץ באודיסה וקבלנו תשובה, שמכיון שהרב הוא המבקש בודאי שזוהי חברה דתית".

בוועידה זו הירצו גם סופרמאן על מצב אגודת המורים העבריים בגאליציה, הד"ר יעקב נאכט על החינוך העברי והסתדרות המורים ברומניה. העתונאי האישפאניולי פלורנטיין, עורך ה"אביניר" בסאלוניקו מסר רשמית על התנועה העברית בסאלוניקו, האגודה לדיבור העברי "קדימה", שנוסדה בשנת תרנ"ט בזכות צעיר ספרדי שביקר את בית בן־יהודה ונפעם מהדיבור העברי בבית זה, עד שהשפחה הערבית דיברה "עברית צחה בסגנון נעים". סיפורו של הצעיר הזה עשה רושם עז על צעירי סאלוניקו וייסדו את האגודה לדיבור העברי וכו'. בוועידה זו נסתיימו פעולות "עבריה" ועל מקומה באה ההסתדרות לשפה ולתרבות העברית.

ג

"ההסתדרות לשפה ולתרבות העברית" היה רעיון־טיפוחם של יהודי גרמניה. המעורר לייסוד ההסתדרות היה ש"י איש הורוויץ, ועמו כמה מיהודי רוסיה שהתיישבו באשכנז. ונילוו אליהם כמה צעירים מתלמידים באשכנז שבקונגרסים הציוניים היו מפגינים בדיבורם העברי ובדרישותיהם לעבודת התרבות העברית בתנועה הציונית. רעיון ייסוד ההסתדרות מצא מסילות גם בלב יהודים אשכנזים בלתי ציוניים, אבל "הקולטורה העברית" היתה קרובה ללבם וחפצו באמת לעשות לטובת התחדשות הרוח העברי. רעיון ייסוד ההסתדרות לתחיית הרוח העברי והתרבות העברית העתיקה הקסים גם את הרמן כהן ועוד כמה מחכמי ישראל באשכנז שאמרו לתת את ידם להסתדרות זו. הזכרתי למעלה את דבריו הנלהבים של מיטוואך בוועידת "עבריה", והוא גם משך בעול ההסתדרות בהיווסדה. היה חבר הוועד המרכזי וראש הוועד הארצי של ההסתדרות בגרמניה.

ההסתדרות החלה לפעול בקיץ תר"ע, ונועדה להיות הסתדרות כללית, בין־ארצית, עם קרנות מיוחדות וגם ייסדה קרן קיימת לענייני תרבות. במידה ידועה ניסתה ההסתדרות להיות קשורה להסתדרות הציונית ולהשפיע עליה. כך נאמר במכתב החוזר של מרכז ההסתדרות (ב"העולם" שנה ד', גליון 41-42; א' מרחשון תרע"א): "כן ראינו לנחוץ לשלוח ציר מיוחד לוועידה השנתית של הציונים הגרמניים בפראנקפורט דמיין, למען השפיע יחד עם אחדים מחברינו שהשתתפו בה, על יתר החברים בתנועתנו".

מושבו של הוועד המרכזי היה בברלין והיו ועדים ארציים וגליליים — מורשים כההסתדרות הציונית. ועדים ארציים כאלו בראשית ייסוד ההסתדרות הוקמו בארץ ישראל, גרמניה, גאליציה, רומניה, רוסיה ופולין. ש"י איש הורוויץ נבחר לגזבר ההסתדרות. על שמו וכתבתו שלחו "כספים ומכתבי אחריות בעד לשכת המרכז" ואת י. א. גיידיץ, שהיה חבר הוועד המרכזי, מינו גזבר לכספי הקרן הקיימת.

בראשית היווסדה כבר ניגשה ההסתדרות ליצירת מפעל חשוב — ייסוד הוצאת־ספרים גדולה בשם "תחיה". היא הכריזה על ייסוד חברה־מגויות עם הון

יסודי של חצי מיליון מארק לשם הוצאת ספרים עבריים מקוריים ומתורגמים. יוזמי ההוצאה וקוני המניות הראשונים היו זלאטופולסקי וניידיץ. נתנו ידם לה"תחיה" עוד כמה מיהודי רוסיה ובראשית היוסדה כבר נמכרו החלק החמישי מהמניות. בייסוד "תחיה" ראו בפעם הראשונה את התנועה העברית יוצאת למרחב. הוצאת הספרים עוררה עניין רב בעתונות העברית, עד כדי כך ש"יהודי פשוט" (משה קליינמאן) הישווה בסקירתו "בתפוצות ישראל" ב"השלח" (כרך כ"ג, ע' 178) את "תחיה" להבאנק הציוני, באמרו: "ייחוסו של המוסד הכספי הזה אל ההסתדרות יהיה כיחוסו של הבאנק הקולוניאלי אל ההסתדרות הציונית, כלומר: הוא יהיה כלי-שרת פינאנצי להסתדרות הקולטורית. יש יסוד לחשוב, שהפעם לא יהיה זה קיקיון דיונה, אלא מוסד מבוסס באמת, שיגשם את רעיונו הגדול בפועל. את היסוד הניחו אמנם, יהודי רוסיה, אבל אין ספק אצלי, שישתתפו בו השתתפות מרובה גם יהודי אשכנז העשירים והחובבים את הקולטורה העברית".

כך קידמו בהתלהבות את ייסוד "תחיה" ותלו בה תקוות רבות, אבל עד מהרה נתאכזבו התקוות. "תחיה", כהקונגרס, שימשו מקור תעמולה להסתדרות, והתעמולה היתה — לפי שעה — פעילותה העיקרית. והנה כפי שטבע מוסד כזה מחייב — אנו קוראים במכתב החוזר השני של הוועד המרכזי (ב"היהודי" שנה י"ד, גליון ל"ח; כ"ד תשרי, תרע"א) — "אין התעמולה לשמו יכולה להתנהל אלא בגבולים מצומצמים ובין יחידים מבעלי היכולת אשר לא כן התעמולה לעבודת ההסתדרות בכלל, שלה אנו רוצים וצריכים להקדיש עתה את מרבית כוחותינו".

על עבודת ההסתדרות בכלל, נאמר במכתב-חוזר זה:

"הפצת הרעיון, ייסוד אגודות ורכישת כחות ואמצעים לפעולה תרבותית לאומית — זהו עיקר העבודה העומדת עתה לפנינו ולפני כל אחד ואחד מחברינו בדעה שבכל מקום ומקום. לא די בהתעוררות זו בלבד שנראתה באמת לטובת רעיונו בכמה וכמה מקומות בתפוצות ישראל, לא די בהבעת רצון בלבד ובהסכמה לשאיפותינו, אלא שאחרי אלה צריכים לבוא המעשה החי והפעולה הממשית הבלתי פוסקת. בכל מקום יש אפשרות לעבודה גדולה או קטנה וכל איש יכול למלא את תפקיד גדול או קטן. דרוש רק להתחיל בעבודה והמעשה יגרור את המעשה והעובד ימשוך את העובד. דרוש להתחיל, אם גם ההתחלה קטנה היא; מגטיעים קטנים-צמח היער".

הנה אנו רואים שהוועד המרכזי לא הלך בגדולות. הוא הסתפק במועט וגם את כניסת הקונגרס דחה עד לאחרי החורף בלי גם לקבוע את המועד. ובינתיים עורר ה"וועד המרכזי" לעבודת תעמולה; פונה לחברים לעסוק בתעמולה גדולה ורחבה בכל תפוצות ישראל לשם ההסתדרות העברית. התעמולה בכתב ובעל-פה, על ידי מטיפים נוסעים ומארגנים. יעוררו ויאספו בכל מקום את הכחות המפוזרים ויעזרו להם להתאחד ולהסתדר לאגודות ולקבוצות פועלות". במכתב חוזר זה דובר גם על חברי ההסתדרות בפועל, והם יודעי עברית וחברים תומכים שאינם שומעים עברית. לאלה האחרונים לא תינתן הזכות להשתתף "בבחירות לכנסיה".

בסוף המכתב אנו מוצאים ידיעה רבת־ערך לתולדות רעיון הכרת העברית כהשפה הלאומית של עם ישראל. זוהי תכניתו של אדולף שטאנד, ציר בית הנבחרים באוסטריה, לייסד קבוצה אינטר־פרלמנטרית מכל הצירים היהודים בכל הארצות שישתתפו בקונגרס העברי, לשם דיון בדבר ההכרה הרשמית של הלשון העברית בתור השפה הלאומית של עם ישראל בכל העולם — רעיון נעלה שעלול היה להלהיב עבריים וציוניים ולאומיים מכל החוגים. ומשה קליינמאן בסקירתו הנזכרת ב„השלח“, גם הגיב עליו, ובהתלהבותו התין עטו: „הרי הרעיון עצמו הוא כל־כך גדול, שצריך יהיה לציין אותו בתור חזיון מפליא ורבי־ערך לעתידותינו הלאומיות“.

את עבודת התעמולה והארגון הטיל הוועד המרכזי על האגודות והגלילים הארציים. במוזן ידוע, לא היה קשר אמיץ בין הוועד המרכזי והוועדים הארציים. זה הפריע הרבה את העבודה. יעקב שיסקין, ציר גליל ווילנה, התאונן על זה בוועידה הקיבית ובהוצאתו טען שלשכת גליל ווילנה איננה יכולה להתפאר באיזה מעשים לטובת ההסתדרות. הוא הבליט כמה סיבות ואחת מהן שהקונפרנציה הברלינית לא בחרה בא־כח במרכז ליטא, ומשום זה לא השתתפה ליטא בעבודת ההסתדרות. לשכת גליל קיבו, שבראשה עמד הלל זלאטופולסקי ומשה רזנבלאט היה מזכירה, היתה היותר פעילה ותוססת. חבריה חפצו לצאת מן החוג דוברי שפת עבר ולקרב את ההמונים לתרבות העברית והלאומית, ולעשות את ההסתדרות תנועה עממית רחבה, למשוך אליה את אנשי כל המפלגות, את היהודים החרדים והחפשים; היו בשבתות גואמים בבתי כנסיות ומדרשות באידיה, ובשביל הצעירים האינטלגנטיים פתחו בית קופה לאומי, שבו היו מתאספים פעם אחת בשבוע לדבר עברית. נעשו נסיונות גם לייסד שיעורים עבריים וכו'. לשכת גליל קיבו גם יזמה את ועידת ההסתדרות — הוועידה העברית הראשונה ברוסיה, ועידה היסטורית שצרכה היתה לעשות היסטוריה בתולדות התנועה העברית. אל הוועידה באו כעשרים וחמישה איש — לפי שמוצא ב„הד הזמן“, ושלושים איש לפי מכתבו של יצחק מלמד ב„הצפירה“ (שנה ל"ו, גליון 16; ד' בחשוון, תרע"א) כולם מטובי הסופרים והעסקנים הלאומיים, ביניהם ח. נ. ביאליק, נחום סוקולוב, ר' ישעיהו מזא"ה, ר' חיים טשרנוביץ, אוסישקין, א. מ. בורוכוב, א. י. סלוצקי, פ. מרגולין, י. ניידיטש, יעקב שיסקין, י. ל. גולדברג, ספוג (ש. טשרנוביץ), אלחנן מלמד, א. איידלסון, בן־אביגדור, יעקב כהן וניסן טורוב, שמשנת תרס"ו היה תושב ארץ־ישראל, ובאותה שנה עשה ברוסיה.

את רב צעיר אנו פוגשים כמעט בפעם הראשונה בתנועה העברית. לפלא ששמו נעדר ברשימת החתומים לקריאת הקונגרס העברי בתרס"ט, ואם לא יצאו לו אז מוניטין בעסקן עברי, אבל כסופר כבר הלך שמו לפניו, על קול־הקורא של „סיני“ לא היה רב צעיר חותם אם גם היו פונים אליו, כי הוא התנגד לדעות ש"י איש הורוויץ, ובשנת תרס"ד קרא עליו מלחמה במאמרו „למדיחי ישראל“ שנדפס בהוספה הספרותית של „הצפירה“. בכל אופן, בראשית מאת העשרים לא התקיימה תנועה עברית מאורגנת ברוסיה שרב צעיר יקח חלק בה. על זכותו יש לזקוף את הישיבה שייסד באודיסה, שהיתה מבצר

לתרבות העברית וגם לדיבור העברי. בוועידה העברית בקיבו כבר נשמע קולו של רב צעיר. אחרי הרצאתו המצויינת מכל הבחינות, הן מאמנות האדריכלית והן בלשון הפיוטית, שבה היתווה את תפקיד הקונגרס העברי — אחרי הרצאת ביאליק היה רב צעיר ה"שאור שבועיסה" בוועידה זו. בדבריו עורר פולמוס ומלחמת דעות על מצב התרבות העברית. יצחק מלמד, ברשמיו על הוועידה ב"הצפירה" כותב: "בין יתר המתווכחים הצטיין ביחוד מר צרנוביץ (רב צעיר). רושם אדיר עשו דבריו הנלבבים בתארו את המצב המעציב הנוכחי". אני מביא את דברי רב צעיר, כפי שנמסרו בידי יצחק מלמד, והוא גם היה ציר בוועידה: "המאור שביהדות הולך וכבה, התורה וכל הספרות העתיקה הולכת ונשכחה — ומכיון שאין תורה אין גם יהדות! אינני מבין את השמחה הרבה, ששמחו כאן על החזיון, שצעירים אחדים, מאלה שכבר היו לבונדאים, שבו אלינו ויסתפחו אל ההסתדרות התרבותית. הנני שואל: לשמחה מה זו עושה? לי נראה החזיון כעין חופה, שמעמידים לפעמים בבית הקברות. אמנם זוהי חופה, יש פה גם דילוגים ורקודים — אבל בית הקברות נשאר בית הקברות". . . הוא מצטער ביחוד על הטיפוס של בעל-הבית. אותו בעל הבית, שהיה לומד ומבקר את בית המדרש, הטיפוס הזה הולך וכלה. "בתי תפלות נשארו לנו עוד — אבל בתי מדרש אין לנו!" "עם-הארצות הולכת וגדלה. בעיני רבים מן האינטלגנטים בזמננו מתחילה הספרות העברית עם שלום אש — זוהי עובדה מעציבה, המעידה על גודל הדלדול הלאומי. ואומה שאינה לומדת ויודעת את העבר שלה — אינה מוכשרת כלל וכלל לבנין העתיד שלה. וחוץ להשכיל את העם, ללמדו לדעת את עתיקותיו, את היצירות הרוחניות הגדולות שגלקטו בהיהדות, נחוץ גם כן לגדל תלמידי-חכמים — עבריים. שזירת חוט ההיסטורי צריכה להיות בלי הפסק, היניקה מן העבר הוא תנאי הכרח ליצירת העתיד. אלמלא היה לנו ר' יהודה הלוי — לא היה לנו ביאליק, אלמלא היה לנו הרמב"ם — לא היה לנו אחד-העם". . . אני מביא את דבריו גם בנוסח סופר "הד הזמן" (השתמשתי ב"היהודי" (שנה י"ד, גליון מ"ג; כ"ט חשוון, תרע"א) שהעתיק מ"הד הזמן"), שיש בהם משום השלמה לדבריו ב"הצפירה": "הרב חיים טשרנוביץ מאודיסה אומר שהרבה גרמו לאפיסות הכחות שלנו עמי הארצות שהרבתה בנו, הכחשת העבר והעדר חנוך לאומי. תלמידי חכמים היו תמיד המניעים הרוחניים של העם. בעוד שעכשיו הגיעו ימים שהשם "תלמיד חכם" הוא כמעט לחרפה. בתי הכנסת שלנו עודם מתקיימים — בצורה מקולקלת אמנם — אך בתי המדרש אפסו תמו. אין היהודים לומדים את תורת העבר והם רחוקים גם מתורת ההווה והעתיד של עמם. מבלי תורה אין יהדות. וכשאנו מדברים על הוצאת ספרים הרי השאלה מתעוררת: למי אנו עמלים? מי יקראם? עלינו לחנך תחילה את האבות בטרם שאנו באים לחנך את הבנים, לתת להם את מאור התורה להלחם להבערות ולהשיבם להעבר ולרוח ישראל".

עס ח. נ. ביאליק בוילנה

(ל"ה שנה למותו)

מאת ד"ר ישראל קלוזנר

א.

המשורר בא לוילנה ביום שישי, כ"ד בכסלו, תרצ"ב. בו ביום התקיימה ישיבה מאורגנת של חברת "חדידי הספר העברי". בישיבה הסביר ביאליק את מטרתו באו לפולין: הפצת הספר העברי, ביחוד של הוצאת "דביר". המשורר ציין, כי המפעל למען הספר העברי מהווה רק חלק קטן של מפעל גדול, שאליה הוא מתכוון: התקפה בחזית התרבות העברית. תנועת התרבות העברית צריכה לדעת לקבל צורה מאורגנת ועליה לדאוג למילוי כל דרישות התרבות של היהודי. המשורר דיבר על הצורך בקונגרס עולמי עברי, שימצא את הדרך לאירגון העברים, ועל הצורך לחשל את רצון העם לקיום עצמי ולתרבות עצמית, כך שהעם לא ירצה גם כשיוכל להתבולל. דבריו על ההתבוללות נאמרו בניגוד למאמרו של הרצל, שהציונות היא בשביל אלה שאינם רוצים, או שאינם יכולים, להתבולל. בו ביום שבא ביאליק לוילנה הופיע הגליון הראשון של השבועון "זרמים", שיצא על-ידי "קבוצת סופרים עבריים" בוילנה (מרדכי-בצלאל שניידר, ש. י. פינלס וכותב הטורים האלה). הגשנו לו את הגליון הראשון, שבו היתה ברכה לבואו ומאמר ראשי לכבודו. המשורר שמח על הופעת השבועון.

ב.

למחרת, במוצאי שבת, כ"ה בכסלו, 5 בדצמבר 1931, התקיימה מסיבת עתונאים עם ביאליק. באו עתונאים אידישאים ועבריים. בין העתונאים היו: זלמן רייזין, עורך העתון "דער טאג"; משה שליט זוליג קלמנוביץ, שעבד ב"ייווא". זלמן רייזין קידם את ביאליק בברכה "גוט-וואך" (שבוע טוב), "אין ווילנע זאגט מען א גוט-וואך" (בוילנה אומרים שבוע טוב). ביאליק ענה: "שלום"; בארץ-ישראל נוצר הווי חדש, אורח מדבר כפי שהוא רגיל במקום שממנו בא; ארץ-ישראל יש לה ברכות משלה. ביאליק דיבר על זילנה שהיתה סעבר: היתה בה "חברת פועלים" (שבה ישבו ולמדו תורה); היה בה הגאון ר' אליהו, אולם גם השפעתו פגה ("אויסגעוועעבט"); היה אינסיטוט⁽¹⁾, שטיפח שנאה (ליהדות), השנאה עברה אל ה"בונד". רייזין קרא כאן קריאת ביניים: השנאה עברה אל הציונים! הרחוב היהודי שותת דם משנאה זו.

(1) מכון ממשלתי רוסי למורים יהודיים.

ביאליק: זהו דם טמא ("טריפה"). זוהי אי-הבנה בעניינים שהם משותפים. אמרתי לז'טלובסקי²: לוא ידעת טוב יותר עברית, לוא למדת מקודם, לא היה בא לפילוג כזה. הדבר טפשי מדי. ליברמן³ היה סוציאליסט והיה עברי. האידיאולוגיה האידישאית שלכם קמה בגלל מקרה. רונבוים⁴ הודה ואמר "סדאי לחשוב ולשקול את זה". אני אינני תופס כלל את עניין אידישיזם-הבראיזם.

רייזין הפסיק שוב את ביאליק: [טענת] האידישיזם היא אמצעי בדוק בשביל חוגים מסויימים, כדי להשמיץ⁵ אידיש. לפני שבועיים נתפרסמה ב"היינט" (קריאה) בקשר למיפקד האוכלוסין⁶, המתנגדים רוצים לעקור מן השורש את השפה החיה. ביאליק: את כושר-החיים השאירו-נא לי. שפה איננה "שטריימל", (שמחליפים אותו).

קלמנוביץ': היהודים מחליפים אמנם שפה כמו "שטריימל".
 בזה נגמרו חילופי-הדברים, שקדמו לפתיחת המסיבה.

ג.

את המסיבה פתח ד"ר דויד נייגר בשם ההסתדרות "תרבות". הוא ציין, כי עובר עלינו משבר תרבותי קשה; ביאליק לא יכול היה לשבת וליצור בשקט; ארון הספרים נדחק הצידה; המסיבה מוקדשת להפצת הספר. משה שליט: האדם הגדול ביותר אינו יכול לחלוץ ממשבר. צריך להיות ברור, כי ישנו ספר אידי, ישנו ספר עברי, ישנו ספרי עברי-אידי ישנו ספר לועזי-יהודי.

ביאליק ניגש להרצאת חבריו. התוכנית תלויה לחעתו בפעולה. יש לערוך התקפה בחזית התרבות, החזית פרוצה ומוזנחת. עם קום הציונות המדינית — והופעתו של הרצל היתה מאורע חשוב — תפסה התרבות מקום נכבד, כוותר לאלה, שדרשו עבודת תרבות והבינו את ערכה של תרבות בשביל תנועה. להרצל בעצמו היתה זרה בעיית התרבות היהודית. הוא דיבר על ה"שיבה ליהדות". להרצל לא היה ברור באיזו שפה ידברו היהודים בארץ-ישראל. האנשים היו רוויים מהתרבות הגרמנית הכללית. אחד-העם, ורבים אחרים שלא ניסחו את חבריהם, היו צמאים לתרבות (עברית), אולם השפעתם בתנועה היתה חלשה... השפה העברית הוכרה רשמית במאנדאט על ארץ-ישראל. הציונים, הן בארץ-ישראל והן "תרבות" בגולה, מסתפקים רק בכתבי-ספר וכדומה. בחינוך מתבטאת כל עבודת התרבות שלהם. אין להם הבנה לענייני תרבות גבוהים יותר. ממשלות דואגות לעניינים כאלה. התרבות יונקת ממקורות עצומים, ומהחומר ההילולי יוצרים אנשי-מדע וסופרים במעבדותיהם יצירה מדעת. אנו שאיננו מרוכזים בארץ אחת ובשפה אחת, אלא בעשרות (ארצות ושפות), פועלים אצלנו כוחות המושכים מהמרכז והם

(2) ד"ר חיים זייטלובסקי (1865—1943) הוגה דעות סוציאליסטי יהודי, ממנהיגי מחנה האידישיזם.

(3) אהרן ליברמן (1845—1880), עורך הירחון הסוציאליסטי "האמת".

(4) הכוונה למנחם-מנדל רונבוים, מחבריו של זייטלובסקי ב"אגוד הס"ר הרוסיים",

נצטרף אחרי הצהרת באלפור לתנועת "פועלי ציון" ועלה לארץ-ישראל.

(5) הוא אמר "באשמוצן" — לזרוק בוק, להשחיר את פני השפה.

(6) בקריאת דרישה לרשום את העברית כשפת האבות.

נשפכים אל ימים זרים. בתחילה עוד רואים אותם כזרם מיוחד, אחר־כך הם מתערבבים. יש לסכם ולראות מה הוא רכושנו מאלפי שנים, יש לעשות את הרכוש הזה לכח יוצר. על אדמת ישראל יזוקק ויסודר. העם יצר בשפות רבות ובקרב תרבויות זרות. כשם שאנו מאמינים בשפה אחידה ובעם מאוחד כך אנו מאמינים ברוח יהודי מאוחד. כשם שהעכביש מותח את קוריו מהמרכז לסביבתו וחוזר למרכז, כך גם צריכה ההשפעה לזרום [של ערכי תרבותו] מהמרכז אליו. גדולתנו באמונה בתקומתנו הרוחנית. לעת־עתה הולך ונרקב רכוש רב שלנו בספריות זרות. ניגשו לכינוס נכסינו, לכינוס התרבות העברית. נעשו נסיונות בארצות הברית, בצינצינאטי ובניו־יורק (על־ידי הקולג' של שכטר). זה טוב יותר משימצא הרכוש בידי זרים, אצל אלה קשה הגישה. במוזיאון לזכר בפאריס ישנם אוצרות גדולים, שאין אליהם גישה. אין אף אחד יודע מה נמצא שם, אין רושמים את הרכוש על חשבוננו. ישנם כתבי־יד ספרותיים, שלא ידענו עליהם. זלזלנו בשירה היהודית של ימי הביניים, כי לא הכרנו אותה היטב (כתבתי על זה מאמר). יהודה הלוי היה גאוני, על ר' שלמה אבן־גבירול כתבו שני בלתי־יהודים עבודות דוקטור. אין זו בעייה של ארכיאולוגיה, זוהי בעייה של תחיית־מתים, מתים מדומים. ישנם דברים בני־חלוף, כמו פולקלור, יושנם דברים הבונים את הגוף. התנ"ך והזמירוס חיים תמיד. יצירתנו תתחזק על־ידי החייאת יצירות שנשכחו. יחד עם גאולתנו, עלינו להחיות את ההון בן ארבעת אלפים השנה. לעת־עתה הוא מכניס רווחים. גם ואסרמן והרשנון⁷ הם שלנו, אנו רוצים לקלוט אותם.

ביאליק המשיך: היצירה הכבירה ביותר, שעליה התחנך העם, היא זו שנאספה ונערכה בצורת קאנון. יצירות רבות היו שלא צויק שם מחברן, יצירות אנונימיות. יצירה קולקטיבית ואנונימית (במידה רבה) הוא ספר התנ"ך. נאמר: „הרבה נביאים עמדו להם לישראל, כפלים כיוצאי מצרים, אלא נבואה שהוצרכה לדורות נכתבה“⁸. הספר יכול להצילנו, לקיימנו. התלמוד, שיש בו הרבה שמות, גם הוא ספר כינוס. הקולקטיבי והאנונימי הציל את היחיד. הספרים הקולקטיביים דווקא הם השפיעו על היהודים. החיים הם יוצרים את הקאנון, לא אנשים עושים את זאת במיוחד. מלבד קאטאסטרופות — החיים גונזים מה שאינו נחוץ. הציונות עוסקת רק בבתי־ספר, לא בתרבות, ביצירה. הציונות פנתה עורף לסופרים הגדולים, לספרות ולמדע; אין מתעניינים בסופר, ולא איכפת מה גורל הספר והמדע. ישנם כוחות גדולים שאין האוניברסיטה העברית [יכולה] להקיף, הן במובן החומרי והן במובן הרוחני. היא לא יכלה לקחת עליה את ביצוע האיסוף והריכוז. הרצון הזה חסר עדיין אצל עצמנו, ואשר ליוו"א, הנה גם בשטח השפה לאדינו יש רצון דומה לאסוף כמו ליוו"א. השתתפתי בוועידה שדנה בזה. הגיע הזמן לסכם, לאחד, להפנות את תשומת הלב ליצירה התרבותית. אין זה ענין של מצב־רוח בלבד. זה 30 שנה שאני חושב על זה ורציתי להביע את הרעיון. יש לכנס קונגרס עולמי של עובדי האש־הרוח, בכל השפות היהודיות, קונגרס שיהיה מוקדש למדע ולספרות. יש ליצור אקדמיה, אקדמיה עולמית, יהודית, שתגשים באופן שיטתי את עבודת

7) הכוונה לסופר יעקב ואסרמן ולחוקר התרבות הרוסית מיכאל גרשנון.

8) מגילה י"ד.

התרבות הגדולה, שיש לה ערך לאומי רב. יש לכנס מה שנצטבר במשך שנים רבות. ביאליק עמד על תהליך ההתבוללות האידיאולוגית והזקה. מצד אחד, אמר, ישנה הציונות, ההולכת ומתגשמת, ויש אידישיזם, ואילו במערב הולכים היהודים וכלים. 75 אחוזים מהם לא נימולו, 65 אחוז נשואי-תערובת. זה מראה על כליון. אנו משלים את נפשנו ב"המונים צפופים", "מיעוטים". הרצל ניסח כך: הציונות היא בשביל אלה, שאינם יכולים או אינם רוצים להתבולל. אינני רוצה בזה. כל יוכלו וכל ירצה, יתפקעו (ויתקיימו). ביאליק ציטט מהתורה: "הניסה אלהים לקחת גוי מקרב גוי?" והמשיך: צריכה לבוא התרוממות פנימית גדולה, רוח יוצרת, שתגרום להשתחררות מתרבויות ומסכיבות זרות; אני מאמין שנצליח לרכוז חוג יוצר, כחלק מתרבות העולם, ליצור "שמחת תורה". היהודים הם עם הרוח, ירגישו-נא כי אלהים אתם, כי השכינה, רוח הקודש, פועלת בקרבם. אני מאמין, כי אצל היהודים יקום הצבא, שידאג וישמור על הרכוש התרבותי וימנע את הסכנה החדשה של כליון גמור. צריך להתחיל עבודת יצירה מתוך שמחה, צריך לקום מחנה-ישראל, שהשכינה שורה בו, כמו בימי המידבר.

ביאליק החל או לדבר על מצב הספר העברי. סימפטומטית היא היעלמות הספר העברי בגולה. ארץ-ישראל הראתה פלא גדול: יישוב, המונה בסך-הכל 170,000 יהודים, בתוכם חלק אנשי-"חלוקה", נשים, שאינן יודעות עברית, וילדים, קונה הרבה ספרים. פועל, או סתם יהודי, מוציא לפעמים מחצית מתקציבו לרכישת ספרים. מופיעים עשרות כתבי-עת, בתוכם מקצועיים, כמו הנגר, ההדר, מופיעה ספרות טכנית על בניה, כבישים, מופיעים עתונים יומיים ושבעונים. מופיעים שני ספרים ליום. ארץ-ישראל הגדולה צורכת ספרים יותר מכל הגולה. ספר (עברי) נפוץ בארץ-ישראל באלף ובאלפים עותקים, ואילו בגולה רק בעשרות. אין אנו מפקירים את יהודי הגולה, אנו מאוחדים עם 17-18 מיליון הנפש, אין ברצוננו ליצור שבט. בארץ-ישראל שמור הכל כמו בארון ברזל, ואילו בגולה נוזל והולך וכלה. אנו מקווים ליכול טוב בארץ-ישראל. אם היא הולכת אחרי רוח, יוצא ממנה דויד, פונה היא אליה עורף, כמו שעשתה ערפה, יוצא ממנה גלית.

ביאליק סיפר, כי בשעה שדובר על הקמת קתדרה לאידיש (באוניברסיטה העברית), תמך בה [אבל] קודם כל יש להקים קתדראות לעברית ולתנ"ך. ביאליק ציין, כי הפצת הספר היא אצלו רק פרט בתוכנית גדולה יותר. כשיהודי מדבר על תרבות, נמשך הוא אל הספר, כמו העז אל הדיר. בארץ-ישראל "תרבות" היקפה מרובה, אפילו מגפים בכלל, ואילו בגולה "תרבות" משמע ספר.

ד.

אחרי שובי-אליק סיים את דבריו התפתחה שוב שיחה בין המסובים לבינו. קלמנטוביץ אמר: "המת לא הזדעזע", אולי היה השופר של שקר. ביאליק הגיב: במה תוכלו אתם כן לעזור (לעמנו)? זלמן רייזין: במה עזרתם אתם? ביאליק: הציונות לא סיימה עדיין את עבודתה. הציונות היא קול הצעקה, בה"א הידיעה, וזה הוא כבר דבר-מה.

קלמנוביץ: בארץ־ישראל מופיעים ספרים ועתונים, גם בלטביה מופיעים. בליטא אין התבוללות, העברית נפוצה שם, אבל ספרים אין קונים; יש עניות שם, ואילו בארץ־ישראל עשירים, מסלתה ומשמנתה (של האומה), כולם תורמים למען ארץ־ישראל. ספק הוא אם ארץ־ישראל היא ההצלה השלימה. הציונות קוראת, בדומה לקריאתו של ישו, לתת גם את הלחי השני. היהודי צריך היה לתת (לציונות) את הכל, לא רק מעשים.

ביאליק: את זאת אני דורש.

קלמנוביץ: המשיך: או שהיהודים אינם רוצים בארץ־ישראל. כשרוצה יהודי לבנות בית, עושה הוא הכל למען בנייתו. היהודים לא עשו למען ארץ־ישראל די, הם פעלו כמו "לא יוצלחים". היהודים בנו ארץ עברית, ואולי אין הציבור יכול לעמוד במשימה. העברית היא בוחדאי אהובה ויקרה, אבל קשה ללמוד את השפה. נשארה איפוא אידיש, אבל ניוולו אותה, גרינבוים, זאבוטינסקי, אין להמאס את האידיש. את העברית מחבבים המוני היהודים יותר מאשר את האידיש. מי שהוא בנגלה נגד אידיש הוא בנסתר נגד עברית.

ביאליק: אמרת דברים מזהירים.

קלמנוביץ: הצעקנים משמיעים את קולם, ואילו אלה, שהם בעוד אידיש, שותקים. יתכן שאפשרי שלום.

ביאליק: אינני גורס ציונות צבועה. אינני בעד ציונות של חיבה אלא בעד ציונות של חובה, הרושים לנו תרבות ציונית, הווי ציוני, חוקה, תהא אפילו נוקשה, שולחן ערוך, שיווסת את הכל, יש לנו צורך בהלכה ולא באגדה, די באגדה. האגדה באה קודם, היא יוצרת מצברות, אחריה באה ההלכה. "הולך אל פלגשו ונשבע אל אשתו" — נשבעים לעברית וחיים כגויים. אנו חיים בזמן של פרשת דרכים, של חיים או מוות, אין לפסוח על שתי הסעיפים. רק החלוצים הם הציונים האמיתיים, הם קודחים ומדברים עברית. בציונים אחרים אינני מכיר. יש ללמוד עברית, זהו צו הציונות. בנוגע לאידיש: אין להיתלות בביטויים בוחדדים של מתווכה, אלא להבין ביושר; להגיד, כי העברית נלחמת באידיש, הרי זה לא ביושר. אני לא אמרתי אף פעם, כי לא יכתבו אידיש, או שימעטו את דמותה של השפה הזאת. כך גם פיכמן, טשרניחובסקי ושניאור. בארץ־ישראל קוראים ספרים באידיש. נפוצים שקרים. ישנם אמנם פרחים⁹, אבל אין להתחשב בהם, ישנם גם פוליטיקנים. שקר הדבר, כי ארץ־ישראל רודפת את האידיש. אל תרדפו אתם את העברית! ראיתי יחס של כלבים לעברית. פגשתי יחס יפה אלי גם מצד בונדאים. אוי ואבוי למצבן של האידיש והעברית גם יחד.

ביאליק המשיך: אצלנו, היהודים, שררה מבוכה תרבותית. עכשיו באה תקופה של יניקה משרשים. לעם יש היסטוריה, מעבר מהעבר אל העתיד. מנשה מרגלית¹⁰ נתחנך על אידיאולוגיה של התבוללות. יפה עשה, אבל אי אפשר היה למצוא אתו שפה משותפת. הפראזיאולוגיה אינה הולכת לעתים קרובות בד בבד עם ההרגשות. האנגלים מגדירים היטב, אנו מסתבכים, איננו יודעים להתגדר. החיים

(9) סמארקאטשעס.

(10) פוררדין ועסקן ציבורי באודיסה. היה חבר הוועד האודיסאי של חובבי־ציון.

אינם הולכים לפי פראויאולוגיה. יתכן, כי אנו צריכים להתנשק עכשיו, ואילו בפיכם דברי-מלחמה.

ז. רייזין: המנהיגים הציונים הם או שוטים או פרחחים.

ביאליק: בטון כזה אינני רוצה לדבר.

רייזין: בהרצאותיך דיברת על אידיש.

ביאליק: צריך היית לשמוע מה שנאמר, לא לסמוך רק על דיווחים בעתונות. אני מברך את אלה הרוצים לחזק את קיום העם, על-ידי אידיש.

רייזין: אין לחבר על אידיש כאחת משש-עשרה אידישים. אף אחת משש-עשרה אלה לא הקימה ביאליק.

ביאליק: העתונים מסלפים. ריבוי הלשונות הוא טראגי. אין אף מחקר מדעי של אידיש, אין גם מאמר טוב. יש צורך בדיון אובייקטיבי של בעיית השפה.

שליט: נא לתת לרייזין לדבר.

ביאליק: אני שונא פלפולים.

רייזין: בעיית האידיש במיפקד האוכלוסיה היא עניין חיוני. אידיש איננה ענין של מחקר היסטורי, כמו ערבית-יהודית. מנס עשה מחקר כזה¹¹.

ביאליק: מה הוא הייורא?

רייזין: הייורא עוסק בכינוס שלנו, דבר שדיברת עליו. אינני יודע מה הוא (ההבדל) בין אידיש ואידישיזם. המתנגדים (לאידישיזם) תוקעים בשופרות על פעולה נגד ה"אידישיזם". אלה, שמדביקים להם בקולי קולות תו של "אידישיסטים" לא יצאו אף פעם נגד העברית. רק אלה, הרוצים להמאס את האידיש אומרים כך. ד"ר דויד נייגר: העברית היא שפת אבות.

ביאליק: העברית היא היסוד של החינוך, כל האידישים הם המבנים שנוספו על היסוד. קומות נוספות, חדרים¹².

בוזה נגמרה המסיבה.

ה.

למחרת, ביום כ"ו בכסלו, 6 בדצמבר, דיבר ביאליק בישיבה עם עסקני "תרבות", עסקנים ציוניים, סופרים ומורים עבריים. בראש הישיבה ישב מר אסתרין, אחד מזקני העסקנים. היה בישיבה גם זקן הסופרים העברים בוילנה, י. א. טרויוש. בישיבה זו השמיע ביאליק דברים, שהם כאילו המשך של הוויכוח במסיבת העתונאים.

ביאליק נתן סקירה על הלשונות שבהם דיברו היהודים במשך הדורות, ציין את חשיבות השפה בחיי עם והגדיר את המושג "תרבות". הוא אמר, כי עקבות ריב הלשונות אנו מוצאים כבר בתקופת שיבת ציון מגלות בבל. הוא ציין, כי שפה

11 הכונה בודאי לאברהם מנס. לא ידוע לי על מחקר שלו בבעיית ערבית-יהודית. מנס פירסם מאמר על היסודות העבריים בשפת אידיש, 1919, בקובץ "אוניבר ווינקל", שהופיע בגרודנה.

12 שטיבלער.

לאומית יש רק אחת, והו חוק-כרזל היסטורי. הוא אמר: "תיבש כל יד, הרוצה לפגוע בשפה, המסייעת לקיום האומה, אולם תיבש היד הרוצה לסלק את העברית". אין לנוול את השפה אידיש, זהו חטא. המתנגדים לעברית בחדים מלבם האשמות, הם רוצים, כמו ירבעם בן נבט, לפלג את העם.

ו.

ביאליק הופיע באסיפת-עם גדולה, לפני קהל של אלפי אנשים. אחרי שהעברית נעשתה כבר בארץ-ישראל ללשון מדוברת, אמר, אין לפחד לגורלה, ויש להפיץ את הדיבור העברי בכל הגולה. גם באסיפה זו הזהיר לא לפגוע באידיש. באגודת הסטודנטים הירצה ביאליק על האוניברסיטה העברית, ההולכת ומתפתחת, ועל האקדמיה העברית העתידה לקום עלייד האוניברסיטה. ביאליק הירצה גם לפני תלמידי בתי-הספר העברים בעיר. בזמן שהותו בוילנה נערך לכבודו "עונג שבת" בביתו של הרב יצחק רובינשטיין. מהשיחות והנאומים במסיבה זו זוכר אני, כי הרב סראלוב (ישראלוב) התחיל בפירוש ראשי התיבות של שמו של המשורר ודרש אותן כח"ן-חן. על זה הגיב ביאליק מיניה וביה: ואולי ח"ן — חטאות נעורים...

המאמר הזה זכה לציון מטעם קרן הפרסים לזכר ד"ר משה גארבר ז"ל, מטובי העסקנים העברים בקליבלנד לשעבר, איש התורה והתרבות, שבחייו הוקיר את היצירה העברית ועשה למען רוחחה והאדרתה.

א"י הכפוייה / סוף מעמוד 64

על מנת שהיא תגיב בהתפוצצות. יגאל אלון קרא לזאת מצב המחייב "מיתקפת נגד מקדימה". והנה, כיום עומדות לפחות שבע דיכויזיות מצריות מול צה"ל בסיני, וגם בגבול המזרחי נערכים כוחות לא פחותים מאלה שנערכו ערב ששת הימים. אבל הפעם אין ישראל רואה הכרח אפילו בגיוס המילואים, שלא לדבר על "פצצת מגע". בפעם הראשונה בתולדותיה אין ישראל חייבת, כדי להציל את עצם קיומה, למהר ולפתוח ב"מיתקפת נגד מקדימה". היא יכולה לומר לנאצר: אם אתה רוצה להיכנס לסיני — אהלאן וסהלאן...

זהו השינוי הגדול במצב, וזהו הדבר החופך את הנצים ליונים ואת היונים לינשופים בארץ-ישראל. כל עוד שלום הארץ תלוי בגבולות אלה ובהתבצרות מאחוריהם לא יועילו שום פיתויים לסגת מהם, בין פיתויים מן "הגדולים" שמבחוץ, או קטני-האמונה שמבפנים.

הבחירה שלנו אינה אלא בארץ-ישראל הכפוייה.

מחודש לחודש

עד היכן ידירות מגעת

במלחמת ישראל-ערב ולסכן בזה את הדור-קיום של מורת ומערב, עם שהוא דור-קיום רעוע למדי. אילו היה שליט כזה במוסקבה ודאי היה מחליט לעשות זאת באמצע "מלחמת ששת הימים" או מיד לאחריה. אם מוסקבה גמנעה ונמנעת מהגשת תכתיב לישראל — הרי אינה עושה זאת משפלי-ברך ומחולשת הרצון אלא מתוך ההכרה הברורה, שיש לקיים את מדיניות אי-ההתערבות ולהמשיך בשימוש ב"קו האדום" המוליך מואשינגטון למוסקבה ובחזרה. למה איפוא נזדרזו המזדרזים לחדש עלינו את שיחות ואשינגטון וניו יורק?

ידוע גם ידוע, כי היומה לשיחות השניים והארבעה באה בעיקרה מ-מוסקבה. עצם הנטייה לעקרון של "הסכם החבילה" שגילתה מוסקבה תחילה — בטרם ייקח גרומיקו דברים עם נאצר — יש בה משום הוכחה, שאכן מעוניינים הרוסים במו"מ לשם חשיפת העמדות האמריקניות ולשם גילוי "קו ההגנה", שאמריקה מוכנה להתוות לגבי שונאיה של ישראל, לאמור: עד כאן תבוא ולא תוסיף! הצעותיה של ואשינגטון, עם שהיו הצעות התחלתיות, גילו טפח וטפחיים ממחשבותיה של ארה"ב בנידון זה, ואף תרמו להקשחת העמדה של נאצר וכת דיליה. כבר העיר בנידון זה דברים נכוחים משה דיין שר-ההגנה של ישראל, ב-25 ביוני ש. ז.: "שיחות הגדולים עודדו את מדינות ערב לנקיטת עמדה תקיפה ועקשנית. אם, למשל, ממשלת ארצות הברית, אומרת, כי לא יהיו אלא תיקוני גבול קלים לעומת קו-הגבול שלפני מלחמת יוני, 1967, שוב לא יימצא מנהיג ערבי שיסכים לקבל פחות ממה ש-דורשת ואשינגטון מישראל"...

עד כאן תרומת ואשינגטון להקשחת העמדה הערבית. מה בנוגע לתרומת מוסקבה, ידירתה של קאהיר, להקשחת

עד היכן ידירות מוסקבה-קאהיר מגעת נמצאנו למדים לפני זמן מועט, כששר החוץ הסובייטי גרומיקו נכנע לכל תביעותיו של נאצר והגישן בצורת הצעות-נגד לואשינגטון. במזכירות המדינה היו "מאוכזבים", ו-מזכיר המדינה בעצמו, מר ויליאם רוג'רס, הביע את מורת רוחו מה-תשובה הסובייטית להצעות האמריקניות מיום 26 במאי, ש. ז. גם הנשיא ניקסון אמר במסיבת העתונאים שלו, כי עליו להודות, שהוא "רואה מעט מאוד מהפגת המתיחות במזרח ה-תיכון".

באחת מפגישותיו הראשונות עם עתונאים דיבר הנשיא ניקסון, כזכור, על המזרח התיכון והמשיל משל למה הדבר דומה? לחבית של אבק שריפה. ועידת הארבעה ושיחות השניים היו צריכות לבטל את סכנת ההתפוצצות ולהשכיח שלום ושלווה במזרח התיכון. מדבריו אפשר היה להבין, כי עיקר הסכנה הוא, שהצדדים יחדשו את ה-מלחמה ושני הגדולים יסתבכו בה, במלחמה זו, שלא בטובתם.

ואולם באמצע מאי הצהיר מר ג'וזף טיסקו, העוזר למוזכיר-המדינה, כי "הסכנה הבלתי-אמצעית הצפויה ל-איזור המזרח התיכון אינה עימות (קונפרוטאציה) ישיר בין ברית ה-מועצות וארצות הברית". מאחר שזה האיש הוא שניהל בשם ארה"ב את השיחות עם השגריר הסובייטי דוב-רינין, הרי שאנו יכולים לסמוך על התמונה שהוא מצייר לפנינו. אמנם, גם הוא דיבר פעמים אחדות על "חבית אבק השריפה", כדרך המשל הידוע של הנשיא ניקסון, אבל ברור מעתה שהתכוון לסכנת מלחמה בין ישראל וערב ולא לסכנת מלחמה בין מזרח ומערב, או מלחמה אטומית.

מכאן ניתן להסיק, כי גם בלי שיחות דוברינין-טיסקו אין במוסקבה או בואשינגטון מישוה המוכן להתערב

היו מושפעות מן השיחות בין כך ובין כך. כוונתנו בעיקר לחזית תעלה סואץ ולחזית הסורית. בשתי החזיתות האלה ובייחוד בחזית הסורית נראו בזמן האחרון ריכוזי טאנקים וארטילריה, המעידים על הכנה לפעולות מקיפות («אין אדם מרכז מאות טאנקים ותותח חים בגיורה מסוימת, אלא אם כן יש בדעתו לתקוף» — העיר זה לא כבר שר-ההגנה הישראלי).

והנה, בצד המצרי, התעלה היא מחסום בלתי-עביר בתנאי היעילות והתירגול שבהם נתון הצבא המצרי. מה שאין כן בחזית הסורית, שבה חופשיים הללו להתקיף כל שעה ש-ימצאו לנכון. אלא שהסורים לא יתנו לפעול לבדם ולא יתקיפו אלא אם כן יינתן האות להתקפה מקבילה וגדולה יותר בחזית סואץ. משום כך יש להנחית, כי למרות כשלון השיחות בין מוסקבה וואשינגטון לא תפרוץ מלחמה ממש במזרח התיכון בחדשים הקרובים. צבא ישראל חזק למדי, כדי לשמש גורם מרתיע בעתיד הקרוב ביותר. השאלה היא, אם לא תחול הסלמה נוספת בפעולות מצרים וסוריה בקווי שבייתת הנשק, כאות לגודל ה-נחיצות והרחיפות של ויתורים נוספים מצד ואשינגטון בשיחות עם מוסקבה. ולפי התפתחות העניינים אין רגליים להשערה, כי שיחות השניים ייפסקו או יבוטלו. כל הסימנים אומרים, כי הם יימשכו לסירוגין, בבחינת קיום מגע ומישרוש הדופק משני הצדדים. אולם ככל שההסלמה גוברת מהצד הערבי, אם כרצון להוכיח לאמריקה את נחיצות ויתוריה, ואם כרצון להר-כיח לרוסיה, כמה התקדמו הערבים בדרכי שימוש הנשק הרוסי — הרי גדלה גם הסכנה, שמגיני ישראל ייאלצו לפתוח בפעולות מקיפות, כדי לבלום הסלמה זו. מי נביא וידע להיכן תוליד התפתחות כזאת, גם אם נניח שאין הרוסים רוצים במלחמה מחודשת לאלתר, וגם אם נקבל את דבריהם שאינם רוצים בהכחדת ישראל כדי-בורים המחייבים כהבטחה ממש. סוף-סוף אין זה משנה הרבה לגבי ישראל, אם הרוסים «מסתפקים» כביכול ב-החזרת ישראל לגבולותיה מוזן ה-חלוקה (1947), או שהם מזדהים עם ידידיהם הערבים הרוצים «להקים ממשלה פלשתינאית במקום הממשלה הציונית». ויפה אמר דובר ישראלי באחד הימים האלה: «אין הרוסים

עמדה זו? — מקורות מהימנים בדרך כלל מוסרים, כי בזמן ביקורו של גרומיקו בקאהיר לא היסס גרומיקו לומר לנאצר: «אם רצונך שגנפטיק שיחות אלה מיד — אנו מוכנים לעשות זאת, ולמלא רצונך». ואילו נאצר אמר: «לא דווקא; כדאי לנו להמשיך בשיחות». הוא אמר כן לא רק משום שהוא עודנו מקווה ל«ריכוך» נוסף של העמדה האמריקנית, אלא גם משום שהוא סבור, שאם ישראל אין דעתה גוחה משיחות אלה — מוטב לה, למצריים, שתרצה, כי ה-שיחות האלה יימשכו. וחשובנו הוא פשוט למדי: מה שאינו טוב לישראל — טוב למצריים. מכאן הניסוח האדיב של האיגרת הסובייטית, המכוונת לקראת המשכת השיחות. אבל הניסוח האדיב בלבד אינו מספיק לצורך פיר-סום הודעת-ביניים על מהלך שיחות ואשינגטון אלה, או שיחות הארבעה בניו יורק. אכן, מעתה גם דוברינין וגם קאראדון, אמן-הניסוח של החלטת מועצת הבטחון, מיום 22 בנובמבר, 1967, יוכלו להינפש קמעה, מאחר שאמנות-הדיפלומאטיה שלהם אינה עשויה לשאת פרי בעתיד הקרוב. בסיכומו של דבר, לא זוו נאצר וגרומיקו מעמדת הארטום: לא שיחות ישירות עם ישראל; לא ויתורים על שטחים לטובת ישראל, ולא הסכם שלום «על חשבון הפליטים». גישה זו, שהיא בעצם גם גישה ארגוני החבלנית למעניהם, שאינם מעוניינים בשום הסכם עם ישראל — מעידה כמה משועבדת מוסקבה לבעלי בריתה הערבים וכמה גדול פחדה מפני ה-התחרות של כוחות חיצוניים (לא כוחות אמריקניים, כי אם כוחות סיניים), האיום של החזירה הסינית למזרח התיכון מפחדת את הרוסים יותר משהוא מפחיד את האמריקנים. בשביל הרוסים — זוהי ההתחרות המדינית החסוכנת ביותר, יען כי ה-רוסים אינם תמימים למדי להאמין ב«נאמנות האידיאולוגית» של הערבים למוסקבה.

כשם שהצלחה מעטה או חלקית של שיחות הארבעה היתה מביאה לידי ארגעת הרחוקות במזרח התיכון, כפי שקיוו בואשינגטון ובלונדון, כך עלולה תבוסה, או נסיגה, במהלך שיחות אלה להביא לידי הסלמה (אסקאלאציה) של פעולות האיבה מצד הערבים. אין כוונתנו בזה לפעולות הטירור, שלא

הרוסים, דבר שאינו מתקבל על דעת אורחי המדינה הדימוקרטית ברובם המכריע, בייחוד מאחר שכניסה כזאת מחייבת גם כן לקבל את מצע דק"ח ואנשי הגיס החמישי שלו: צמצום תחומי המדינה והעמדתם על גבולות החלוקה משנת 1947. הברירה השנייה היא: פיתוח כל נשק אטומיים שישומו קץ לאימו הערבים בסיבוב רביעי" ולסכנת התערבות סובייטית בכל סיבוב חדש כזה. ווליי מוסר, כי בישראל אמר לו מי שאמר: "איש מאתנו אינו רוצה בייצור כלי נשק אטומיים, אבל אם תהא זו בשבילנו שאלת קיום או חדלון — נעשה גם זאת".

עד עכשיו נהגה ישראל לפי הכלל שנקטה שוודיה: יש להתמחות בטכנולוגיה האטומית ולהיכין כל מה שדרוש לייצור פצצה אטומית, מבלי לייצר פצצה כזאת, בהתאם להבטחה שניתנה על ידי ראש ממשלת ישראל המנחה, מר לוי אשכול, כי מדינת ישראל לא תהיה הראשונה להכניס למזרח התיכון נשק אטומי. לסטר ווליי טוען, שאם לפני מלחמת ששת הימים היתה הודו המועמדת הראשונה לייצור כל נשק אטומיים, בשל פחדה מפני סין, הרי המומחים סבורים כיום, כי לאור ההגבלות הרבות על הנשק ה"קונבנציונאלי" שסובלת מהן מדינת ישראל, היא עלולה להקדים את הודו בנידון זה. נמצא אפילו מומחה בריטי (מר פיליפ וינדסור) שטען, כי מה שמותר למדינה של מאות מיליוני אוכלוסין כמו הודו אינו מותר למדינה קטנה כמו ישראל. הוא קבע כי "אם אחת המדינות הקטנות ביותר בעולם, ישראל, תחליט לעבור על הלאו ה"אטומי, תפרוץ פירצה רחבה ביותר בתחום האסור". משום מה סובר אותו מומחה בריטי כי "דמם של ההודים סומק טפ"י". הוא שוכח, אגב כך, כי אילו היו נתונים על כפות המאזניים ההודים והאנגלים, דרך משל, לא היה נוקט אותו קנה-מידה.

וכאן אנו חוזרים לראשית מאמרנו ותמהים: עד היכן יידדות זו של מוסקבה לקאהיר מגעת? וליתר דיוק: האומנם עלולים הרוסים לוותר ויתור כלשהו לאמריקה, ואולי אין הם מוכנים בכלל לוותר לה? הנשיא ניקסון עדיין תולה תקוות מרובות במו"מ עם הרוסים בשטחים שונים: המזרח ה"תיכון, הגבלת הנשק הרגיל והאטומי, ביטול מערכת הטילים נגד טילים,

רוצים בהשמדתנו לחלוטין; הם רוצים רק לקטוע את זרוענו הימנית". משקיף מערבי אובייקטיבי כמו לסטר ווליי (מעורכי "רידר'ס די"ג'יסט") אמר בסוף יוני בהרצאה בלוס-אנגלס, אחרי סיור במזרח התיכון ו"פירסום ספרו "ספירה בארץ הקודש", כי ברית המועצות והערבים מטמינים מלכודת לארצות הברית במזרח ה"תיכון. קיים קשר סובייטי-ערבי לעקוף את בעיית השלום במזרח התיכון למען עיסקה צבאית חשאית שתקנה לנאצר עליונות צבאית נגד ישראל. יש להזיז את מדינות המערב שהשלום ב"מזרח התיכון לא יושג אלא באמצעות הסכמי שלום ישירים בין הצדדים ומתן גבולות ונשק לישראל, שישכנעו את הערבים, כי ישראל תוכל להגן על עצמה גם בעתיד. עם כל הסכמה מצד ארצות-הברית למטרה פחות מזה, להסדר-עראי במקום הסכם של שלום, תהיה הדרך פתוחה לקיטוע, או להש"דת ישראל, וגם לסובייטיזציה של ישראל".

בספרו הג'ל מגיע ווליי לידי ה"מסקנה, כי מניעת נשק מישראל, בעוד רוסייה מציפה את ארצות ערב בנשק מכל הסוגים עוד יותר מאשר לפני "מלחמת ששת הימים", עשויה לאלץ את ישראל להשתמש ב"אופציה ה"אטומית" שלה. ישראל נמנעה עד כה מלייצר פצצה אטומית, אף שיש בידה הידע הדרוש לכך. אולם מדיניות ה"חוק וההגנה של ישראל שבעת לא מעט על ההגנה, כי נוכחות הצי ה"ששי האמריקני בים התיכון משמשת ערובה נגד התקפה סובייטית על ישראל. הצי הששי שימש כגורם מרתיע בכיוון זה בזמן מלחמת ששת הימים. אם הכוחות של "הצי האדום" בים התיכון — יעלו במספרם וב"כוחם על כוחות הצי הששי האמריקני — הרי הערובה היחידה נגד התקפה סובייטית על ישראל תהיה או עצמתה האטומית של אמריקה. אבל גם מ"שלת ישראל וגם שליטי הסובייטים לא יהיו משוכנעים, כי ארצות הברית תהינה מוכנות להעמיד בסכנת הרס וכלייה את כל כרכי אמריקה, כדי להציל ממות שלושה מיליוני יהודים. והוא מעיר, אגב אורחא: "שוויון הנפש שגילה המערב נוכח השואה ומעשי ההשמדה של היטלר באירופה — משמש הוכחה לתבונה זו".

לפיכך אין בידי ישראל אלא שתי ברירות: להיכנס לאיזור ההשפעה של

סינית עם מדינות אלה. מגמה זו של הרוסים היא אגב מעין חיקוי סובייטי מאוחר ולא מוצלח של ברי-תות שכרת דאלס באסיה ובמזרח התיכון. מר ניקסון יבקר גם כן בבירת רומניה, אבל ספק אם ביקור זה יעודד את צ'אושקו להיות יותר "בלתי-תלוי", משמרשה לו יחס הכוחות ה-אוויקטיבי עם מוסקבה. אפילו יוגו-סלביה העצמאית והערוכה למלחמה בשעת חירום, אין בטחונה נשען אלא על כוחה של אישיות אחת, המרשל טיטו, בן ה-77 שיועציו של ברוז'ניב מחכים ממש לפטירתו.

כל הנסיבות האלה מאלצות את ה-משקיפים המנוסים במערב-אירופה ו-בבריטניה להגיע לכלל מסקנה, כי "המערב מתקרב לקצה הגבול של דו-קיום עם רוסיה של ברוז'ניב וחבורתו". בתנאים אלה מותר לקוות, כי הנשיא ניקסון לא יפול במלכודת ש-טומנים לו הרוסים, עם או בלי נאצרי-כבשאלת הטילים נגד-טילים, כן גם בשאלת ההסכם, או ההסדר, במזרח התיכון — לא יזח נשיא אמריקה באין ערובות ממשיות, וערובות כאלה אינן נראות באופק כלל. בשעה שרוסיה אחוזה טירוף הפחד מפני מלחמה עם סין, ומבקשת לעצמה בעלי ברית באסיה, אך בו בזמן היא מתנגדת בהחלט שיהיו לה, לאמריקה, בעלי ברית כלשהם באירופה.

בשיחותיו הקרובות עם ראש ממשלת ישראל עשוי הנשיא ניקסון להשתכנע, כי גם על הידיד ששמו ישראל אין לוותר, בפרט שאין לו תמורה.

יצחק עברי

וכו' וכו'. אולם הנסיון שנרכש עד עתה, בשנה האחרונה ובזו שלפניה, עם ממשלת קוסיגין-ברז'ניב אינו מעודד כלל לגבי נכונות הויתורים מצד רוסיה ולגבי שאיפתה לדו-קיום אמיתי עם המערב.

לפני זמן קצר גילה פליט צ'יכוי-סלובקי, שהיה בעמדה גבוהה בשירות הביון הצ'כי, כי מרשל גרטשקו איים מזמן, בשעת ביסומא של סעודה, כי ישים קץ לריגול האמריקני בקירבת חופי בעלי הברית של רוסיה באסיה. זמן מועט לאחר כך באה התקרית "פואבלו" שעליה אמר אותו פליט, כי "אורגנה ובוצעה ביזמתם ובהדרכתם של הסובייטים". אחר כך באה התקרית של הפלת מטוסי-ביון אמריקני בסמוך לחופי צפון קוריאה. עצם המדיניות הרוסית כלפי צ'יכוסלובקיה מראה, כי הנכונות ל"דו-קיום עם המערב" אינה חלה על הצד הסובייטי באירופה. ב-ועידת 75 המפלגות הקומוניסטיות במוסקבה אסור היה בכלל לדבר על פרשת צ'יכוסלובקיה.

ה"אקונומיסט" הלונדוני, הידוע ב-גישתו השקולה לעניין יחסי מזרח ומערב, נקט עכשיו ניהו פסימית ביותר לגבי סיכויי ההבנה בין ה-מערב ובין רוסיה של ברוז'ניב, ואינו מאמין בכלל שהמערב ישיג משהו במו"מ על כל אחד מהנושאים הנ"ל, כל עוד ברוז'ניב מגשים הולך את מדיניות הדיכוי שלו בפנים רוסיה ובצ'יכוסלובקיה. אנו שומעים על סיור של הנשיא ניקסון בסוף יולי בכירות דרום אסיה, הידידותיות או גם הנייטרליות, כאילו בא להקדים את מגמת הרוסים לכרות ברית אנטי-

מ ע ר כ ת , ב צ ר ו ן

מ ב ר כ ת

את זקן המחנכים והסופרים העברים באמריקה, שתום תרומה רבת-אנפין לתרבותנו וספרותנו

פרופיסור צבי שרפשטיין

בהגיעו לשנת הפ"ה לחייו

מי יתן וינזכר חילו עוד שנים רבות ויזכה לעליית רוחנו ולגאולת עמנו וארצנו השלימה

הַעֲרָכוֹת וְדַבְרֵי-בִקְרָת

על „צעירים בדורס“ מאת צ״ז וינברג

מאת עמנואל בן-גוריון

א

ממלכתית; ומכאן כעין סמינאר למוֹרים עברים, מיזמתו של אחד „משוגע לדבר“, המנהל קורסים אלה להשתלמותם של צמאי-הוראה. שני גבוריו הראשיים של הסיפור: אחת הגימנסיאסטיות, סוניה רוטהיים, נערה תוהה על דרכה, אומללה, מסוערת, „מתוסבכת“ כפי שהינו קוראים לה עתה, ומאחוריה אפילו נסיון להת-אבדות; ואחד הקורסאים במוסד ל-השכלת המורים, ברקוזן, גדול ממנה בשנים וכבר בעל משפחה בעמיו (אשתו והילדים נשאר לוארך שנות לימודיו בעיר מגוריו), והוא דווקא יודע את דרכו בחיים ובהוראה, אך אינו יציב בו. אהבת השניים מהווה מסגרת וציר העלילה; רבת-גלגולים היא אם גם מרומזת בלבד, ומפורשת בעצם רק באותו יום כאשר הדרכים נפרדות. שניהם מסתבכים בסבך אהבות זרות; נפתחים לפניהם כמה משערי הטומאה, אם גם לא כל ה-מ״ט, האומרת לבלוע איתם חיים; לבסוף נמצא כי אחד עזר לשני לזכות באותה אחיזה במציאות שנועדה לו אך, הסוף-הטוב, ואפילו מוסר-ההשכל — איזהו הדרך הישרה שיבור לו צעיר בישראל — אינם העיקר בסיפור, לא פחות חשובה לסופר — ועל ידו: לקורא — הצגת הקשת הרחבה של דמויות מסביב: יהודים ושאינם יהודים, החגשותן זורבו של השקפת שונות ומנוגדות — פוליטיות, חבר-תיות, תרבותיות — השקפה השקפה ונציגיה. כל זה מתואר בצבעים עזים, לפרקים עזים ביותר; במהימנות ל-מציאות-הנשכחת-כמעט ובשפה שהיא בעת ובעונה אחת, שתיים: העברית החיה של היום, שפת דיבורנו, וה-עברית שהיתה רובה-יכולה בספרות בזמנים ההם: לשון הספר.

מספר ותיק, בן-דורס של סופרים שמפעל-חיהם נעשה כבר היסטורי, הנלמדים אף נחקרים מזמן כעדים מובהקים לתקופתם, — מחדש נעורים פשוט-כמשמעו, לפי הגיל עבר את סף ה-„גבורות“, ואילו הפרשה, שהוא מעלה, לקוחה מזכרונות ימי הגרות שלו*.)

סיפורי וינברג, המופיעים מזה שנתיים-שלוש ככינוס בלתי-מפורש של כתביו כרך אחרי כרך, — סיפורים ביאוגראפיים או אבטוביאור-גראפיים הם, קשורים ודבוקים בתח-נות שונות של חיים רבי תמורות, תלאות ופליאות. את הכינוס פתח בסיפור „אחד מהם“, בו העלה פרשת נעוריו של צבר אשר ליווה אותו ועקב אחריו מתחילתם, סיפור אחד הבגים היקרים שבמותם ציוו לנו את החיים במדינה, סיפור ארץ-ישראלי בעיקר. חזר והביא מזכרונות העבר הרחוק שלו עצמו, של נער ועלם מטולטל מדחי אל דחי ב„דרכים אבי-לות“, „דרכי אנוש“ מישראל בגלות מוצאו שלפני התנערותה להשכלה. ועכשיו לפנינו ספר-זכרון אחר, רומן בשם „צעירים בדורס“, על רקע גלות שפשטה צורה ושינתה כיוונה. ה-עלילה מתרחשת בתחילת המאה בעיר של משכילים יהודים בתחום הליטאי של רוסיה הקיסארית של אז, ושוב המחבר, הסופר-העד, ואת כל שחזר וסיפר, העלה ורשם, חזה מבשרו ממש. מלים מספר על עצם העלילה. בעיר המתוארת קיימים באותו פרק-זמן שני מוסדות-חינוך בלתי רגילים בתחום המושב: מכאן גימנסיה, בית ספר תיכון לבנות יהודיות, הנהגה בשל סיבה שרירותית בעצם, מסמכות

* צעירים בדורס, מאת צבי זכרון וינברג, בהוצאת „תרבות וחינוך“, תל-אביב, תשכ״ט.

ורק עתה הגיעה עתו — קודם כל למספר: לחזור ולכתוב מחדש, לעבד ולתקן, להשלים ולגמור.

ג

המאפיין את כתיבתו של וינברג בכלל, ובסיפור דידן, דומה, ביתר-עזו, היא הכנות שלו. ספריו הם אמת-לאמיתה במידה כזאת, עד שהדבר, לא אחת, ממש יכאב לך. החומר ה"תולדותי-רקעי של הסיפור "צעירים בדורם" נמסר לפרקים בדייקנות כ"זאת, שבניגוד לתירוץ המקובל, ניתן לומר: הדמיון למציאות אינו מקרה. אך הוא הדין, בה במידה לגבי ה"חומר הרחני והנפשי, חומר יקר בשביל כל פסיכולוג ופסיכואנליטיקן, וכאן מידתו הקיצונית של המספר מביאה ובה על שכרה: נאמן לדרך, הוא נמנע מכל חקירה ודרישה. ה"קורא — והרי הקורא הטוב הוא תמיד גם יותר מאחד-מששים של פסיכולוג — יחל לחקור בעצמו ולקרוא בין השיטין של נבכי נפשם של הנפשות. סגולתו המצוינת היא כנותו של וינברג. הוא ממציא לנו, הייתי אומר, אותו תת-מודע שקוף, המצפה למפענת, אך בעצמו נמנע מהסרת הלוט, ומה גם מחיטוט במכאובותיהם של גבוריו הצעירים. הוא מוסר את לבטיהם, בעיותיהם, הסתבכויותיהם כמו שהיו, וכאילו התרחשו עכשיו. אך הוא מכבד את הסוד שמבעד. סתירה, לכאורה, והיא היא היוצרת את המתח, אך מהווה, בסופו של דבר, סגולה וזכות. צבי זבולון וינברג הוא משיירי כנסת סופרים עבריים, שהיו גם מורים, מחנכי נוער. הצד החינוכי באישיותו משתקף היטב-היטב בסיפוריו. לאחר שפרש מההוראה, נשאר אפוא זיכרה בספר. ובוודאי הוא מאחל לעצמו ש"הקשר עם הנוער יתמיד — מעתה: דרך הספר. זו היא אבן בוחן. גם במבחן הספר כמו במבחן בית-הספר נבחנים בעצם השניים: המורה ותלמידיו. ונדמה, כי דוקא סיפורו זה, "צעירים בדורם", עשוי לדבר אל לבם ולקחת לבם של צעירים בדורנו, ולצרפם אל תלמידיה, שומעי מפיו לקח חיים תוך כדי הצגתם.

ב

מן הראוי, אולי, להתעכב תחילה על הצד הלשוני הזה. הבולטים ב"מספרינו החדשים שכותרים עברית מסוגנת מאד, תלמידים אם במעט ואם בהרבה של מספרים-וירטואלים שהיו אחרוני היונקים במישרין מן המקורות. שלא אחטא בשפתי: ה"לשון השולטת בכיפה היא עברית מעושה כמעט, מלאכותית, אך משכי-זה סגולת-שלילה אלה בשטף דיבורה. ואילו הספר "צעירים בדורם", כספריו הקודמים של וינברג, כתוב בלשון נקייה, ללא העוויות, אף ללא ויתור לגבי המקילים.

מן השפה של המספר אל דרכו ב"סיפור. וינברג, בעצם, הגו מספר-עד, הגובה חוזר וגובה עדות מאת עצמו. המציאות היא — לפי נסיון כולנו — מעל לכל דמיון, ווינברג הולך, ומוליך, בעקבותיה בנאמנות, באדי-קות בלתי מקובלת, עד כדי אכזריות. הדיסטאנס, מרחק-הכבוד, שמכווח היה האמנות, נוצר כאן, בעיקר, הודות להתרחקות-בזמן ממציאות המאורעות והנסיבות המשתקפים. המחבר יכול כיום להיות סבו של הגיבור, שאינו אלא אחד מגלגוליו הקודמים ועל-ידי הזדהותו מחדש בכל מה שעבר עליו אז, מה שמילא, הסעיר והדיח את נפשו אז, הוא משיג אפקט — שלא מכוונה תחילה — המקנה לסיפורו קירבה יתירה אל החיים שהקורא היה מתפלג על מידותיה אלמלא העלילה המרתקת עד כדי כך שלא יחשוב על מידת הגשתה.

מן הראוי היה להתעכב כאן ול"הוציא כללים מן הפרט. אך הקדימני כאן אחר, סופר בעל-סמכא הן כמספר והן כמבקר. כי לסיפורו זה של וינברג מוקדמת מסה, על המספר ועל ספרו, מאת נתן ביטריצקי-אגמון, כתובה בחיבה ובהתרגשות, בתבונה וללא משוא-פנים, וכולה לימוד-זכות, מתוך הבנה מעמיקה הן לייחודו של הסופר הזה והן לצורכי הסיפור בכללו. ה"מסאי גם מגלה, תוך כדי הרצאתו, טפח מתולדות הספר הזה עצמו, אשר יסודו כתיב-יד בלתי מושלם שהועלה על-הכתב לפני יותר משלושים שנה.

על ערכם המדיני-גיאוגרפי של ספרי ד"ר ח. בר-דרומא

החכם ד"ר חיים בר-דרומא התגדר במקצוע הגיאוגרפיה וההיסטוריה של ארץ-ישראל. הוא עשה שם לעצמו בתחום זה בספרו הגדול "וזה גבול הארץ" (ירושלים, תשי"ח). לאחרונה יצאו ספריו-חוברותיו "הרי בגלבווע", "נחל מצרים", "קדש ברנע", "זה סיני", "נחל איתן", "כבוש יחיד".

כל אחד מן הספרים האלה קובע ברכה לעצמו, וכולם ראויים לתשומת-לב יתירה בימינו אלה וכדאי להרחיב עליהם את הדיבור בקשר למצב הענינים ולהלך-הרוחות כעת במדינת ישראל.

אחרי קרב-ששת-הימים ("קרב" ולא "מלחמת", כי המלחמה של הערבים נגדנו נמשכת כבר חמישים שנה ותימשך בהכבדת-לב עד הגאולה השלמה) קמה בישראל "תנועה למען ארץ-ישראל השלמה", ובה נציגים מכל קשת המפלגות, ברובם כאלה שלפני כן היו מתנגדים מושבעים ל"כיבוש" או "סיפוח". תנועה זו הוציאה חוברת הסברה "ארץ-ישראל וגבולותיה" ובה היא העתיקה מתוך ספרי לימוד דברים מבלבלים על "שלושה תחומים" של גבולות הארץ. "תחום אבות", "תחום עולי מצרים" ו"תחום עולי בבל", כל תחום מצומצם מקודמו. הראשון, זה של ברית בין הבתרים, הוא כביכול תחום אידיאלי שלא היה קיים מעולם ונועד להישאר בבחינת כיסופים להלכתא למשיחא; השני אמנם כולל את שני עברי הירדן, אבל מוציא את חציו המערבי של חצי-האי סיני ואת צפון הארץ, פרט לגולן הנמצא בפנים התחום; השלישי איננו אלא איתור תחולת המצוות התלויות בארץ לאיזורים שמרבית תושביהם הם יהודים.

אפילו נציגי ההלכה, רבנים בישראל, מביעים דעה, שהמדבר בחצי-האי המכונה בימינו סיני הוא מדבר סיני שבתורה. מכאן מסקנה שאיננו שייך לנו, שכן מצינו כמה פעמים במדרש, כי הר סיני שבו ניתנה תורה לישראל הוא מקום הפקר ונמצא מחוץ לגבולות ארץ-ישראל.

עדות חולשת-הדעת במחננו הוא הצהרתו המסוכנת של שגירנו בוושינגטון יצחק רבין, ש"ישראל אמרה שתמשיך להחזיק בירושלים, כל יתר השטחים הם נושא למו"מ, שכן ישראל לא טענה מעולם שבדעתה להמשיך להחזיק בשטחים שכבשה במלחמת ששת הימים".

הנה לפניכם שלוש דוגמות של חולשת-הדעת בישראל ובעם היהודי, חולשת-הדעת שלנו המיוסדת על חינוכנו לנחיתות היא הסיבה של הסברתנו המבלבלת המומינה ומגבירה את הלחץ המדיני עלינו לסגת.

כדי לרפא את חולשת-הדעתנו המסוכנת צריך להחליף את ספרי הלימוד של גיאוגרפית ארץ-ישראל, את המפות והאטלסים. משימה לא פשוטה ולא קלה... ראשית כל עלינו להכיר ולדעת כי יסוד ושורש בסילוף הגאוגרפיה של

ארצנו הוא אך ורק שנאת ישראל מאז תרגום השבעים והאונומסטיקון של אבסביוס (אב הכנסייה מהמאה ה-4) ועד האסכולה הגרמנית. ששלטה בעולם המדעי והדתי החל מהמאה ה-18, והצטיינה במגמה להמעטת דמות עם ישראל. לדאבונו הלך בעקבותיה גם החוקר היהודי הדתי רבי יהוסף שוורץ בעל «תבואות הארץ», הוא הראשון בין היהודים שיצר את התיאוריה של שלושת מיני גבולות, ולא הרגיש שזה בניגוד גמור לדת היהודית ולספרותה העתיקה.

והנה בא ד"ר ח. בר-דרומא ועל סמך בדיקה יסודית מבוססת ביסוס מדעי של כל המקורות, משלנו ומשלהם, שאין, ולא יכול להיות, אלא גבול אחד ויחיד, היינו, מנהר מצרים, הוא הנילוס, ולא ואדי-אל-עריש, עד נהר פרת. סימוני הגבול במקומות שונים בתנ"ך מובאים בשינוי לשון לפי צורך הענין. והנה גם תוצאות קרבי-ששת-הימים העמידו אותנו ואת כל העולם בפני אמת גיאוגרפית בטחונות מוחשית וגלויה לעין כל, שנחל מצרים אינו אלא הזרוע המזרחי של הנילוס לפניו, ובימינו תעלת סואץ, והוא הגבול הטבעי היחיד, ומאחריו מזרחה אין שום אתר היכול להיות קו גבול. ואם יסוג צה"ל מהתעלה אפילו מטרים ספורים, יכולה מדינת ישראל להיהרס ח"ו תוך ימים ספורים. נתבהר פתאום לכולנו, שהגבול הדרומי של ארצנו הוא נהר מצרים וים סוף, כמו שכתוב בתורה בברית בין הבתרים ובפרשת משפטים.

זוהי אמת שחובה עלינו לפרסמה ולהפיצה ברבים, ביחוד לאחר שהתרגלנו זה מאות בשנים לראות את עצמנו כתולעת יעקב, ובהשפעת המדע המודרני, ביחוד האסכולה הגרמנית, עקרנו מלבנו את האמונה שהיינו עם גדול בארץ רחבה. גם התרגלנו לראות ביציאת מצרים שבתורה אגדות ונסים, ופתאום חוזרת לעיני דורנו מהדורה חדשה של יציאת מצרים ושיבת ציון מכל הגלויות, ודוקא «הכבדת לב פרעה» משחקת תפקיד מכריע בתהליך ההיסטורי הנשגב הזה, בהצילה אותנו מתוצאות פטפוט וכסל. לפיכך חובה עלינו להכיר את האמת הפשוטה, שארץ-ישראל היתה ועל כרחנו תהיה ארץ רחבה. כי למדינה בארץ מצומצמת אין אפשרות של קיום ולא זכות קיום, ובויתור על חלק כל שהוא, וביחוד על חצי-האי שבין מפרץ אילת ומפרץ סואץ, אנו מאבדים את זכותנו על הכל.

כדי להביא לשינוי ערכין הדרוש לנו עכשו אין טוב מספריו הנ"ל של

ד"ר ח. בר-דרומא.

ד"ר ש"ז צייטלין

ת-ל-א-ב-ב

3449, ירושלים, לא יאוחר מיום א' במנחם אב, תשל"א (1971).

הכנס הפאן־אמריקני הציוני הראשון

בראשית יוני התקיים במיאמי ביץ', פלורידה, הכנס ה"פאן־אמריקני" הציוני הראשון. בכנס הזה הותווה הכניית לשיתוף־פעולה בין יהדות ארצות צפון ודרום אמריקה ברוח ציוני. בין הפעולות המשותפות: חילופי תלמידי בתי ספר תיכון במחנות־קיץ לנוער בארצות־הברית ובקהילות ישראל שבארצות הדרום, תרגום ספרות ציונית מאנגלית ל־ספרדית ומספרדית לאנגלית והפעלת הכוחות התרבותיים שבין שני חלקי היבשת לשם העמקתו והרחבתו של הרעיון הציוני בי חוגים אוניברסיטאיים. כמורכב נתקבלה החלטה להקים בא"י מכון לחינוך מדריכי נוער מארצות דרום אמריקה ופתיחת מדור מיוחד בכפר סילבר לתכלית זו.

ד"ר יוסף שובוב, סגן־נשיא ההסתדרות הציונית באמריקה, ישב בראש ישיבת הכנס האחרונה.

פרופ' דוד מירסקי — נשיא "ההסתדרות העברית"

בכנס של ההסתדרות העברית באמריקה, שהתקיים באטלנטיק סיטי באמצע יוני, נבחר פרופ' דוד מירסקי, דיקן של מכללת שרון, לנשיאה. בישיבות הכנס השתתפו המשורר שמשון מלצר, שדיבר על מצב הספרות היעברית במדינת ישראל וחיים לבנון, שקרא לחיזוק התנועה העברית באמריקה. מר ח. נעמן, מסר דין־וחשבון על פעולות ההסתדרות במשך החודשים ששימש בה מזכיר כללי. המחנכים ועסקני התנועה: ד"ר יהודה פילטש, הנשיא לשעבר, קלמן בכרך, א. צ. וואהל וד"ר דוד רודבסקי ישבו בראש. בנאומיהם ובהרצאותיהם היתוו המשתתפים את דרכה ופעולותיה של ההסתדרות בעתיד.

ההנהלה החדשה מורכבת מאישים אלה: נשיא־כבוד: משה ניומן; נשיא: פרופ' דוד מירסקי. סגנים: יעקב אלקוב, משה שטיינר, צבי יהודה, משולם פיש, שריה שובין, נחום מיינדבאום, קלמן בכרך, א. צ. וואהל, יעקב

אגרות רב צעיר

החוקר והביבליוגרף הידוע, ד"ר ג. אלקושי, פרופסור לספרות עברית באוניברסיטה של תל־אביב, קיבל על עצמו את עריכתן והתקנתן לרפוס של אגרות רב צעיר, שיופיעו בכרכים אחדים. סופרי "בצרון" וקוראיו, שיש בידם אגרות מרב צעיר, מתבקשים להמציאן למערכת "בצרון", או לד"ר ג. אלקושי (רחוב אלפסי 15, ירושלים). אחרי שיצולמו יוחזרו בתודה לבעליהן.

פרס על שם שמחה זאב ומלכה זאלצמאן

לעידוד חקר הלשון העברית

האקדמיה ללשון העברית מכריזה על פרסי זאלצמאן לשנת תשל"א ותשל"א — כל אחד בסך 3000 ל"י.

1) פרס תשל"א יינתן על מפעל מחקרי של יחיד או של יחידים — בתחום הלשון העברית — בין שכבר הוחל בו ובין שעדיין לא הוחל בו.

הצעות המוגשות לאקדמיה לשם קבלת הפרס, חייבות לכלול תכנית, המתארת ומפרטת את דרך המחקר.

ההצעות יישלחו אל האקדמיה ללשון העברית לא יאוחר מיום א' במנחם אב תשכ"ט (1969).

2) פרס תשל"א יינתן על הטוב שבמחקרים, על הנושא: בחינת קליטתם של המונחים שקבע ועד הלשון העברית, או האקדמיה ללשון העברית, בלשון הכתובה. הכותב רשאי לבחור מונחים שבתחום מקצוע מסוים, או בדוגמאות סיפוטיות, או במלים נבחרות, וכן רשאי הוא לבחור ביספרות המקצועית, או בעתונות.

מחקר, המוגש לפרס תשל"א, לא יהא פחות משני גליונות דפוס של 24,000 סימני דפוס בכל גליון. המחקרים יוגשו בכתב־מכונה ובארבעה עותקים. על גוף החיבור לא יציין המחבר את שמו, אלא סימן מסוים ויצרף מעטפה סגורה, ובה הסימן ועל ידם שם המחבר ומענו.

על המשתתפים בתחרות לשלוח את מחקרים אל האקדמיה ללשון העברית, ת. ד.

ערי ז'בוטינסקי ז"ל

בגיל 58 נפטר בכי סיון ערי ז'בוטינסקי, בנו של המנהיג הציוני זאב ז'בוטינסקי. ערי היה פרופיסור למתימטיקה בטכניון בחיפה. המנוח למד בלונדון ובפרו והשתלם ב"הנדסה מיכנית. בשנות השלושים היה מראשי בית"ר והשתתף השתתפות פעילה בתנועה הרבזיוניסטית. הוא נאסר כמה פעמים על-ידי המשטר הבריטי ונעצר בעכו. בשנות מלחמת העולם השנייה היה ממארגני "עלייה ב'", בשנת 1940 הביא אונת פליטים מרומניה ובה 2350 איש. ערי שירת בצה"ל והוכתר בתואר דוקטור מטעם האוניברסיטה העברית בירושלים על חיבור במתימטיקה. הוא ייסד יחד עם שמואל תמיר את הסיעה "משטר חדש". שלום לעפרו.

ד"ר יצחק מרגלית ז"ל

בניוירוק נפטר המחנך והעסקן, ד"ר יצחק מרגלית. המנוח היה ממסיימי בית המדרש למורים מיסודה של ישיבה-אוניברסיטה ול-אחר מכן לימד בו תורת החינוך. במשך כמה שנים שימש מנהל של ועד החינוך החרדי שעליד הסתדרות המזרחי באמריקה. כמו-כן עמד בראש הסתדרות תניכי בית המדרש למורים והיה מעסקי הציונות הדתית. ד"ר מרגלית רכש לו ידדים רבים במידותיו ה-מצוינות, בבאמנותו ומסירותו לחינוך ה-עברי השלם. בשנתים האחרונות היה מ-מנהלי האיגוד העולמי למען החינוך היהודי. הוא חיבר ספר (באנגלית) על בתי מדרש למורים באמריקה.

הרב יעקב זאפנינסקי ז"ל

בנעוריו נתפרסם כ"עילוי מבלו". המנוח ישב כל ימיו על התורה ועל העבודה, ובעיקר שקד על חקר הלשון. לפני מלחמת עולם ב' בא לאמריקה והרביץ תורה ב-ישיבת רכנו יעקב יוסף. אף כאן הקדיש רוב זמנו למחקריו. לפני מספר שנים הפיעה מחברתו "מדרש שם ועבר" והוא הניח אחריו בכתובים מחקרים רבים שלא הספיק להוציאם בספר. הרב זאפנינסקי היה אציל-נפש, נעים הליכות וזכה לגדל משפחה ברוח דתי ועברי-ציוני מובהק.

קניגסבתג. גזבר: מרדכי גרשברג. יו"ר ועד התנהלה: ד"ר יהודה פילטש. מזכיר-כבוד: ד"ר י. דגני.

"יומן גיטו ורשה" בהוצאת "מורשת"

בחבורות האחרונות של "בצרון" נתפרסמו פרקים חדשים מ"יומן גיטו ורשה" לח. א. קפלן ז"ל. אנחנו מצטערים שבטעות לא צויין, שהזכות להדפסתם היא בידי הוצאת "מורשת" תל-אביב. כרך חדש של היומן יופיע בקרוב על-ידי הוצאה זו בהשתתפות של ד"ר אברהם י. כץ.

ד"ר אוסקאר ק. רבינוביץ ז"ל

בגיל שישים ושש נפטר לאחר מחלה ממושכה העסקן הציוני והחוקר ד"ר אוסקאר ק. רבינוביץ. המנוח ספג תורת ישראל ורוח האהבה והמסירות לערכי היהדות בבית אביו, שהיה בית-ועד לחכמים. — חייו של ד"ר רבינוביץ היו רצופים מעשים לשם הגשמת המטרה הציונית ההרצלית. בשנת 1924 הוכתר בתואר דוקטור באוניברסיטה של פראג ולאחר מכן לימד בה היסטוריה. משנת 1925 עד 1939 היה נשיא "ההסתדרות ה-ציונית החדשה", בציכוסלובקיה וערך כחמש שנים (1934—1939) את העתון "מדינה עברית". רבינוביץ עמד בראש הוועד בציכור סלובקיה להחרמת סחורה של גרמניה ה-נאצית וסייע באירגון עלייה ב' לא"י. — אחרי כיבוש ציכוסלובקיה בידי הנאצים, הצליח לברוח לפני היתפסו לפאריו ול-לונדון. שם חידש את פעולותיו במוסדות ובאירגונים יהודיים והיה חבר בוועד הפועל של הקונגרס היהודי העולמי.

ד"ר רבינוביץ חיבר כמה ספרים, וביניהם: "חמישים שנות ציוניות", "וינסטון צ'רצ'יל על הבעיה היהודית", "הרצל, אדריכל הצה-רת בלפור" ו"מפעל קפריסין היהודי", וכן גם השתתף בחיבור הספר "היהודים של ציכוסלובקיה" וגמר חיבור "ארנולד טוינבי והיהודים". הוא הגיח אחריו אשה, בן, ד"ר תיאודור ראב, פרופיסור-חבר בהיסטוריה בפרינסטון ובת, גב' יהודית ספיר, אח, אחות ושלושה נכדים.

AVRAM GROBAR'S

שי
Avram

NEW YORK'S ONLY

MEDITERRANEAN

NIGHT CLUB

Full Show Nightly

Full Dinner Menu

Cocktails - Dancing

Special Attention to Small Parties up to 100

Kosher Dinners Available Upon Request

"One feels like returning even before one has left"

AIR CONDITIONED

80 GROVE STREET

at 7th Ave. & W. 4th St., Greenwich Village

Closed Monday

Reservations: 243-9661

החתימו את ידיכם על „בצרון“

Use the Pleasant Laxative

Ex-Lax is the laxative you enjoy taking. Tastes like delicious chocolate, and gives thorough relief gently and comfortably. Ex-Lax is America's biggest selling laxative — used for over 50 years.

Buy the Economy 98c size

Save as much as 54c

Also available in 43c and 19c sizes

When Nature "forgets" . . . remember

EX-LAX

THE CHOCOLATED LAXATIVE

כשר ISRAEL & EUROPE כשר

WITH 2 KOSHER MEALS DAILY IN EUROPE

ISRAEL ITALY SWITZERLAND ENGLAND	3 Weeks from \$959.	14-21 DAY KOSHER EUROPE ONLY from \$539.
---	----------------------------------	---

Incl. R.T. Jet Fare & Land Arrangements
Also inquire about our Kosher 2 wks. Israel & 2 wks. Europe;
and 17 days Israel & 3 days London

KOSHER כשר CRUISES

DATES	PORTS	FROM
Aug. 1-8	Bermuda	\$199.
Sept. 12-19	Bermuda	\$178.
Nov. 21-26	Bermuda	\$125.
*Dec. 22-1/2/70	4 Ports	\$295.
Jan. 5-16	4 Ports	\$345.
PASSOVER '70: *April 20-May 7	4 Ports	\$295.

*Children Only \$10. per day

Contact your Travel Agent or:

ATLAS TOURS

580 7th Avenue
NEW YORK, N.Y. 10018

(212) JU 2-1545

בית הכנסת בית אל

222 שדרות אירווינגטון

סאוט אורנג', נ. ג.

הרב ד"ר תיאודור פרידמאן

היכל בית שלום

רוזלין ראוד על יד גורטרן סטייט פרקוויי

רוזלין הייטס, ל. א.

צבי ברוקשמיין, נשיא

אריה פ. היימס, רב

המרכז היהודי דהוליסבוד

הרב אליעזר ד. רבטמן

המכון העברי של וייט פליינס

וייט פליינס, נ. י.

א. גרוסמן, נשיא

הרב משה גראויר

הרב דוד הולאנד

המרכז היהודי של מאונט אידן, ברונקס

מכרך את מדינת ישראל

בית התלמוד תורה דמווד העיר מברך את

מדינת ישראל בעליה, פריחה ושגשוג

הרב אליעזר סילברמאן, מנהל

רוב ברכות ואיחולים

מאת ידיד

ביהכנ"ס בני ישראל

111 אירווינג פלייס

וואודסיר, ל. א.

ד"ר ישראל טפליץ, רב

הקתילה היהודית של ווירונה

56 שדרות גרוב, ווירונה נ. ג.

אלתר קריגל, רב

יחזקאל כהן, נשיא

קהילת „שערי צדק“

רחוב איסט בארקלי, היקסוויל, ל. א.

אליהו ד. סקייפט, רב

ב. פישמן, נשיא

ברכות נאמנות למדינת ישראל

ישראל הצעיר

דקוירגארדן הילס

הרב פ. שוינפלד

ברכת מזל טוב לכ"א שנות עצמאות ישראל
הרב צבי בן רוב הלוי לוזין ורעיתו

ברכת כל טוב למדינת ישראל ביום חגה

תוסיף ללכת מחיל אל חיל

ק"ק בני ישראל דאלמונט

דרך אלמונט ושדרת בייליס, אלמונט, ל. א.

א. מ. סוקובין, רב

ה. ריכטר, נשיא

כנסת ישראל של סי גייט

סי גייט ושדרת נאוטילוס

לואיס שכטר, נשיא

עזרא גלמן, רב

THE BROTHERHOOD SYNAGOGUE**קהילת בית אחים**

189 רחוב 13 מערבה, נ. י.

אירווינג י. בלוק, רב

דניאל ברסלובה, רב

ליב בירקוביטץ, חזן

בית הכנסת היכל ישראל

לונג ביטש, נ. י.

הרב ש. ד. גולדפארב

קהילת כנסת ישראל

פאר ראקוביי, ל. א.

רפאל פלקוביץ, רב

י. שניאורסון, נשיא

ק"ק בית ישראל

בקמדן, נ. גרסי

הרב מיכאל זויין

דוד רוזוף, נשיא

היכל עמנואל

בופלו, נ. י.

יצחק קליין, רב

ל. קאמינקר, נשיא

בית הלל מטעם בני ברית

המכללה העירונית של ניו-יורק

475 רחוב 140 מערבה

ניו-יורק, נ. י.

בית הלל מטעם בני ברית

באוניברסיטה קורנל

איטהאקא, נ. י.

הרב משה גולדפארב, מנהל

Dr. Wm. A. Orentlicher, Rabbi Bayside Jewish Center	Talmud Torah Tifereth Israel of E. Flatbush Rabbi Jacob D. Lief	Temple Emanu-El of Lynbrook Rabbi Harold I. Saperstein
Prospect Park Jewish Center Rabbi Abraham Kelman	Rabbi Paul Teicher and the Farmingdale Jewish Center	Temple Emanuel of Parkchester Rabbi Jos. Spevack
Radio City Synagogue Rabbi Jonah Weinberg	Temple Beth Ahm of Matawan, N.J. Rabbi Morris L. Rubenstein	Temple Emanuel Reform Cong. of Queens Rabbi Arthur Soifer
Rabbi Herbert J. Rose Jericho, L.I.	Temple Beth Am Bayonne, N. J. Rabbi Morris M. Tosk	Temple Emanu-El Yonkers, N. Y.
Dr. Hyman J. Routtenberg, Rabbi Nanuet Hebrew Center	Temple Beth El of Boro Park Rabbi Israel Schorr	Temple Sholom Religious School Plainfield, N. J.
Dr. David Rudavsky Jewish Culture Foundation New York University	Temple Beth Israel Port Washington, L. I.	Temple Sinai of Massapequa Rabbi Solomon Herbst
Saddle Brook-Rocheselle Park Jewish Center, N. J. Rabbi Steven Glazer	Temple Beth Ohr Clark, N. J.	Rabbi & Mrs. S. Weinberger Passaic, N. J.
Seaview Jewish Center, Bklyn Rabbi Norman J. Strizower	Temple Bnai Israel Nutley, N. J. Rabbi Hyman Danzig	Dr. Jos. I. Weiss, Rabbi Neponsit, L. I.
Sephardic Cong. of Long Beach Rabbi Asher H. Abbitan	Temple Emanuel of Boro Park Rabbi Baruch Silverstein	Rabbi Jacob Wendroff Queens Jewish Center Queens Village, N. Y.
Sephardic Temple Torah Israel Cong. Rabbi Eli Greenwald	Temple Emanu-El of Far Rockaway Rabbi Irving Lowenheim	Rabbi Benj. B. Wykansky Staten Island, N. Y.
		Yorktown Jewish Center Rabbi & Mrs. Stanley Urbas

דער „פארווערטס“ ...

איז די גרעסטע אידישע צייטונג אין דער וועלט ... נייעם
 אגענטורען און קארעספאנדענטען אינפארמירען אייך וועגען די
 לעצטע און וויכטיגסטע פאסירונגען אין מדינת ישראל, אַמעריקע
 און אלע אנדערע לענדער פון דער וועלט ... די באגאבסטע
 זשורנאליסטען, פעלימאניסטען, נאָוועלע און עדיטאָריעלע
 שרייבער שרייבן יעדען טאָג אין „פארווערטס“.

... צו זיין פולקאם אינפארמירט וועגען אידישען לעבען מוזט
 איר לייענען דעם „פארווערטס“ יעדען טאָג.

קויפט און לייענט דעם

„פארווערטס“
 יעדען טאָג אין יאָר!

תהילה למדינת ישראל על הישגיה בשנת העשרים ואחת לעצמאותה
SALUTE TO ISRAEL ON ITS TWENTY-FIRST ANNIVERSARY

Cong. Emunath Israel Rabbi Myer Leifer	Flushing Jewish Center Rabbi Paul L. Hait	Rabbi & Mrs. Marcus Kramer Staten Island, N. Y.
Cong. Ohab Zedek Yonkers, N. Y.	Forest Park Jewish Center, L. I. Rabbi Yitzchak A. Sladowsky	Lake Hiawatha Jewish Center Rabbi Abraham Zdanowitz
Cong. Ohav Sholaum New York City	Garden Jewish Center of Flushing Pres. Irving Glatzer	Rabbi & Mrs. Norman Lamm New York City
Cong. Pri-Eitz Chaim, Bklyn Rabbi Seymour Turk	Glenwood Jewish Center Rabbi Solomon E. Drillman	Lincoln Square Synagogue New York Rabbi Steven Riskin
Cong. Rodeph Sholom Rabbi Louis I. Newman	Rabbi & Mrs. Israel Goldblum East Orange, N. J.	Little Neck Jewish Center
Cong. Shaare Hatikvah, N. Y. Dr. Abraham D. Krauss, Rabbi	Greenburgh Hebrew Center Dobbs Ferry, N. Y. Rabbi Immanuel Lubliner	Little Synagogue, N. Y. Rabbi Jos. Gelberman
Cong. Shaare Zedek West N. Y., N. J. Pres. Irving Low	Hackensack Hebrew Institute Rabbi Jacob Kleinman	Manhattan Beach Jewish Center Rabbi Dr. Jos. Singer
Cong. Share Tefila of Kings H'way Rabbi Chas. Kahane	Harris Com. Center & Synagogue, N. Y. Pres. Seymour Coven	Mapleton Park Heb. Institute Rabbi Irving R. Halberstam
Cong. Sons of Israel Lakewood, N. J. Rabbi Paul Z. Levovitz	~~Hebrew Center of E. Bronx~~ Rabbi G. Romanoff Pres. George Ritzer	Dr. Israel R. Margolies, Rabbi Beth Am, The Peoples Temple
Cong. & Talmud Torah Ahavath Achim, B'klyn Rabbi Israel Poleyeff	Hicksville Jewish Center L. I.	Marine Park Jewish Center Rabbi Abraham R. Besdin
Cong. Tifereth Israel Glen Cove, L. I. Rabbi David L. Blumenfeld	Rabbi Richard J. Israel New Haven, Conn.	Rabbi & Mrs. Daniel H. Mehlman Arverne, L. I.
Cong. Tifereth Israel of Mapleton Park Dr. Kurt Klappholz, Rabbi	Jericho Jewish Center Rabbi Stanley Steinhart	Mosholu Jewish Center Rabbi Herschel Schacter
East Concourse Heb. Center Rabbi Henry Book	Jewish Center of Bayside Hills, L. I. Rabbi Israel Stein	New Hyde Park Jewish Community Center Rabbi David Moseson
East Nassau Hebrew Cong. Syosset, L. I. Rabbi Morris Appleman	Jewish Center of Wakefield & Edenwald Dr. Benj. Helfgott, Rabbi	New Milford Jewish Comm. Center Rabbi Harold D. Halpern
Elmhurst Jewish Center Rabbi Nathan Bamberger	Jewish Community Center of Paramus Rabbi Aryeh Gottlieb	Northeast Jewish Center Yonkers Rabbi Joseph Wise
Dr. Salomon Faber, Rabbi Kew Gardens Anshe Sholom Jewish Center	Judea Center Synagogue Brooklyn, N. Y. Dr. Meir Feldman, Rabbi	Rabbi Jacob Novogrodsky Cong. Beth Jacob of Astoria
Rabbi Irwin Feldman Linden, N. J.	Kingsway Academy Brooklyn, N. Y. J. Shelley Applebaum, Princ.	Ocean Ave. Synagogue Rabbi Simon Winograd
First Hebrew Cong. of Peekskill Rabbi Chaim Rozwaski		Ocean View Jewish Center Rabbi Irving Filler

תהילה למדינת ישראל על הישגיה בשנת העשרים ואחת לעצמאותה
SALUTE TO ISRAEL ON ITS TWENTY-FIRST ANNIVERSARY

<p>Young Israel of Ave. U Brooklyn, N. Y. Rabbi Zev C. Minkovitz Pres. Harry Gold</p>	<p>Young Israel of Ocean Pky Rabbi Herbert W. Bomzer</p>	<p>Clifton Jewish Center Clifton, N. J. Rabbi, Dr. Eugene Markovitz</p>
<p>Young Israel of Boro Park 1349-50 St., Brooklyn, N. Y. Rabbi Gedalia D. Schwartz Pres. Seymour Pincus Ex. Dir. Meyer Hochhauser</p>	<p>Young Israel of Sunnyside Rabbi Chaim J. Meskin</p>	<p>Community Synagogue Center of Manhattan Rabbi Abraham H. Hartstein</p>
<p>Young Israel of Briarwood Jamaica, L. I. Rabbi Elias Lauer Pres. Ben Spigelman</p>	<p>Young Israel of Woodmere, L. I. Rabbi Sidney Lebor</p>	<p>Concourse Center of Israel Rabbi Morris Berman</p>
<p>Young Israel of Concourse 1040 Grand Concourse Bronx, N. Y. Rabbi Max Hoch Pres. Jerry Rothman</p>	<p>Astoria Center of Israel Rabbi Alvin Kass</p>	<p>Cong. Adas Israel Passaic, N. J. Dr. Leon Katz, Rabbi</p>
<p>Young Israel of Flatbush 1012 Avenue I, Brooklyn, N. Y. Rabbi Solomon J. Sharfman Fred Goldschmidt Sidney Feinberg</p>	<p>Ave. O Jewish Center Rabbi Philip H. Singer</p>	<p>Cong. Agudas Achim Schenectady, N. Y. Rabbi Sidney Zimmerman</p>
<p>Young Israel of Forest Hills Yellowstone Blvd. & Burns St. Forest Hills, L. I. Rabbi Marvin Luban</p>	<p>Beach Haven Jewish Center Brooklyn, N. Y.</p>	<p>Cong. Agudath Sholom of Flatbush Rabbi Solomon Kornfeld</p>
<p>Young Israel of Hillcrest 169-07 Jewel Avenue Flushing, L. I. Rabbi Sholem B. Kowalsky Pres. Jack Cohen</p>	<p>Rabbi & Mrs. Rubin H. Bendelstein Bayonne, N. J.</p>	<p>Cong. Ahavath Achim, B'klyn Dr. Nathan Goldberg, Rabbi</p>
<p>Young Israel of Oceanside 150 Waukens Ave. Oceanside, L. I. Rabbi. Benj. Blech Pres. David Schneck</p>	<p>Beth O'r Religious School Clark, N. J. Rabbi Theodore Stampfer</p>	<p>Cong. Ahavath Achim Brooklyn, N. Y. Rabbi Israel Polyeff</p>
<p>Young Israel of Windsor Park 67-45 215 St., Bayside, L. I. Rabbi Louis Bernstein Pres. Irving Loveman</p>	<p>Beth Sholom Synagogue Hartford, Conn.</p>	<p>Cong. Ahavath Israel Kingston, N. Y.</p>
<p>Young Israel of Jackson Hts. Rabbi Y. Pollak</p>	<p>Bethpage Jewish Com. Center Rabbi Kenneth Poplack</p>	<p>Cong. Ahavat Shalom Lakewood, N. J. Rabbi Raphael Miller</p>
<p>Young Israel of Mosholu Pkway, Rabbi Z. Charlop</p>	<p>Beth Sholom Center, Amityville, L. I. Rabbi Leon Spielman</p>	<p>Cong. Bachurei-Chemed Long Beach, L. I. Pres. David Freedman</p>
<p>Young Israel of New Hyde Park, Rabbi Meyer Bilitzky</p>	<p>Rabbi Morrison David Bial Summitt, N. J.</p>	<p>Cong. Beth Israel of Brooklyn Rabbi & Mrs. Jos. Levinson</p>
	<p>Rabbi Jerome H. Blass Bergenfield-Dumont Jewish Center, N. J.</p>	<p>Cong. Beth Israel of Richmond Hill Rabbi David Fingerer</p>
	<p>B'nai B'rith Hillel Foundation Yale University</p>	<p>Cong. Beth Sholom Mineola, L. I. Rabbi Irving Rockoff</p>
	<p>Bnai Israel Jewish Center of East Flatbush, Bklyn Dr. Noah Rosenbloom, Rabbi</p>	<p>Cong. Bnai Israel Fairlawn, N. J. Rabbi Stanley Bramnick</p>
	<p>Bound Brook Jewish Center N. J. Rabbi David P. Prince</p>	<p>Cong. B'nai Israel Freeport, L. I.</p>
	<p>Briarwood Jewish Center, L. I. Rabbi J. Melber</p>	<p>Cong. Bnai Jacob Hebrew School of Flatbush Rabbi Jacob Weitzman</p>
	<p>Rabbi & Mrs. A. Brilliant</p>	

תהילה למדינת ישראל על הישגיה בשנת העשרים וחמה לעצמאותה
SALUTE TO ISRAEL ON ITS TWENTY-FIRST ANNIVERSARY

<p>Temple Sholom Religious School Monticello, N.Y. Rabbi Solomon Agin Pres. Jerome Lieberman</p>	<p>Temple Sinai of Bergen County 1 Engle St., Tenafly, N.J. Rabbi Irwin Blank Pres. Marvin H. Barsky</p>	<p>United Synagogue of Hoboken Hoboken, N.J. Rabbi Samuel Tabak Pres. Sam Schleikorn</p>
<p>Temple Sholom 385 Howland Ave. River Edge, N.J. Rabbi Joseph Rudavsky Pres. Howard Goodman</p>	<p>Temple Society of Concord 910 Madison St. Syracuse, N.Y. Rabbi Benjamin Friedman Rabbi Theodore S. Levy</p>	<p>Utopia Jewish Center 64-41 Utopia Pkway Flushing, L.I. Rabbi Solomon Goldman Pres. Jack Don</p>
<p>Temple Sholom Somerville, N.J. Rabbi Martin Merin Pres. Sidney Rosenblum</p>	<p>Temple Torah of Little Neck Little Neck, L. I. Rabbi Irving Levitz Pres. Samuel Mindel</p>	<p>Van Cortlandt Jewish Center 3880 Sedgwick Ave., Bronx Dr. Jacob Sodden, Rabbi Pres. Emory J. Worth</p>
<p>Temple Sholom Plumtree Dr. & Brookside Crt. Westbury, L.I. Rabbi M. Aranov Pres. Paul Felder</p>	<p>The Temple Cleveland, Ohio Rabbi Daniel Jeremy Silver</p>	<p>Vassar Temple Poughkeepsie, N. Y. Rabbi Henry Bamberger Pres. Robert Lipshutz</p>
<p>Temple Shomrei Emunah 67 Park St. Montclair, N.J. Rabbi Dr. J. Schnitzer</p>	<p>Throggs Neck Jewish Center 2918 Lafayette Ave., Bronx Rabbi Israel Zalisky Pres. Rubin Lapis</p>	<p>Village Temple 33 E. 12th St., New York Rabbi Harvey Tattlebaum Pres. William A. Wingate</p>
<p>Temple Sinai of B'klyn Arlington Ave. & Bradford Brooklyn, N. Y. Rabbi Ralph Silverstein Pres. A. Fredrick Meyerson</p>	<p>Tremont Temple 2064 Grand Concourse Bronx, N. Y. Rabbi Abraham Krantz Pres. Bernard Levitt</p>	<p>Wantagh Jewish Center 3710 Woodbine Ave. Wantagh, L.I. Rabbi Mordecai Rubin Pres. Arthur Gaines</p>
<p>Temple Sinai New Albany Rd. Cinnaminson, N.J. Rabbi Robert Layman Pres. Martin Brill</p>	<p>Union Reform Temple 475 N. Brookside Ave. Freeport, L. I. Rabbi Bernard Zlotowitz Pres. David Krieger</p>	<p>Washington Heights Cong. 510 West 161st St., New York Rabbi I. N. Weinberg Julius Hirsch, Pres.</p>
<p>Temple Sinai 41 W. Hartford Rd. Newington, Conn. Rabbi Marc Brownstein Pres. Samuel Kostin</p>	<p>Union Temple of Brooklyn 17 Eastern Pkway Dr. A. Stanley Dreyfus, Rabbi Pres. Charles I. Rockmore</p>	<p>Westbury Hebrew Cong. Old Westbury Rd. Old Westbury, L. I. Rabbi Melvin Kieffer Pres. Stanley Arlin</p>
<p>Temple Sinai 425 Roslyn Rd. Roslyn Hts., L. I. Rabbi Norman Kahan Rabbi Arthur I. Baseman Sidney M. Goetz</p>	<p>United Community Center and Temple Beth El Bway & Locust Ave. Cedarhurst, L. I. Dr. Edward T. Sandrow Rabbi Pres. Philip Wiesel</p>	<p>Westchester Jewish Center Rockland & Palmer Ave. Mamaroneck, N. Y. Rabbi Irving Koslowe Pres. Abraham S. Guterman</p>
<p>Temple Sinai Lakeside Drive Stamford, Conn. Rabbi Samuel M. Silver Pres. Robert L. Luery</p>	<p>United Jewish Center 141 Deer Hill Ave. Danbury, Conn. Rabbi Jerome R. Malino</p>	<p>Westchester Reform Temple 255 Mamaroneck Road Scarsdale, N. Y. Rabbi Jack Stern, Jr. Ed. Dir. Bert S. Gerard</p> <p>Whitestone Hebrew Center 12-45 Clintonville Ave. Whitestone, L. I. Rabbi Ezra Finkelstein Pres. Charles Bardekoff</p>

<p>Temple Emanuel 111 Wash. Ave., Westwood, N.J. Rabbi, Dr. Andre Ungar Pres. Dr. Edward Remnick</p>	<p>Temple Israel 600 New Scotland Ave. Albany, N. Y. Rabbi Herman Kieval Pres. Howard Kohn</p>	<p>Temple Israel 475 Grove St. Ridgewood, N.J. Rabbi Zachary I. Heller</p>
<p>Temple Emanu-El Willingboro, N.J. Rabbi Richard A. Levine Pres. Jerome Ellner</p>	<p>Temple Israel Deerfield Pk. Binghamton, N. Y. Rabbi Jacob Hurwitz Pres. William Katz</p>	<p>Temple Israel Westport, Conn. Rabbi Byron T. Rubenstein Pres. Jerome Kapner</p>
<p>Temple Emeth Bergen Co. Reform Temple 1666 Windsor Rd., Teaneck, NJ Rabbi Louis J. Sigel Pres. Rolf Feder</p>	<p>Temple Israel 207 Edgewater Rd. Cliff Side Park, N.J. Pres. Irving Kamil</p>	<p>Temple Israel Center 280 Old Mamaroneck Road White Plains, N. Y. Rabbi Max Gelb Pres. Dr. Murray Fingeroth</p>
<p>Temple Emeth Shalom 8501 Ventnor Ave. Margate City, N. J. Rabbi Seymour M. Rosen Pres. Abe Casel</p>	<p>Temple Israel 108 Old Mill Road Great Neck, L. I. Rabbi Mordecai Waxman Assoc. Rabbi J. Orenstein Pres. Jeff Shor</p>	<p>Temple Judea Jerusalem at Central Massapequa, L. I. Dr. Harold L. Krantzler, Rabbi Pres. Edwin Kliegman</p>
<p>Temple Gates of Heaven 852 Ashmore Ave. Schenectady, N. Y. Rabbi Dr. Michael M. Szenes Pres. T. Feigenheimer</p>	<p>TEMPLE ISRAEL OF HOLLYWOOD Dr. Max Nussbaum, Rabbi</p>	<p>Temple Menorah Little Neck, L. I. Rabbi David L. Kline Pres. Jerome Millhauser Cantor Jo. Beinhorn</p>
<p>Temple Gates of Prayer 38-20 Parsons, Flushing, L. I. Rabbi Samuel Schaffler Pres. Philip Wolinsky</p>	<p>Temple Israel of Lawrence 140 Central Avenue Lawrence, L. I. Rabbi Joel Y. Zion Pres. Millard Cohen</p>	<p>Temple North Country Reform Glen Cove, L. I. Rabbi A. M. Winters Pres. Erwin Schaeffer</p>
<p>Temple Gates of Zion 322 N. Corona Ave. Valley Stream, L. I. Rabbi Simon Resnikoff Pres. P. Goodman</p>	<p>Temple Israel 456 Webster Avenue New Rochelle, N. Y. Rabbi Jacob K. Shankman Rabbi Bruce Freyer Pres. Harold Oshlag</p>	<p>Temple Shaare Zedek 383 Colvin Ave. Buffalo, N. Y. Rabbi Isaac Klein Pres. Haskel Penn</p>
<p>Temple Hillel of Flatlands 2164 Ralph Ave., Brooklyn, N.Y. Rabbi Marvin Goldman Pres. Alvin Janover</p>	<p>Temple Israel of Northern Westchester Croton-on-Hudson, N. Y. M. A. Robinson, Rabbi Pres. Eli Kalish</p>	<p>Temple Shalom of Matawan Matawan, N.J. Rabbi Henry Weiner Pres. Arnold Katinsky</p>
<p>Temple Hillel 1000 Rosedale Rd. Valley Stream, L. I. Rabbi Morris S. Friedman Pres. Myron Joffe</p>	<p>Temple Israel of the Oranges & Maplewood 432 Scotland Road South Orange, N. J. Rabbi Herbert Weiner Pres. Murray Maslow</p>	<p>Temple Sharey Tefilo 57 Prospect St., E. Orange, N. J. Rabbi Charles A. Annes Pres. Daniel S. Goldberg</p>
<p>Temple Isaiah 75-24 Grand Central Pkwy Forest Hills, N. Y. Rabbi Jacob Polish Charles Farber, Pres.</p>		<p>Temple Sholom Cedar Grove, N.J. Rabbi Paul Liner Pres. Ralph Zeidel</p>
		<p>Temple Sholom 273-10 Union Turnpike Floral Park, L. I. Rabbi Reuben Luckens Pres. Julius Altschuler</p>

תהילה למדינת ישראל על הישגיה בשנת העשרים ואחת לעצמאותה
SALUTE TO ISRAEL ON ITS TWENTY-FIRST ANNIVERSARY

<p>Temple Beth Shalom Jewish Center of the Mahopacs Mahopac, N. Y. Rabbi Philip Fleischer</p>	<p>Temple B'nai Israel New Britain, Conn. Rabbi Harry Z. Zwelling Pres. Milton Birnbaum</p>	<p>Temple Emanuel of Great Neck 150 Hicks Lane, Great Neck, L.I. Rabbi Avraham Soltes Pres. Austin Graham</p>
<p>Temple Beth Sholom Green Street Haddon Heights, N. J. Rabbi Albert L. Lewis Pres. Leon Rosenthal</p>	<p>Temple B'nai Or 330 South St. Morristown, N. J. Rabbi Z. David Levy Pres. Milton Israel</p>	<p>Temple Emanuel 243 Albany Ave. Kingston, N. Y. Rabbi Jonathan Eichhorn Pres. Harry Gold</p>
<p>Temple Beth Sholom 400 E. Middle Turnpike Manchester, Conn. Rabbi Dr. Leon Wind</p>	<p>Dr. & Mrs. M. Routtenberg Temple B'nai Sholom 100 Hempstead Ave. Rockville Center, L. I.</p>	<p>Temple Emanu-El of West Essex 264 W. Northfield Rd. Livingston, N. J. Rabbi Kenneth Rivkin Pres. Sol Burak</p>
<p>Temple Beth Sholom 228 New Hempstead Rd. New City, N. Y. Rabbi Robert D. Schreiberman Pres. Seymour Bernstein</p>	<p>Temple B'rith Kodesh Rochester, N. Y. Rabbi Philip Bernstein Rabbi Herbert Bronstein</p>	<p>Temple Emanu-El Keren Ami Council Religious School Long Beach, L. I. Rabbi Bernard Kligfeld Pres. Benjamin Hyman</p>
<p>Temple Beth Tikvah Wayne Jewish Community Wayne, N. J. Rabbi Shai Sacknai Pres. Ted Eisen</p>	<p>Temple Concord 9 Riverside Drive Binghamton, N. Y. Rabbi Elihu Schagrin Pres. Alec Rosefsky</p>	<p>Temple Emanu-El 1701 Washington Ave. Miami Beach, Fla. Rabbi Dr. Irving Lehrman Pres. Max Boderman</p>
<p>Temple Beth Torah 1200 Logan Road Wanamassa, N. J. Rabbi Jacob Friedman Kurt Gruenwald, Pres.</p>	<p>Temple Emanu-El 2100 Highland Ave. Birmingham, Ala. Rabbi Dr. Milton L. Grafman Pres. F. Weil, Sr.</p>	<p>Temple Emanuel 3315 Hillside Avenue New Hyde Park, L. I. Rabbi Dr. Andrew J. Robins Pres. David Sigler</p>
<p>Temple Beth Torah 243 Cantiague Rd. Westbury, L. I. Rabbi Donald Frieman Pres. Harold Brensilver</p>	<p>Temple Emanu-El of Canarsie 1880 Rockaway Pkwy Brooklyn, N. Y. Rabbi Paul Kushner Pres. Bernard Gold</p>	<p>Temple Emanuel Bway & E. 33 St., Paterson, N.J. Rabbi David H. Panitz Pres. Monroe Potosh</p>
<p>Temple Beth Zion Buffalo, N. Y. Rabbi Dr. Martin Goldberg Assoc. Rabbi Ronald Goldstein Ed. Dir. Robert Gillette</p>	<p>Temple Emanuel Cherry Hill, N. J. Rabbi Herbert M. Yarrish Rabbi Norman Patz</p>	<p>Temple Emanuel 130 Park St. Ridgefield Park, N. J. Rabbi Samuel Mendelowitz Pres. Dr. Saul Katz</p>
<p>Temple B'nai Abraham 127 E. Main St. Meriden, Conn. Rabbi Albert N. Troy Pres. Seymour Berson</p>	<p>Temple Emanu-El of East Meadow 123 Merrick Ave. East Meadow, L. I. Rabbi Lewis Satlow Pres. David Ivler</p>	<p>Temple Emanu-El of Irondequoit 2956 St. Paul Blvd. Rochester, N. Y. Rabbi Allan Levine Pres. Herbert Zweig</p>
<p>Temple B'nai Abraham 621 Clinton Ave. Newark, N. J. 07108 Dr. Joachim Prinz, Rabbi Pres. Sam Gittlin</p>	<p>Temple Emanu-El 147 Tenafly, Englewood, N.J. Rabbi Arthur Hertzberg Pres. H. Liebergall</p>	

תהילה למדינת ישראל על הישגיה בשנת העשרים ואחת לעצמאותה
SALUTE TO ISRAEL ON ITS TWENTY-FIRST ANNIVERSARY

<p>Temple Beth Am Miami, Florida Rabbi Herbert M. Baumgard Pres. George Malin</p>	<p>Temple Beth El 1373 Bellmore Road North Bellmore, L.I. Rabbi Nathan Rosenbaum Pres. Dr. Seymour Rieger</p>	<p>Temple Beth El 114 Prospect St. Stamford, Conn. Rabbi Alex J. Goldman Pres. Mortimer Karp</p>
<p>Temple Beth Am Pearl River, N.Y. Rabbi Milton Weinberg Pres. David Kratzok</p>	<p>Temple Beth El of North Bergen, N.J. Rabbi Sidney Nissenbaum Pres. Dr. Melvin Katz</p>	<p>Temple Beth El 1528 E. Genesee St. Syracuse, N.Y. Rabbi Jacob H. Epstein Pres. Morris B. Swartz</p>
<p>Temple Beth Avodah Carmine Ave., Westbury, L.I. Rabbi Arnold H. Miller Pres. Murray Weinblatt</p>	<p>Temple Beth El of Northern Valley Closter, N.J. Rabbi Dr. L. S. Kravitz Pres. Bernard Gruban</p>	<p>Temple Beth El 2368 Eggert Rd. Tonawanda, N.Y. Rabbi Milton Feierstein Pres. Norman Pearlstein</p>
<p>Temple Beth El 605 Asbury Ave. Asbury Park, N.J.</p>	<p>Temple Beth El of Northern Westchester Chappaqua, N.Y. Rabbi Chaim Stern Pres. Irving Kraus</p>	<p>Temple Beth El 2500 — 21st St. Troy, N.Y. Rabbi David Marter Pres. Norman Cohen</p>
<p>Temple Beth El Walnut Ave., Cranford, N.J. Rabbi Sidney D. Shanken Pres. Sholom A. Banks</p>	<p>Temple Beth El 45 Oak St., Patchogue, L. I. Rabbi David Schudrich Pres. Jacob M. Berkowitz</p>	<p>Temple Beth El 1607 Genesee St., Utica, N. Y. Rabbi & Mrs. A. Eckstein</p>
<p>Temple Beth El 1374 North Ave. Elizabeth, N.J. Rabbi Irwin H. Fishbein Pres. Marvin Nusbaum</p>	<p>Temple Beth El Plainfield, N.J. Rabbi Moshe Samber Pres. Dr. Max Hollander</p>	<p>Temple Beth Elohim Mid-Island Reform Temple 926 Round Swamp Road Old Bethpage, N.Y. Rabbi Louis Stein Pres. Charles Levey</p>
<p>Temple Beth El 5 Old Mill Road Great Neck, L.I. Rabbi Jacob P. Rudin Pres. Dr. Seymour Rieger</p>	<p>Temple Beth El Port Jervis, N.Y. Rabbi Jacob Garfinkel Pres. Joseph Sarfatti</p>	<p>Temple Beth Emeth of Flatbush 83 Marlborough Rd. Bklyn Rabbi Samuel D. Soskin Pres. E. Louis Gothelf</p>
<p>Temple Beth El 71 Bentley Ave., Jersey City Rabbi Samuel A. Berman Pres. Howard R. Weil</p>	<p>Temple Beth El 130 Grand St. Poughkeepsie, N.Y. Rabbi Erwin Zimet Pres. Chas. Rosenberg</p>	<p>Temple Beth Jacob Newburgh, N.Y. serving the cause of Liberal Judaism in the Mid-Hudson Valley Richard F. Steinbrink, Rabbi</p>
<p>Temple Beth El Lindell Blvd. & Walnut St. Long Beach, L.I. Rabbi Ephraim S. Kolatch Pres. Benjamin Hyman</p>	<p>Temple Beth El 139 Winston Rd. South Rochester, N.Y. Rabbi Abraham J. Karp Pres. Dr. Peter Adelstein</p>	<p>Temple Beth Shalom 9 Stanworth Rd. Kendall Park, N.J. Rabbi Louis Blumenthal Pres. Norman Schiff</p>
<p>Temple Beth El of Manhattan Beach 111 West End Ave., Bklyn Rabbi Louis M. Lederman Pres. David G. Paris</p>	<p>Temple Beth El Spring Valley, N.Y. Rabbi Louis Frishman Pres. Milton Levine</p>	
<p>Temple Beth El 500 N. Jerome Ave. Margate, N.J. Rabbi Jerome Lipsitz Pres. Irving Sheinfeld</p>		

תהילה למדינת ישראל על הישגיה בשנת העשרים ואחת לעצמאותה
SALUTE TO ISRAEL ON ITS TWENTY-FIRST ANNIVERSARY

<p>Progressive Synagogue 1395 Ocean Ave. Brooklyn, N. Y. 11230 Dr. Theodore N. Lewis, Rabbi</p>	<p>Jacob H. Schiff Center 2510 Valentine Ave., Bx. Rabbi Samuel Penner Presidium: Harry H. Dorer Leo Stupell</p>	<p>Temple Adath Yeshurun 601 S. Crouse Ave. Syracuse, N. Y. Rabbi Irwin I. Hyman Pres. Melvin Rudolph</p>
<p>Rego Park Jewish Center 97-30 Queens Blvd. Rego Park, L. I. Rabbi Josiah Derby Pres. Charles K. Rehner</p>	<p>Rabbi & Mrs. Edward Shapiro Norwich Jewish Center Norwich, N. Y.</p>	<p>Temple Ahavath Sholom of Flatbush Rabbi Robert M. Miller Rabbi Emeritus A. Alan Steinbach Pres. Norman I. Saunders</p>
<p>RELIGIOUS SCHOOL REFORM JEWISH CONGREGATION OF MERRICK, L. I. Merrick & Kirkwood Ave. Rabbi Sanford E. Saperstein Pres. Seymour Brill</p>	<p>Shelter Rock Jewish Center Shelter Rock Rd., Roslyn, L. I. Rabbi Myron M. Fenster Pres. Edwin Albom</p>	<p>Temple Anshe Chesed 824 West End Ave. NYC. Rabbi Joseph P. Sternstein Pres. Albert Cohen</p>
<p>The Religious School Reform Temple of Fairlawn, N. J. 10-10 Plaza Road Rabbi Selig Salkowitz</p>	<p>Shore Park Jewish Center 2959 Ave. Y, Brooklyn, N. Y. Rabbi Mordecai N. Goldzweig Pres. Sheldon Pfeffer</p>	<p>Temple Avodah Oceanside, L. I. Rabbi Philmore Berger Pres. Henry Rohr</p>
<p>Remsen Heights Jewish Center 1115 E. 87th St., Brooklyn, N.Y. Rabbi Philip Blachorsky Pres. Irving Schwartz</p>	<p>Shore Parkway Jewish Center 2616 Cropsey Ave., B'klyn, N.Y. Rabbi Harold Friedlander Pres. Sheldon Pfeffer</p>	<p>Temple Beth Ahm 60 Baltusrol Way Springfield, N.J. Rabbi Reuben R. Levine</p>
<p>Riverdale Jewish Center 3700 Independence Ave. Riverdale, N. Y. Dr. Irving Greenberg, Rabbi Pres. Alfred Schoen</p>	<p>Sinai Reform Temple Rabbi Joel C. Dobin Bay Shore, L. I. Pres. Leonard Weinstein</p>	<p>Temple Beth Am 1660 Sheridan Drive Buffalo, N. Y. Rabbi Daniel Kerman Pres. Dr. Allan Grossberg</p>
<p>Riverdale Temple W. 246 St. & Independence Riverdale, N. Y. Rabbi Morris N. Kertzer Pres. Arthur Karger</p>	<p>Society for the Advancement of Judaism 15 West 86 St., N. Y. Rabbi Alan W. Miller Hyman Chipkin Chairman of the Board</p>	<p>Temple Beth Am Colonia, N. J. Rabbi Saul Hyman Pres. Albert Kapit</p>
<p>Rosedale Jewish Center 247-11 Frances Lewis Blvd. Rosedale, L. I. Rabbi Ervin Birnbaum Pres. Stanley Samuelson</p>	<p>South Baldwin Jewish Center 2959 Grand Ave. Rabbi A. David Arzt Pres. Benjamin Asarch</p>	<p>Temple Beth Am 3249 E. Henrietta Rd. Henrietta, N. Y. Pres. Jerome Bloomberg</p>
<p>In Honor of Rabbi & Mrs. Gilbert Rosenthal on his book MAIMONIDES His Wisdom For Our Time from Rabbi & Mrs. Henry Sosland</p>	<p>So. Huntington Jewish Center 2600 New York Ave. Huntington, L. I. Rabbi Morris M. Shapiro Pres. Benj. Asarch</p>	<p>Temple Beth Am 120-43 166th St. Jamaica, L. I. Rabbi Fred Neulander</p>
<p>Dr. & Mrs. Max Schenk Brooklyn, N. Y.</p>	<p>South Side Hebrew Cong. 7401 S. Chappel Ave. Chicago 49, Illinois</p>	<p>Temple Beth Am Madison at Cray Ave. Lakewood, N. J. Rabbi Stanley Yedwab out-Pres. Stanford Kane in-Pres. Allan Galis</p>

<p>Larchmont Temple 73 Larchmont Ave. Rabbi Arnold G. Kaiman Pres. Lester J. Koch</p>	<p>Midway Jewish Community Center 330 So. Oyster Bay Syosset, L. I. Rabbi B. A. Rubenstein Pres. Howard N. Slade</p>	<p>North Shore Synagogue 83 Muttontown Rd. Syosset, L. I. Rabbi Daniel Fogel Pres. Annette Daum</p>
<p>Laurelton Jewish Center 228-02 137 Ave., Laurelton Rabbi Howard Singer Outg. Pres. Harry Spar Inc. Pres. Harry Katz</p>	<p>Millinery Center Syn. 1025 Ave. of the Americas New York City Rabbi A. J. Burnstein Pres. Moe Brillstein</p>	<p>North Suburban Synagogue Beth El 1175 Sheridan Road Highland Park, Ill. Rabbi Philip L. Lipis</p>
<p>Lincoln Park Jewish Center 311 Central Park Ave., Yonkers Rabbi S. W. Sternstein Pres. Abe Zutin</p>	<p>Monmouth Reform Temple of Greater Red Bank Shrewsbury, N.J. Rabbi Edward Ellenbogen Pres. Robert Lane</p>	<p>Oakland Jewish Center 61-35 220 St., Bayside, L. I. Rabbi Irwin Isaacson</p>
<p>Lindenhurst Hebrew Cong. Lindenhurst, L. I. Rabbi Joshua Sodden Pres. Murray Bunin</p>	<p>Monroe Temple of Liberal Judaism Monroe, New York Rabbi Daniel M. Lowy Pres. Nathaniel Korn</p>	<p>Oceanside Jewish Center 2860 Brower Ave. Oceanside, L. I. Rabbi Gilbert S. Rosenthal Pres. Philip Oklan</p>
<p>Maarev Temple Encino, Calif. Rabbi Dr. Kalman Friedman Pres. Theodore Glenn</p>	<p>Mt. Freedom Jewish Center Sussex Turnpike Mt. Freedom, N.J. Rabbi Jerry Pruzansky Pres. Herbert Glaubman</p>	<p>Ocean Parkway Jewish Center 550 Ocean Parkway, Brooklyn Rabbi Howard Kahn Pres. Ben Like</p>
<p>Madison Jewish Center 2989 Nostrand Ave., Bklyn Rabbi J. Lindenberg Pres. Herman D. Tabak</p>	<p>Mt. Neboh Congregation 130 W. 79 St. New York Rabbi Philip Hiatt Pres. Donald Flamm</p>	<p>Oyster Bay Jewish Center Oyster Bay, L. I. Rabbi Samuel Press Pres. Dr. Erwin Bard</p>
<p>Malverne Jewish Center 1 Norwood Avenue Malverne, L. I. Rabbi Theo. Steinberg Pres. Murray Greenspan</p>	<p>Nassau Community Temple 240 Hempstead Ave. West Hempstead, L. I. Rabbi Sidney Ballon Pres. Leo Salomon</p>	<p>Ozone Park Jewish Center 107-17 89 St., Ozone Pk. Rabbi Samuel Landa Pres. Harry Eichler</p>
<p>Marathon Jewish Community Center Douglaston, L. I. Rabbi Henry Dicker Pres. Elliot Goldstein Cantor Earl J. Rockoff</p>	<p>North Country Reform Temple Crescent Beach Rd. Glen Cove, L. I. Rabbi Alton Meyers Winters Pres. Bertram Freiwirth</p>	<p>Pelham Jewish Center Pelham Manor, N. Y. Rabbi Benj. Hollander Pres. Harold Weissman</p>
<p>Merrick Jewish Center 225 Fox Bldg., Merrick L. I. Rabbi Solomon N. Lipman Pres. Gerard Benton</p>	<p>North Shore Jewish Center Main St. East Setauket, L. I. Rabbi William Lebeau Out-Pres. Coleman Markman In-Pres. Henry Kanowitz</p>	<p>Plainview Jewish Center 95 Floral Drive Plainview, L. I. Rabbi Julius Goldberg Pres. Leo Arlin</p>
<p>Metropolitan Synagogue 10 Park Ave. N. Y. C. Rabbi Judah Cahn Cantor Norman Atkins</p>		<p>Princeton Jewish Center 435 Nassau St. Princeton, N. J. Rabbi Reeve Brenner Pres. Irwin Gordon</p>
<p>Midchester Jewish Center 236 Grandview Avenue Yonkers, N. Y. Rabbi Harry Bolensky Pres. David Blank</p>		

תהילה למדינת ישראל על הישגיה בשנת העשרים ואחת לעצמאותה
SALUTE TO ISRAEL ON ITS TWENTY-FIRST ANNIVERSARY

<p>Har Sinai Temple 491 Bellevue Ave. Trenton, N. J. Rabbi Joshua O. Haberman Rabbi Richard J. Sobel</p>	<p>Jewish Center of Atlantic Beach, L. I. Park St. & Nassau Ave. Rabbi Sol Roth Pres. Irving Friedman</p>	<p>Jewish Center of Williambridge 2910 Barnes Ave., Bronx Rabbi Akiba Predmesky Pres. Israel Rubin</p>
<p>Hebrew Institute of University Heights 1835 University Ave., Bronx Rabbi Maurice Lamm Pres. Frederick Katz</p>	<p>Jewish Center of Bay Shore 34 North Clinton Ave. Bay Shore, N. Y. Rabbi Israel Jacobs Pres. Joseph Morris</p>	<p>Jewish Com. Center Fort Lee, N. J. 1449 Anderson Ave. Rabbi Solomon Rothstein Pres. Jesse Frazer</p>
<p>Hebrew School Rochdale Village Jewish Cent. 140-03 N. Y. Blvd. Jamaica, L. I. Rabbi Zvi Greenwald Pres. B. Stern</p>	<p>Jewish Center of Bayside Oaks 50-35 Cloverdale Blvd. Bayside, L. I. Rabbi Joshua Hertzberg Pres. Louis Waldman</p>	<p>Jewish Community Center Union Avenue Harrison, N. Y. Rabbi Aaron Singer</p>
<p>Hebrew School of Temple Shomrei Torah Hillside, N. J. Rabbi H. Beryl Lasker Princ. Victor Cohen</p>	<p>Jewish Center of the Hamptons 44 Woods Lane East Hampton, L. I. Rabbi Samuel H. Gordon Pres. Bernard Zeldin</p>	<p>Jewish Community Center Shaare Zedek Synagogue 903 Ponce De Leon Ave. Santurce, Puerto Rico Rabbi Solomon H. Waldenberg</p>
<p>Hillcrest Jewish Center 183-02 Union Turnpike Flushing, L. I. Dr. I. Mowshowitz, Rabbi Pres. Dr. David Abramson</p>	<p>Jewish Center of Hyde Park 779 E. 49 St. Brooklyn Rabbi Joseph M. Frankel</p>	<p>Jewish Community Center of Spring Valley 250 North Main St. Rabbi Hillel Friedman Pres. David J. Meltzer</p>
<p>Hollis Hill Jewish Center 210-10 Union Turnpike Flushing, L. I. Rabbi Max Forman Pres. Herbert Storch</p>	<p>Jewish Center of Kew Gardens Hills 71-25 Main Street Rabbi I. Usher Kirshblum Pres. David Twersky</p>	<p>Jewish Community Center of Teaneck, N. J. 70 Sterling Place Rabbi Judah I. Washer Pres. Sidney Roffman</p>
<p>Inwood Hebrew Cong. 111 Vermilyea Ave. New York City Rabbi Ascher Yager Pres. Richard Nadelbach</p>	<p>Jewish Center of Mt. Vernon 230 S. Columbus Ave. Mount Vernon, N. Y. Rabbi Baruch Robbins Pres. Lawrence Newman</p>	<p>Jewish Community Center of West Hempstead 711 Dogwood Avenue Rabbi Abraham M. Moseson Pres. Elliot S. Gross</p>
<p>Inwood Jewish Center 12 Elwood St. Rabbi Dr. M. E. Wohlgelernter Pres. Alfred Elkin</p>	<p>Jewish Center of Ocean Harbor Royal & Weidner Ave. Oceanside, L. I. Rabbi Irving Greenberg Pres. Dan Spector</p>	<p>Kings Park Jewish Center Kings Park, L. I. Rabbi Norman Zdanowitz Pres. Joseph Rosenthal</p>
<p>Israel Center Hillcrest Manor 167-11 73 Ave., Flushing Rabbi Benjamin I. Teller David Fels, Pres.</p>	<p>Jewish Center of Torah Emeth 78-15 Parsons Blvd. Flushing, L. I. Rabbi H. Joel Laks Pres. Ben Mandel</p>	<p>Kingsbridge Heights Jewish Center Bronx, N. Y. Rabbi Abraham Kupchick out-Pres. Robert Hecht in-Pres. Bernard Halpern</p>
<p>Israel Community Center 3255 Hempstead Turnpike Levittown, L. I. Rabbi Nathaniel Steinberg Pres. Eli Rother</p>	<p>Jewish Center of White Plains 252 Soundview Ave. White Plains, N. Y. Rabbi Maurice Davis Pres. Henry Krakeur</p>	<p>Kissena Jewish Center 43-43 Bowne St., Flushing Rabbi Harold Frankel Pres. Louis Benjamin</p>

תהילה למדינת ישראל על הישגיה בשנת העשרים ואחת לעצמאותה
SALUTE TO ISRAEL ON ITS TWENTY-FIRST ANNIVERSARY

<p>Cong. Sons of Israel Belmar, N. J. Rabbi Norman Eller Pres. Abraham R. Klitzman</p>	<p>East End Temple 398 Second Ave., N. Y. C. Rabbi Rav A. Soloff Pres. Leonard H. Spring</p>	<p>Flatbush Park Jewish Center Rabbi David S. Halpern Pres. Sydney Haimm Chmn. Bd. Kermit Blank</p>
<p>Cong. Sons of Israel Briarcliff Manor, N. Y. Rabbi Bernard Gelbart Pres. Fred Aibel</p>	<p>East Meadow Jewish Center 1400 Prospect Avenue East Meadow, L. I. Rabbi Israel Nobel Pres. Irwin M. Nable</p>	<p>Fleetwood Synagogue 11 E. Broad St., Mt. Vernon, N.Y. Rabbi Joseph Chait Out-Pres. Jack Berest In-Pres. Sidney Gross</p>
<p>Cong. Sons of Israel Camden, N. J. Rabbi Bernard Rothman Pres. Samuel L. Supnick</p>	<p>East Midwood Jewish Center 1625 Ocean Ave., Bklyn Rabbi Harry Halpern Pres. Joseph Reiss</p>	<p>Forest Hills Jewish Center 106-06 Queens Blvd. Forest Hills, N. Y. Rabbi Ben Zion Bokser Pres. Robert Ross</p>
<p>Cong. Sons of Israel Leonia, N. J. Rabbi Zelich Bloch</p>	<p>East Northport Jewish Center East Northport, L. I. Rabbi S. Wernick Pres. Melvin Rabinowitz</p>	<p>Franklin Square Jewish Center Pacific & Lloyd Sts. Franklin Square, L. I. Rabbi Abraham B. Shoulson</p>
<p>Cong. Sons of Israel Nyack, N. Y. Rabbi Richard K. Rocklin Pres. Dr. Ralph Greenberg</p>	<p>Educational Jewish Center 850 Astor Ave. Bronx, N. Y. Rabbi Bernard Solnica Pres. Abraham Pereira</p>	<p>Free Syn. of Flushing Flushing, L. I. Rabbi Chas. G. Agin Pres. Maxwell Luchs</p>
<p>Cong. Sons of Israel 105 Radford St. Yonkers, N. Y. Rabbi Nisson E. Shulman Pres. Alan Adler</p>	<p>Rabbi & Mrs. Joseph T. Ehrenkranz 80 3rd St., Stamford, Conn.</p>	<p>Free Synag. of Westchester Mt. Vernon, N. Y. Rabbi Max Hausen Pres. Alex J. Glauberman</p>
<p>Cong. Tree of Life 502 No. Central Ave. Valley Stream, L. I. Rabbi Bertram Leff Pres. Ira Wexner</p>	<p>Electchester Jewish Center 65-15 164th St. Flushing, L. I. Rabbi Aaron Pearl Pres. Harold Sachs</p>	<p>Fresh Meadows Jewish Center 58-45 193rd St., Flushing, L.I. Rabbi David W. Gordon Pres. Albert Esterow</p>
<p>Conservative Synagogue of Fifth Avenue 11 East 11th St., N. Y. Rabbi, Dr. Paul Reich Pres. Murray Olewitz</p>	<p>Elmora Hebrew Center 400 West End Ave. Elizabeth, N. J. Rabbi Theodore B. Halberstadter Pres. Abe Gruber</p>	<p>Garden City Jewish Center Rabbi Daniel Franzel Pres. Leonard Bottwinick</p>
<p>Conservative Syn. of Riverdale 250th St. & Henry Hudson Pky. Dr. Chaim Pearl, Rabbi</p>	<p>Fairlawn Jewish Center RELIGIOUS SCHOOL Fairlawn, N. J. Rabbi Simon Glustrom Princ. Henry Ascher Pres. Jos. Seibel</p>	<p>Garment Center Synagogue 461 — Seventh Ave., N.Y.C. Rabbi Aaron Decter</p>
<p>Rabbi Israel Dresner Temple Sharey Shalom Springfield Ave. Springfield, N. J.</p>	<p>Rabbi A. M. Feinerman Temple Emanuel Bayonne, N. J.</p>	<p>Genesis Hebrew Center Tuckahoe, N. Y. Rabbi Ludwig Nadelmann Pres. Dr. Seymour Goldenberg</p>
<p>Dover Jewish Center Adatah Israel Dover, N. J. Rabbi Leonard M. Kaplan Pres. Nathan Seiden</p>	<p>Flatbush Jewish Center 500 Church Ave., Brooklyn Rabbi Abraham M. Heller Pres. Morris Yellin</p>	<p>Dr. Emanuel Green Foreign Lang. Dept. Hofstra University Hempstead, L. I., N. Y.</p> <p>Gun Hill Jewish Center 3380 Reservoir Oval E. Bronx Rabbi Isaac K. Sachs Pres. Benj. Michael</p>

תהילה למדינת ישראל על הישגיה בשנת העשרים ואחת לעצמאותה
SALUTE TO ISRAEL ON ITS TWENTY-FIRST ANNIVERSARY

<p>Cong. Bnai Jeshurun 199 Victory Blvd. Staten Island, N. Y. Rabbi David Freiberg Pres. Ralph Davis</p>	<p>Cong. Kesser Torah 2310 Cortelyou Rd., B'klyn, N.Y. Rabbi Israel Ben David Pres. Elmer Pachter</p>	<p>Cong. Rodeph Sholom Bridgeport, Conn. Rabbi Sanford H. Hahn Rabbi Etan B. Levine David J. Leon, Cantor Harry Malin, Educ. Dir.</p>
<p>Cong. B'nai Sholom 213 Lenox Ave. West End, N. J. Rabbi Dr. Albert L. Raab Pres. Murray Weiss</p>	<p>Cong. Kneses Tifereth Israel Port Chester, N. Y. Rabbi Joseph Speiser Pres. Morris L. Goldman</p>	<p>Cong. Rodfe Zedek Moodus, Conn. Rabbi Henry O. Bernstein Pres. Saul Klar</p>
<p>Cong. Chevrah Thilim Tifereth Israel Irvington, N. J. Rabbi Benj. Finkelstein Rabbi David Freedman Pres. Max Orenberg</p>	<p>Cong. Mishkan Israel Hamden, Conn. Rabbi Robert E. Goldberg Pres. Alan L. Schiff</p>	<p>Cong. Shaaray Tefila 1295 Central Ave. Far Rockaway, L. I. Dr. W. S. Wurzburger, Rabbi Pres. Emanuel Lasser</p>
<p>Cong. Emanuel Denver, Colo. Rabbi Earl S. Stone Pres. Jack C. Levy</p>	<p>Cong. Mount Sinai 305 Schermerhorn St. Brooklyn, N. Y. Rabbi Isadore A. Aaron Pres. Paul E. Wang</p>	<p>Cong. Shaare Torah 3050 Main St. Bridgeport, Conn. Rabbi Isaiah Racknovsky Pres. Raymond Stollman</p>
<p>Cong. Emanu-El 261 E. Lincoln Ave., Mt. Vernon Rabbi Aaron H. Blumenthal Pres. Seymour Lekowitz</p>	<p>Cong. Mount Sinai Anshe Emet 135 Bennet Ave., N. Y. C. Rabbi Joseph M. Singer Pres. Joseph Hahn</p>	<p>Cong. Shaare Zedek 212 West 93 St., N. Y. C. Rabbi Arthur T. Buch Pres. Adolph Blank Exec. Dir. A.C. Elishowitz</p>
<p>Cong. Etz Chaim Hewlett E. Rockaway Jewish Center Dr. Morris M. Goldberg, Rabbi Pres. Martin Kane</p>	<p>Cong. Ohav Sholom 145 So. Merrick Ave. Merrick, L. I. Rabbi Jeremiah Wohlberg Pres. Dr. Murray Schneider</p>	<p>Cong. Shaare Zion 2030 Ocean Parkway Brooklyn, N. Y. Dr. Abraham B. Hecht, Rabbi</p>
<p>Cong. Ezrath Israel Actors Temple 339 W. 47 St., N. Y. Rabbi Edward Schoenfeld Pres. Jack W. Zucker</p>	<p>Cong. Ohave Sholem Woodridge, N. Y. Rabbi Irving H. Goodman Pres. Al Kaplan</p>	<p>Cong. Shaari Torah of Flatbush 305 E. 21 St., Brooklyn Rabbi Dr. Benj. Kreitman Pres. Samuel Spiegler</p>
<p>Cong. Ezrath Israel 36 Center St., Ellenville, N. Y. Rabbi Herman Eisner Pres. Julius Slutsky</p>	<p>Cong. Oheb Shalom 170 Scotland Road, South Orange, N. J. Rabbi Dr. L. M. Levitsky</p>	<p>Congregation Sinai West Haven, Conn. Rabbi Leon Mirsky out-Pres. Irving Kelson in-Pres. Bernard Alderman</p>
<p>Cong. Hope of Israel 841 Walton Ave., Bronx Rabbi Murray S. Penkower Councilman L. Fastenberg, Pres.</p>	<p>Cong. People of Truth 1201 W. State St. Trenton, N. J. Rabbi Menachem Raab Pres. Morris Levine</p>	<p>Cong. Sons of Abraham 18 Federal St. Albany, N. Y. Rabbi Samuel Blinder Pres. David Mogilinsky</p>
<p>Cong. Kehilath Jeshurun 125 E. 85th St., N. Y. C. Rabbi Jos. H. Lookstein Rabbi Haskel Lookstein Pres. Max J. Etra</p>	<p>Cong. Rodef Sholom 2016 Pacific Ave. Atlantic City, N. J. Rabbi David Grunwald Pres. Samuel Widlansky</p>	<p>Cong. Sons of Israel 410 Asbury Ave. Asbury Park, N. J. Rabbi Morris A. Shmidman Pres. Norman Mesnikoff</p>

תהילה למדינת ישראל על הישגיה בשנת העשרים ואחת לעצמאותה
SALUTE TO ISRAEL ON ITS TWENTY-FIRST ANNIVERSARY

<p>Cong. Beth Israel 2175 E. Parkway Schenectady, N. Y. Rabbi Howard Joseph Pres. Jack Roses</p>	<p>Cong. Beth Sholom 1809 Whitney Ave. Hamden, Conn. Rabbi Alvin K. Berkun Pres. Kurt Schreiber</p>	<p>Cong. B'nai Israel Park Ave. Temple 2710 Park Ave. Bridgeport, Conn. Rabbi Arnold Sher Pres. Max Nickowitz</p>
<p>Cong. Beth Israel Temple Park Worcester, Mass. Rabbi Abraham Kazis Principal Zvi Plich Pres. Manuel Sigel</p>	<p>Cong. Beth Sholom 90 Cooper Ave., Iselin, N. J. Rabbi Harold Richtman Pres. Wm. Maren</p>	<p>Cong. B'nai Israel 100 East Jersey Street Elizabeth, N. J. 07201 Rabbi Gershon B. Chertoff Pres. Seymour S. Lifer</p>
<p>Cong. Beth Jacob 109 E. Maple St. Merchantville, N. J. Rabbi Lester Hering Pres. Phil Tannenbaum</p>	<p>Cong. Beth Sholom 390 B'way, Lawrence, L. I. Dr. G. Klaperman, Rabbi Nathan Farber, Pres.</p>	<p>Cong. Bnai Israel of Greater Red Bank Rumson, N. J. Rabbi Jack M. Rosoff Exec. Dir. Herman Meshenberg</p>
<p>Cong. Beth Jacob Amunath Israel 506 Pacific Ave. Atlantic City, N. J. Rabbi Moshe Shuvalsky Pres. Irving B. Summers</p>	<p>Cong. Beth Sholom East End Syn. of Long Beach & Lido Long Beach, L. I. Dr. Amos W. Miller, Rabbi Pres. Harry Mandel</p>	<p>Cong. B'nai Israel Rockville, Conn. Rabbi Marshal Press Pres. Arnold Zackin</p>
<p>Cong. Beth Joseph Denver, Colorado Daniel Goldberger, Rabbi Max Faberman, Pres.</p>	<p>Cong. Beth Sholom Rutland & Rugby St. West Englewood, N. J. Rabbi Barry Schaeffer Pres. Nat Glasser</p>	<p>Cong. B'nai Israel 160 Millburn, Millburn, N. J. Rabbi Dr. M. Gruenewald</p>
<p>Cong. Beth Judah 6725 Ventnor, Ventnor, N. J. Rabbi Maurice S. Corson Pres. Michael Golden</p>	<p>Cong. Beth Sholom San Francisco, Calif. Rabbi Saul E. White</p>	<p>Cong. B'nai Israel Williamantic, Conn. Rabbi Amos Edelheit Pres. Max Rosen</p>
<p>Cong. Beth Ohr 300 Matawan Rd. Old Bridge, N. J. Rabbi Louis Lieberworth Pres. Robert Sheffler</p>	<p>Cong. Bet Torah 60 Smith Ave. Mt. Kisco, N. Y. Rabbi Alexander M. Goldstein Pres. Lionel Weinstein</p>	<p>Cong. B'nai Jacob Rimmon Fr. & Woodbridge New Haven, Conn. Rabbi Arthur A. Chiel</p>
<p>Cong. Beth Shalom of Kings Bay Brooklyn, N. Y. Rabbi Leon B. Fink Pres. David Drimer</p>	<p>Cong. Beth Torah 270 Reynolds Terrace Orange, N. J. Rabbi Arnold A. Lasker Pres. Sidney Rick</p>	<p>Cong. B'nai Jeshurun 270 West 89 St. N. Y. Rabbi William Berkowitz Pres. Charles H. Silver Chairman of Board: Leon Singer</p>
<p>Cong. Beth Shalom Wilmington, Del. Rabbi Jacob Kraft Pres. Benjamin Stolper</p>	<p>Cong. B'nai Abraham of East Flatbush 407 E. 53rd St. Brooklyn, N. Y. Dr. Solomon B. Shapiro, Rabbi Pres. Louis Lewin</p>	<p>Cong. B'nai Jeshurun 1025 So. Orange Ave., Short Hills Rabbi Ely E. Pilchik Pres. Milton Perlmutter</p>
<p>Cong. Beth Sholom 441 Deer Park Ave. Babylon, L. I. Rabbi Jerome Blum Robert Derish</p>	<p>Cong. Bnai Israel 18 Perry St. Auburn, N. Y. Rabbi Michael Kurz Pres. Stanley Deutsch</p>	<p>Cong. B'nai Jeshurun Nathan Barnert Mem. Temple 152 Derrom Ave. Paterson, N. J. Rabbi Martin Freedman Pres. George D. Rosenthal</p>

תהילה למדינת ישראל על הישגיה בשנת העשרים ואחת לעצמאותה
SALUTE TO ISRAEL ON ITS TWENTY-FIRST ANNIVERSARY

<p>Central Synagogue Lexington Ave., & 55th St. New York, N. Y. Dr. D. J. Seligson, Rabbi Pres. Jacques Stone</p>	<p>Cong. Agudat Achim 2117 Union St. Schneectady, N. Y. Rabbi Sidnery Zimmerman Pres. Fred Schneider</p>	<p>Cong. Beth David 188 Vincent Ave. Lynbrook, L. I. Rabbi Pesach Kraus Pres. Meyer Stein</p>
<p>Central Synagogue of Nassau County Rockville Centre, L. I. Dr. George B. Lieberman, Rabbi Pres. Morris H. Schneider Ex. Dir. S. N. Greenberg</p>	<p>Cong. Agudas Israel 25 William St. Neuburgh, N. Y. Rabbi Solomon Slomowitz Pres. Dr. Jos. Shulman</p>	<p>Cong. Beth El Park Blvd. & Belleview Ave. Camden, N. J. Rabbi Isaac Furman Pres. Martin Odlen</p>
<p>Community Center of Israel 2440 Explanade Ave., Bx., N.Y. Rabbi Simon I. Konovitch Pres. Al Heller Ch. Rel. Comm. M. Forsyth</p>	<p>Cong. Ahavath Achim Lebanon Ave. Colchester, Conn. Rabbi Stanley Herman Pres. Irving Shapiro</p>	<p>Cong. Beth El 1200 Fairfield Wood Rd. Fairfield, Conn. Rabbi Jack Bloom Pres. Cantor Charles Feld</p>
<p>Community Reform Temple 275 Ellison Ave. Westbury, L. I. Rabbi Donald Gluckman Pres. Stanley Stevens</p>	<p>Cong. Ahavath Achim 1571 Stratfield Rd. Fairfield, Conn. Rabbi Joshua J. Epstein Pres. Dr. Mitchell Greenbaum</p>	<p>Cong. Beth El 99 Jerusalem Ave. Massapequa, L. I. Rabbi Israel Orenstein Pres. Marvin Zimmerman</p>
<p>Community Synagogue 901 Pacific Ave. Atlantic City, N. J. Rabbi Aaron Krauss Pres. Jacob S. Maegin</p>	<p>Cong. Ahavas Achim B'nai Jacob & David West Orange, N.J. Rabbi Alvin M. Marcus Rabbi Emer. Hershel Cohen Pres. Morris N. Ravin</p>	<p>Cong. Beth El-Keser Israel 85 Harrison St. New Haven, Conn. Rabbi Jordan S. Ofseyer Pres. Robert E. Shure</p>
<p>The Community Synagogue 150 Middle Neck Rd. Port Washington, L. I. Rabbi Martin S. Rozenberg Pres. Herbert Dannett</p>	<p>Cong. Ahavath Israel Liberty, N. Y. Rabbi Reuven Grodner Pres. Bernard L. Levine</p>	<p>Cong. Beth El New London, Conn. Rabbi Leonard J. Goldstein Pres. Louis Detz</p>
<p>Community Synagogue 200 Forest Ave. Rye, N. Y. Rabbi Dr. Robert A. Rothman Pres. Ely Kushel</p>	<p>Cong. Ahavath Israel & Talmud Torah of East Flatbush Dr. Bernard Berzon, Rabbi Pres. Murray Wallen</p>	<p>Cong. Beth El 109 East Ave., Norwalk, Conn. Rabbi Samuel Schwartz Pres. Jos. Steinlauf</p>
<p>Community Temple Beth Ohr 1010 Ocean Ave., B'klyn, N. Y. Rabbi William Kloner Pres. Richard Fishbein</p>	<p>Cong. Ahavath Sholom 75-02 113th St., Forest Hills Rabbi Irwin Sanders Pres. Harry M. Greenberg</p>	<p>Cong. Beth Emet of Hewlett, L. I. 36 Franklin Ave. Rabbi Arthur David Pres. Herman Silverstein</p>
<p>Cong. Adath Israel Woodbridge, N. J. Rabbi Sholom Stern Pres. Edward Kopper</p>	<p>Cong. Anshe Emeth & Com. Cent. Hudson, N. Y. Rabbi Baruch Schectman Pres. Morton A. Ginsberg</p>	<p>Cong. Beth Israel 5602 11th Ave. Brooklyn, N. Y. Rabbi Hershel Stollman Pres. Daniel Krainman Exec. Sec. Ira Schorr</p>
<p>Cong. Agudath Achim Bradley Beach, N. J. Rabbi Philip H. Goldman Pres. Joseph Resnick</p>	<p>Cong. Anshei Israel Tucson, Arizona Dr. Marcus Breger, Rabbi</p>	<p>Cong. Beth Israel 701 Farmington Ave. W. Hartford, Conn. Rabbi Harold Silver Pres. Sidney Pomer</p>

תהילה למדינת ישראל על הישגיה בשנת העשרים ואחת לעצמאותה
SALUTE TO ISRAEL ON ITS TWENTY-FIRST ANNIVERSARY

<p>Adath Israel Cong. 715 Bellevue Ave. Trenton, N. J. Rabbi Gerald Green Pres. I. Schwartzman</p>	<p>Beth Am Shalom Synagogue 295 Soundview Ave. White Plains, N. Y. Rabbi Edward Neufeld Pres. Jerome Podell</p>	<p>B'nai Brith Hillel Foundation at Brooklyn College Hillel Pl. & Campus Rd. Dr. Norman E. Frimer, Dir. Miss Frima Fox, Pres.</p>
<p>Anshe Emeth Memorial Temple New Brunswick, N. J. Rabbi Harvey J. Fields Pres. Abram Silverman</p>	<p>Beth El Center of Flatbush 1981 Homecrest Ave. Brooklyn, N. Y. Rabbi Philip Listokin Pres. Ben Yuter</p>	<p>B'nai Brith Hillel Foundation of Queens College Rabbi Saul Kraft</p>
<p>Anshe Sholom of New Rochelle 50 North Ave. New Rochelle, N. Y. Rabbi Philip Weinberger Pres. Daniel Schulman</p>	<p>Beth El Temple of West Hartford, Conn. 2626 Albany Ave. Rabbi Stanley M. Kessler Pres. Louis Ludgin</p>	<p>B'nai Brith Hillel Foundation at University of Rochester Rochester, N. Y. Rabbi Joseph H. Levine Pres. David Sharon</p>
<p>Ave. N Jewish Comm. Center 321 Ave N, Brooklyn, N. Y. Rabbi Max Schrier Pres. Sidney Goetz</p>	<p>Beth Emeth Synagogue 111 Boston Post Rd. Larchmont, N. Y. Rabbi Samuel Burstein Fred. H. Kronen, Pres.</p>	<p>B'nai Brith Hillel Foundation at Rutgers University New Brunswick, N. J. Rabbi Julius J. Funk, Dir.</p>
<p>Baldwin Jewish Center 885 E. Seaman Ave. Baldwin, L. I. Stanley M. Wagner, Rabbi Pres. Seymour Schnall</p>	<p>Beth Hillel Cong. Oak & North St. Millville, N. J. Rabbi Stanley Math Dr. Louis Miller, Pres.</p>	<p>B'nai Brith Hillel Foundation at Syracuse University Syracuse, N. Y. Rabbi Milton Elefant, Dir.</p>
<p>Bay Ridge Jewish Center 8025 Fourth Ave. Brooklyn N. Y. Dr. David M. Feldman, Rabbi Dr. Roy Wolff, Pres.</p>	<p>Beth Israel Cong. 1025 E. Park Ave. Vineland, N. J. Rabbi Murray Kohn Pres. Joel Leuchter</p>	<p>B'rith Sholom Temple 1004 S. Fourth St. Springfield, Ill. Rabbi Meyer M. Abramowitz Pres. Adolph Evnin</p>
<p>Bay Terrace Jewish Center Bayside, L. I. Rabbi Hyman Levine Pres. Morton Fellman</p>	<p>Beth Israel Synagogue Waterbury, Conn. Rabbi Jonah Gewirtz Pres. Sol Zucker</p>	<p>B'nai Sholom Cong. Newington, Conn. Rabbi Herbert Silberman In Pres. Elliot Tertes</p>
<p>Bayswater Jewish Center Cong. Darchay Noam Far Rockaway, N. Y. Rabbi Stanley W. Platek Pres. M. Berl</p>	<p>Beth Jacob Synagogue Norwich, Conn. Rabbi Arnold Fine Pres. Alfred P. Savage</p>	<p>Brooklyn Jewish Center 667 Eastern Parkway, B'klyn Dr. I. H. Levinthal, Rabbi Rabbi David Haymovitz</p>
<p>Bellerose Jewish Center Floral Park, L. I. Rabbi Alvin M. Poplack Pres. Irving Kreinin</p>	<p>Beth Sholom People's Temple Bay Pkway & Benson Ave. Brooklyn, N. Y. Rabbi Emanuel Schenk Pres. Milton Zlotnick</p>	<p>Carteret Jewish Com. Center 42 Noe Street Carteret, N. J. Rabbi M. Heching Pres. David Jacobowitz</p>
<p>Bell Park Jewish Center Queens Village, N. Y. Rabbi Moshe Kwalbreen Pres. Daniel Friedenreich</p>	<p>Beth Sholom Reform Temple Passaic, N. J. Rabbi Edwin N. Soslow Pres. Leo Zurier</p>	<p>Central Islip Jewish Community Center 26 Clift St. Central Islip, L. I. Rabbi Heshel Portnoy Pres. Milton Ratner</p>

GREETINGS AND BEST WISHES TO THE

STATE OF ISRAEL

On The 21st Year Of Its Rebirth

Z.O.A. BRIGHTON BEACH DISTRICT No. 28

Moshe Speiser, Pres.
Zisskind Hellerman, V. Pres.
Israel Hellerman, Sec.-Treas.
Evelyn Stroimor, Sec.

STATEN ISLAND ZIONIST DISTRICT No. 22

Sam Gelman, Pres.
Jacob Rubin, Sec'y.

Our Greetings and Best Wishes to
THE STATE OF ISRAEL
BRONX ZIONIST
DISTRICT No. 12

George H. Cohen, Pres.
Dr. A. O. Schechter, Sec.

SEAGATE ZIONIST CLUB No. 29

Brooklyn, N. Y.

LONG BEACH ZIONIST DISTRICT

Cantor Acron Caplow, Pres.
Dr. Edward L. Steinberg, Treas.

BEER ZIONIST CIRCLE DISTRICT No. 60

Philip Beer, President

FORT INDEPENDENCE Z.O.A. DISTRICT No. 67

Irving Balsam, Pres.
Abraham Cohen, Treas.
Manuel Pittman, Sec.

ATLANTIC COUNTY ZIONIST DISTRICT ATLANTIC CITY, N. J.

Myer Zubkov, Pres.

PROSPECT PARK ZIONIST DISTRICT No. 54 BROOKLYN, N. Y.

**ROCKAWAY PARK
ZIONIST DISTRICT**
Benjamin Bienenfeld, Pres.

ISRAEL INTERMENTS

RIVERSIDE MEMORIAL CHAPEL INC.

76th St. & Amsterdam Ave., N. Y. C.

Tel.: EN 2-6600

Shlomo Shoulson

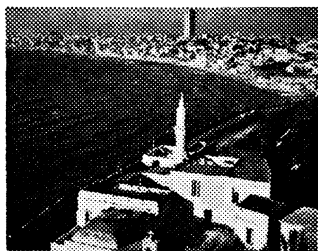
Announces:

With a feeling of Responsibility
and Personal Vigilance we make all
necessary arrangements for BURIAL
IN MEDINAT YISRAEL at ALL ceme-
teries. Everything is done with the
greatest exactitude and according
to Jewish Law.

Solomon Shoulson • Carl Grossberg
Directors

Chapels throughout New York,
Miami Beach & Miami

Now Lufthansa flies to Tel Aviv four times a week.

We've doubled our schedule from 2 to 4 flights a week. Frankfurt to Munich to Tel Aviv.

You can leave from any one of our seven North American gateway cities (New York, Philadelphia, Boston, Chicago, Los Angeles, Montreal, Anchorage). And before you know it, you'll be making connections in either Frankfurt or Munich.

For example, we have flights leaving Frankfurt every Tuesday, Wednesday, Thursday and Sunday mornings. Catch any one of them and we'll put you in Tel Aviv that afternoon. Right after lunch.

Whether you choose Economy Class or our luxurious Senator Service in First Class, you'll enjoy Lufthansa's world-famous hospitality all the way to Tel Aviv. (Kosher food is available if you mention it when you make your reservation.)

When you fly Lufthansa to Tel Aviv, you can stop off and see Germany on your return. And you can choose one of Lufthansa's EUROPACAR Israel Tours starting at only \$535. See your travel agent. Or call Lufthansa.

Price based on 14-21 day, 15 passenger GIT Economy Class Fare from New York when applicable. Land arrangements based on each of 2 people traveling together.

Lufthansa

German Airlines

680 Fifth Ave., 52 B'way, East Side Airlines Terminal PL 9-3300

All Our Members Salute the Heroic

STATE OF ISRAEL

May it Continue To Go From Strength to Strength!

CENTRAL NEW YORK ZIONIST REGION

Greetings and Hearty Good Wishes to the

STATE OF ISRAEL

On Its 21st Anniversary

WORCESTER ZIONIST DISTRICT, MASS.

Judge Joseph Goldberg, Honorary Life President

Rabbi Joseph Klein, Honorary President

Greetings and Compliments

To The

STATE OF ISRAEL

On Its 21st Anniversary

ZIONIST DISTRICT OF MONTICELLO, N. Y.

Dr. Russel Pantel, Pres.

Mischa Lishner, Treas.

Greetings and Best Wishes

To The

STATE OF ISRAEL

On The 21st Year Of Its Rebirth

And Its Heroic Stand

ZIONIST DISTRICT OF UTICA, N. Y.

Samuel J. Grossman, Pres.

Louis Wineburg, Treas.

Greetings and Good Wishes
To The
STATE OF ISRAEL
On Its 21st Anniversary
ZIONIST DISTRICT NO. 36
BROOKLYN, N. Y.

Samuel Plotkin, Pres.

Sol Cohen, Vice-Pres.

Louis Olano, Membership Chairman

Trustees: **A. Berkowitz, Sol Brand, Sol Sprecher, E. Wiener, M. Weller.**

Jack Concool, Treas.

Abe Hornestay, Sec'y.

BENSONHURST ZIONIST DISTRICT NO. 19

Extends Best Wishes To The
STATE OF ISRAEL
On Its 21st Anniversary
Isidor Rosenblum, President
Nathan Hauptman, Chairman of the Board
Isadore Mirwis, Cultural Chairman

Our Officers and Members Extend Best Wishes
To The

STATE OF ISRAEL
Upon Its 21st Anniversary
YORKVILLE ZIONIST DISTRICT NO. 6
Samuel Klein, President
Joseph Goldstein, Sec'y.

Our Officers and Members Extend Best Wishes
To The

STATE OF ISRAEL
On Its 21st Anniversary
May it go from strength to strength!
FOREST HILLS ZIONIST DISTRICT
Reuben Barkow, President

B N A I Z I O N

50 WEST 57st STREET

NEW YORK, N. Y. 10019

The American Fraternal Zionist Organization

Extends its Best Wishes to the

BITZARON

for continued good work in

PROMOTING THE HEBREW LANGUAGE

on the American scene

HERMAN Z. QUITTMAN

National Secretary

RAYMOND M. PATT

National President

SOUTHERN PACIFIC REGION

ZIONIST ORGANIZATION OF AMERICA

LOS ANGELES, CALIFORNIA

Extends Greetings and Hearty Good Wishes

To The

STATE OF ISRAEL

On The 21st Year Of Its Rebirth

Frank Horny, President

Aaron Riche, Hon. Pres.

Samuel B. Steinbach, Immediate Past Pres.

Our Best Wishes to the

STATE OF ISRAEL

On Its 21st Anniversary

MANHATTAN ZIONIST CLUB DISTRICT NO. 4

Julius Rosbach, Acting President

American Committee For The Weizmann Institute Of Science

Extends its Greetings to the People and Government of the

STATE OF ISRAEL

on the occasion of the
21st Anniversary of the Founding of the State.

It shares with them a sense of loss in the passing of

PRIME MINISTER LEVI ESHKOL

and their aspiration

for the dawn of peace for Israel and its region.

Dewey Stone, Chairman of the Board

Abraham Feinberg, President

Harry Levine, Treasurer

Theodore R. Racoosin, Chairman, Executive Committee

A. David Weisgal, Executive Director

ZIONIST DISTRICT OF POUGHKEEPSIE, NEW YORK

Mr. Bertram Cohen, President

Extend best wishes for continued progress and security
to the people and Government of Israel on its 21st Anniversary

---

Greetings from the Officers and Members of the LOUIS D. BRANDEIS ZIONIST DISTRICT No. 27

Isador Rubin, Pres.

Dr. N. Esakov, Sec'y.

Hyman Silberberg, Treas.

שוחרי האוניברסיטה העברית באמריקה

בחכמה יבנה בית ובתבונה יתכונן (משלי כ"ד, ג')

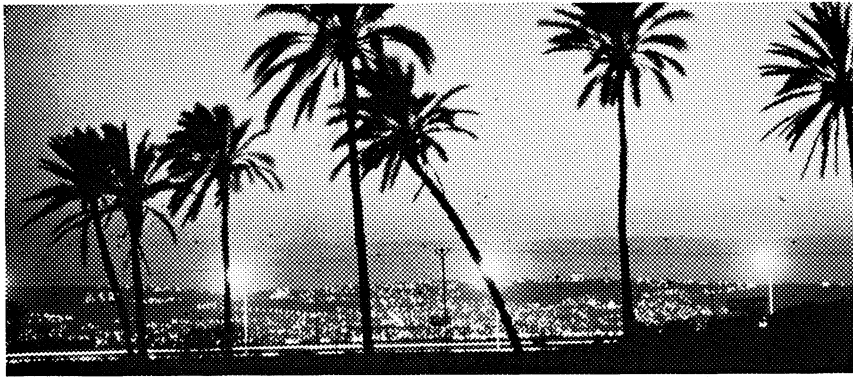
תן יד לגידולה ופיתוחה של האוניברסיטה העברית בירושלים על-יד

AMERICAN FRIENDS OF THE HEBREW UNIVERSITY

11 East 69th Street

YUkon 8-8400

New York, N. Y. 10021

בוא! יש כל כך הרבה לראות בישראל!

בריכות-שחיה פתוחות, אולמי בידור, מועדוני לילה, בתי מרחץ, תיאטרון.

תאריכי הנסיעות:

18 באוגוסט, 16 בספטמבר, 10 באוקטובר,
20 בנובמבר, 5 ביאנואר, 6 באפריל*, 11
במאי, 8 ביוני, 6 ביולי, 24 באוגוסט, 1970.

* מפליגה למחרת היום מבוסטון.

OLYMPIA - QUEEN ANNA MARIA

ישראל החדשה מחכה לך. בקר בה בשנת הכ"א לעצמאותה. נשום את אווירה. הזין את עיניך במראות הארץ. נסיעות שביל הזהב של הקו היווני מתוכננות לימי המועדים והגיגות התרבות בישראל. מזון קונטיננטאלי, או סעודות כשרות וטעימות בהשגחתו החמורה של משגיח. רב ובית-כנסת מפארים שתי אניותינו. סיפונים שטופי שמש,

GREEK LINE

32 Pearl Street, New York 10004 — (212) 943-9140

ידיעות בטחון: האניה אולימפיה והאניה המלכה אונה מריה, רשומות ביוון, וממלאות תקני בטחון לאניות חדשות שהותקנו ב-1948 ודרישות בטחון מפני אש של 1966.

A night in the Cafe Sahbra is a uniquely exciting experience. Israel's finest talent creates for you a truly Israeli Atmosphere in the tradition of King David and Queen Esther.

The Only Israeli Cafe in America

CAFE SAHBRA

Strictly Kosher • Permanent Mashgiach • Closed Fridays

Celebrate your Simchas and functions with us — Your birthdays, Anniversaries, engagements, weddings, Bar Mitzvahs, all will get special attention

Hotel Westover, 253 W. 72nd St., New York
(Bet. Broadway & West End Ave.)

TR 3-1276 — EN 2-9600

Published Monthly by Bitzaron, Inc., 1141 Broadway, New York, N.Y. 10001 (except January-February, May-June, November-December, when published Bi-Monthly, and July and August when not published). Prof. N. Glatzer, Prof. Simon Halkin (Israel), Prof. Harry A. Wolfson, Editors; Dr. Maurice E. Chernowitz, Executive Editor; Prof. Hayim Leaf, Associate Editor; F. Ziony, Business Manager. Subscription, payable in advance \$7.00 per year; foreign \$8.00. To members of the Armed Forces half rate. Second class postage paid at New York, N. Y. Copyright 1969, by Bitzaron, Inc. All rights reserved. Opinions expressed in articles of Bitzaron represent the opinions of the authors and not necessarily reflect those of the editors and publishers. Subscriptions automatically renewed unless we are notified otherwise.